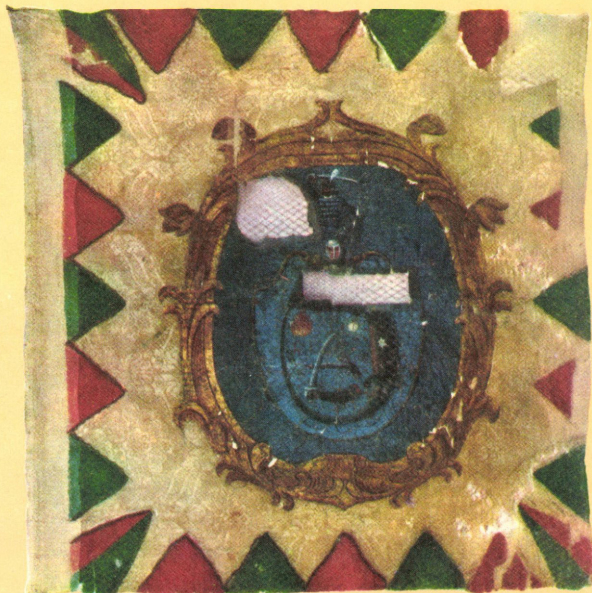

HAJDÚSÁGI KÖZLEMÉNYEK 7.

NYAKAS MIKLÓS
SILLYE GÁBOR
1817—1894

HAJDÚBÖSZÖRMÉNY 1980

HAJDÚSÁGI KÖZLEMÉNYEK 7.

NYAKAS MIKLÓS

SILLYE GÁBOR
A SZABADSÁGHARC KORMÁNYBIZTOSA,
A HAJDÚKERÜLET UTOLSÓ FŐKAPITÁNYA
1817—1894

HAJDÚBÖSZÖRMÉNY
1980

Lektor
Módy György

A fedél első oldalán a 17. (Bocskai) huszárezred
egyik osztályának zászlója
A hátsó oldalon Sillye Gábor hivatali pecsétje

HAJDÚSÁGI KÖZLEMÉNYEK

7

A Városi Tanács (Hajdúböszörmény) és a Hajdúsági Múzeum
honismereti kiadványa

Szerkeszti: Dr. Nyakas Miklós

Felelős kiadó: Dr. Nyakas Miklós

Engedélyszám: 4007—3/80

ISSN 0133-8439

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	5
I. Életútja a forradalomig	
1. Származása — neveltetése	9
2. A nagy kalandok kora	11
3. A pozsonyi ügyvéd	18
II. A forradalom és szabadságharc sodrában	
1. Bőszörmény országgyűlési képviselője	25
2. A kormánybiztos	28
III. A szabadságharc után	
1. Az önkényuralom börtönében	45
2. A Hajdúkerület élén	48
IV. Epilógus	65
Német és orosz nyelvű összefoglaló	70

BEVEZETÉS

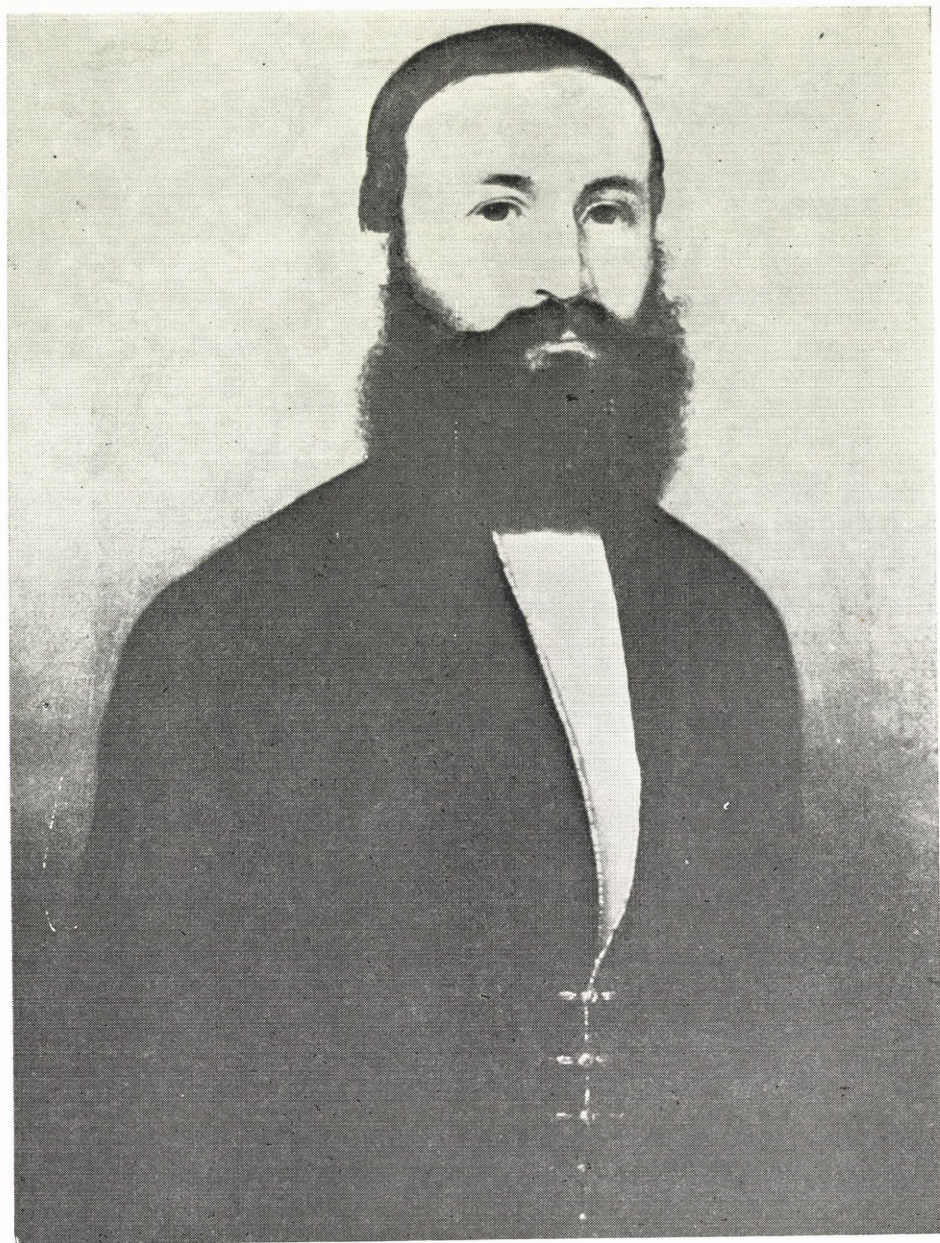
Ismeretes, hogy a kiemelkedő történeti személyiségek, így a politikusok, államférfiak életrajza sem csupán az egyén történetét tárgyalja, hanem mintegy tükörként gyűjti össze az őt kibocsátó, felnevelő és befogadó közösség gondjait, problémáit és törekvéseit. Így tehát egy-egy államférfi életrajza sajátos nézőpontból világítja meg az adott közösség politikai-gazdasági-társadalmi helyzetét is. Így van ez a nemzet életében jelentős szerepet játszott politikusok esetében, de így van a kisebb közösségeknél is, jelesen a Hajdúkerület vonatkozásában.

Tanulmányunk témája *Sillye Gábor* életrajzának vázolása, s az ő esetében sokszorosan igaz fenti megállapításunk. A pályafutása során kialakult politikai nézeteiben, s ebből fakadó állásfoglalásaiban ugyanis megtalálhatjuk mindazon vonásokat, pozitívumokat és negatívumokat, amelyek jellemzőek voltak a Hajdúkerület társadalmára, iskolázottsága, a nemesi reformmozgalommal való kapcsolatai pedig eleve predesztinálták arra, hogy összekösse a jellegzetesen hajdúkerületi és az országos törekvéseket. E kettő azonban nem minden esetben fedte egymást, s nyilvánvalóan ezzel is magyarázható életútja esetében is az az ellentmondás, amely bizonyos feszültséget okozott a nemesi reformmozgalom és a hajdúvárosok politikai beállítottsága között.

A Hajdúság történeti köztudata *Sillye Gábort* máig elsősorban úgy tartja számon, mint az utolsó hajdúkerületi főkapitányt. Kétségtelen tény, hogy életútjának, pontosabban aktív politikai szereplésének hosszabb szakasza a kerületi főkapitányi korszakára esett. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy pályafutásának csúcspontját is ez jelentette volna, bár kétségtelen, hogy a korabeli és a későbbi közvélemény számára ez volt a látványosabb. Csúcspontnak azonban semmiképpen sem tekinthetjük, már csak azért sem, mert ekkor egy olyan politikai-közigazgatási egység élére került, amelynek létét a történelmi fejlődés eleve megkérdőjelezte, s amelynek védelmében reménytelen küzdelembe bonyolódott. Így aztán minden jószándékú törekvése ellenére szélmalom-harcot kellett folytatnia, amely számára a fokozatos politikai és társadalmi elszigetelődést eredményezte. Pályafutásának csúcspontját kétségtelenül az 1848/49-es tevékenységében kell megjelölnünk, amikor mint Hajdúböszörmény országgyűlési képviselője megbízatást kapott a Hajdúkerület kormánybiztosi teendőinek ellátására, s e minőségben olyan energiát és aktivitást fejtett ki, s politikai nézetei oly mértékben radikali-

zálódtak, hogy a győztes ellenforradalom bosszúja halálra ítélni találta érdemesnek, bár ezt kegyelemből tíz évi várfogságra változtatták.

Anélkül, hogy kisebbíteni akarnánk kerületi főkapitányi tevékenységének jelentőségét, nyomatékosan hangsúlyoznunk kell, hogy a forradalom kormánybiztosa nagyobb történelmi szerepet vállalt és töltött be, mint az utolsó hajdúkerületi főkapitány, hiszen az *utolsó* jelzőt a sors játékának is betudhatjuk, s azt semmi esetre sem szabad *Sillye Gábor* személyes érdemeként felfognunk.

*Sillye Gábor fiatalkori arcképe
Simonyi Mihály alkotása (1851), Hajdúsági Múzeum*

I. ÉLETÚTJA A FORRADALOMIG

Származása — neveltetése

Különösen az utóbbi évek történetírása tett tiszteletre méltó erőfeszítéseket a hajdúvárosok társadalmi rétegződésének tisztázására.¹ Többé-kevésbé tisztán áll előttünk az a letelepedés után már megindult, s a XVII. század végétől meggyorsult folyamat, amelynek eredményeként a hajdúvárosok társadalma a XVIII. század közepétől a következőképpen rétegződött; hajdúnemesek, armalista nemesek (köztük lehetek hajdú joggal rendelkezők is), libertinusok (beköltözöttek) és zsellérek. Anélkül, hogy a fenti társadalmi rétegződés problémakörébe bonyolódnánk, jelezzük, hogy közöttük súlyos ellentétek alakultak ki az addig közösen használt s a XVIII. század végén magántulajdonba adott *adományos földek* felosztási rendje körül, valamint az adófizetés és a kisebb városi szolgáltatások kérdésében. A fenti társadalmi rétegek arra törekedtek, hogy igényeiket a többiek kárára elégítsék ki. A küzdelem a rendi eredetű jogok felvonultatásában állott, s éppen ezért e társadalmi harcok a reformkorban már retrográd jellegűek voltak.²

Származását tekintve *Sillye Gábor* ahhoz a hajdúnemesi réteghez tartozott, amely magát Bocskai István kiváltságolt hajdúvitézeitől származtatta. Apja *Sillye János*, anyja pedig *Kocsis Klára* volt, s ő maga 1817. március 21-én született Hajdúböszörményben.³ A família hajdú kiváltságainak bizonyítása azonban némi nehézségbe ütközött, a család ugyanis nem böszörményi, hanem hadházi eredetű. A legújabb kutatások tisztázták azt is, hogy hadházi jobbágy család emelkedett *Bocskai* hajdúi közé, bár az is könnyen lehetséges, hogy a család egy tagja valóban szolgált a hajdúk között, hiszen a felkelés maga is ezen a tájon tört ki. Akárhogyan is történt, a *Sillye* család Hadházon a kiváltságolt hajdúk közé tartozott. Név szerint ismerjük a XVII. század végéről *Sillye Mátyást*, aki itt hajdúfundust birtokolt, s akit az 1680-as években „valami kóbor ellenség” a hadházi erdőben lelőtt.⁴ A sír helye helynévként őrződött meg *Sillye-temetője* néven. Az 1702-es összeírásakor ennek a *Sillye Mátyásnak Ferenc* nevű fiát vették számba a proprietárius hajdúk között. Mint ismeretes, e konskripciónak a későbbiekben jogi szem-

¹ Vö. Hajdúdorog története (szerk. *Komoróczy György*) H.n.é.n. (1971), Hajdúhadház múltja és jelene (szerk. *Komoróczy György*) Gyula, 1972; Hajdúnánás története (szerk. *Rácz István*) Hajdúnánás, 1973; Hajdúböszörmény története (szerk. *Szendrey István*) Debrecen, 1973; Hajdúszoboszló monográfiája (szerk. *Dankó Imre*) Hajdúszoboszló, 1975.

² *Nyakas Miklós*: A Hajdúkerület társadalmi küzdelmei a XVII. század végétől és polgári átalakulásának kérdése. Hajdúsági Múzeum Évkönyve I. (szerk. *Bencsik János*) Hajdúböszörmény, 1973. 77–94.

³ Születési anyakönyvi kivonata a *Hajdúsági Múzeum Történeti Adattárában* (továbbiakban HMTA) 6365.4. sz. alatt.

⁴ Vö. *Dávid Zoltán*: Hajdúhadház népesedéstörténete. Hajdúhadház múltja és jelene i. m. 77 és táblázat. Továbbá HMTA 6365.

pontból óriási jelentősége lett, hiszen — mint az első ráánkmaradt hajdúvárosi összeírásnak — perdöntő szerepe volt a hajdúnemesi jogállás eldöntésében. E jognak a bizonyítását a későbbiekben az is nehezítette, hogy az összeírásban szereplő *Ferenc* 1716-ban több más hadházi lakossal együtt elköltözött, s Debrecenben telepedett le. Itt is házasodott meg 1732-ben, feleségül vévén Balogh István özvegyét, *Papp Sárát*. Mindketten kifejezetten szegények lehettek, hiszen *Sillye Ferenc* a Csapó utcában lakott Oláh István házában, míg az özvegyasszony a Piac utcán Erdődi András házában. Tudjuk azt is, hogy *Sillye Ferenc* Debrecenben pásztorkodott. Talán ebben rejlik magyarázata annak, hogy rövidesen visszaköltözött Hadháza, majd pedig Böszörménybe. Itt született 1740-ben az ugyancsak *Ferenc* nevet viselő fia is, s özvegye is itt halt meg 75 esztendőskorában 1779-ben.⁵

A fenti bonyodalmak eredményezték azt, hogy a családnak a kerületi törvényszék előtt pert kellett folytatnia a hajdúnemesi jogok elismertetéséért, s ez sikerrel is járt. A Hajdúkerület a familiát 1820-ban és 1840-ben kétségtelen hajdúnemeseknek ismerte el, 1787-ben, 1811-ben és 1837-ben pedig Bihar megyétől országos nemesi bizonyáglevelet is szereztek. A család tehát egyszerre volt hajdúnemes és országos nemes, amely kétségtelenül a legelőnyösebb jogállás volt, *magukat azonban mindenekelőtt hajdúnemeseknek tekintették*.

A fenti perek jó részét *Sillye Gábor* apja *János* folytatta, ezért a gyermek *Gábor* élénken foglalkozhatott családjá problémáival, a hajdúk jogaival. E légkör személyiségére kétségtelenül jelentős hatást gyakorolt. Édesapja, *János* egyébként Böszörmény város adószedője (perceptor) volt, így hatványozottabban kellett tudomást szereznie arról a légkörről, amely a kerület városait többek között az adófizetés kérdésében is jellemezte. Ránk maradt apjának egy levele, amelyet a városi tanácshoz és communityhoz intézett, s amelyben az adóbehajtás nehézségeire panaszkodott. „*Igen sok ízben kéntelenítetttem a Telek Föld Birtokosságait tartozásaiknak minél előbb való bé fizetésére nógatni*” — írta, s ezért kérte fizetésének megjobbítását. A tanács ezt méltányolta is, s úgy döntött, hogy a kérelmező részére „fizetése javításául Két Köblös föld resolváltatik”. Mindez 1828-ban történt, tehát akkor, amikor a tizenegy éves *Gábor* az ügyet teljes komolyságában felfoghatta. Amikor *Sillye János* a Hajdúkerület királyi biztosának hajdúnemesi jogainak védelmében levelet írt, nem csekély önérzettel jelentette ki, hogy a böszörményi tanácsnak kilenc esztendeje szolgál, s ennyi idő alatt a „*Nemes Tanácsnak és Nemes Közönségnek . . . megintésre vagy megfeddésre . . . soha alkalmatosságot nem adtam*”.⁶ S valóban, a későbbiekben elérte azt is, hogy Böszörmény város szenátora lehessen.

A család vagyoni helyzetéről közelebbi adatokkal nem rendelkezünk. Azt azonban biztosnak vehetjük, hogy bár nem tartoztak a leggazdagabbak közé, a tehetős sorába kell helyoznunk őket. Bizonyítja ezt az apa tisztségviselése, s az is, ahogy *Gábor* fiát neveltette, sőt a debreceni kollégiumban taníttathatta.

A *Gábor* fiú tanulmányait egyébként a város jóhírű partikulájában kezdte el, amely a nagyhírű debreceni kollégium szellemi irányítása alatt működött, s amely jó kapcsolatot tartott fenn a sárospataki kollégiummal is.⁷ Élénk, jóeszű fiú volt, akit szülei is a legnagyobb gonddal neveltek, s aki az iskolában is szép sikereket ért el. Miután az úgynevezett *nemzeti iskolában* elsajátította a költészettani osz-

⁵ Uo. 6365/25, 6365/29, 6365/29.

⁶ *Herpay Gábor*: Nemes családok Hajdú vármegyében. Debrecen, 1926. 216. és HMTA 6365/8.

⁷ *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái. XII. Bp. 1908. 1015—1017. Tanulmányainak kezdetét az 1831-es évre teszi. Ez a túlságosan késői időpont elfogadhatatlan.

tály ismereteit is, a helyi presbitérium azzal bízta meg, hogy hat hónapi időtartamra, amíg a kinevezett tanítómester távol volt, a megüresedett helyet ő töltse be. Ez időtájt bontakozott ki jellemének egyik meghatározó tényezője, bohém-séggel párosuló vakmerősége, vállalkozókedve, a társasági élet kedvelése. Ifjúkori naplója szerint ebben az időben igencsak vidáman élt, divatos ruhákban járt, s barátaira is sokat költött. Ezért hitelezőktől is vett fel pénzt, s egy idő múlva már egész csinos összeggel tartozott. Helyzete egyre nehezebbé vált, hiszen hitelezői szorongatták, s bár az egyiket ilyen, a másikat olyan hazugsággal sikerült leráznia, a helyzet sokáig mégsem volt tartható. Ezért merészet és nagyot gondolt. Tizenöt éves lehetett, amikor legszükségesebb holmijait összeszedve, szülei és barátai tudta nélkül útnak indult. „De arról, hogyan fogok ezután élni vagy hogyan tudok majd visszatérni fogalmam sem volt” — írta.⁸

A nagy kalandok kora

Végülis Sárospatakra érkezett, ahol a kollégiumi nyilvános vizsgák tiszteletére egy színi társulat is tartózkodott egy bizonyos *Újfalussy* úr igazgatósága alatt. Jellemző kortörténeti adatként is értékelhetjük, hogy *Sillye Gábor* felcsapott színésznek. E pálya örömeibe azonban még jóformán bele sem kóstolhatott, mert szülei személyesen is és különböző helyekre írt levelekkel is a számbajöhető helyeken mindenütt keresték. Egy hét múlva az igazgató magához hívatta, s megmutatott neki egy levelet, amelyet az apjától kapott, s azt tanácsolta, hogy térjen haza. A levelet egyébként a sárospataki kollégiumba címezték, s ott is a hazatérést javasolták neki. *Sillye* útnak is indult, igaz, bérelt kocsin Egernek vette útját, de pénze nem lévén, mégis jobbnak látta hazatérni. Emlékezetes élmény volt számára, amikor hosszú bolyongásából hazatértében, szülővárosához közel betért egy dinnyecsősz kunyhójába, s az a környéken közismert étellel, a *tésztafőzelék*-szel kínálta meg. Majd pedig a hazatérés hangulata, a meghittség, az öröm — amely a szülői házban napokig uralkodott — kerítette hatalmába. Néhány hét után beleegyezett abba, hogy *tanulmányait a debreceni kollégiumban folytassa*.⁹

Sillye Gábor tizenhat éves korában, az 1833/34-es tanévben kezdte el tanulmányait a debreceni kollégiumban, a bölcsészettani fakultáson (Philosophia). Tógátus deák volt. Az első félévet meglehetősen jó eredménnyel zárta, csoportjában ásványtanból a második, pedagógiából a negyedik, német nyelvből az ötödik, aritmetikából a tizennegyedik, görög nyelvből pedig a harmincnegyedik helyezést érte el.¹⁰ A tanulásban egyébként korántsem szakította meg magát. Debreceni diákoskodása alatt — naplója tanúsága szerint — kedvelt szórakozásai közé tartoztak a „*baráti öszve jövedelek, golyó játékok, színházi látogatások*”, s kedvelt időtöltése volt az olvasás is. Ez idő tájra tehető első szerelme is egy bizonyos *Jultsa* iránt, akivel szülővárosában, Hajdúböszörményben a téli szünidő alkalmával ismerkedett meg, amikor a felsőbb tanulók legációra mentek. Az ismeretség akkor vált szerelemmé, amikor édesanyja egy hirtelen jött betegség („*hideglelés*”) miatt hazavitte Debrecenből. Egy lakodalom alkalmával — amelyre debreceni

⁸ *Sillye Gábor* töredékes ifjúkori naplója alapján. HMTA 6832. *Sillye Gábor* az egészen bizalmasnak tartott részeket olasz nyelven jegyezte be, mi viszont magyarra fordítva használjuk. Részletünk eredetije olasz, s hivatkozásainknál ezt a későbbiekben is jelezzük.

⁹ Uo. Eredetije olasz.

¹⁰ *Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára* (továbbiakban TREL) II. A. 24. Classificatio Auditorium Philosophiae primum. 97. sz. alatt. Nem állja tehát meg helyét *Szinnyei* azon adata, amely szerint Debrecenben a jogi fakultásra járt volna. Vö. i. m.

barátai is kijöttek — mélyült el érzelme, együtt táncolták a „nemzeti táncot”, amelyhez a *barnabőrű hangások* szolgáltatták a talpalávalót. Baráti társaságával hűsvétkor is kilátogatott Hajdúböszörménybe, ahol vígan hajtották a *bodait* (bodai bort). Emlékezetes élménye volt pünkösdkor az is, hogy Hajdúböszörményben vándor szintársulat játszott egy *Balogh* nevű igazgató irányítása alatt, akinek felesége „igen jó Éneskesné volt”, s az egyik előadást *Jultsával* együtt nézték meg. *Sillye* a szintársulat igazgatójánál több alkalommal is vendégeskedett.

A kollégiumban legjobb barátja egy *Simonyi Mihály* nevű évfolyamtársa volt, akinek társaságában töltötte a legtöbb időt a tanév második felében. Változatlanul zavaros anyagi ügyekbe keveredett, hol egy ezüst óra miatt, hol egy hegedű kapcsán, s az anyagi természetű nehézségeket szüleinek kellett rendezni. Ők fizették ki például adósságát *Kerekgyártó István* nevű barátjának. Kalandokat kedvelő természete más ügyekbe is belevitte, egyszer kártyajáték hírébe, másszor *Simonyi Mihály* barátjával korcsmai és egyéb szórakozóhelyek látogatásába. „De szégyenkezve be kell vallanom, hogy a tanulással keveset törődtem” — írta naplójába önkritikusan.

A nyári szünetet Hajdúböszörményben töltötte, ahol unalmas órái alig voltak. Sokat olvasott, s ha ezt megunt, „*Puskám vállamra vetvén barátim felé ballagtam, kikkel majd az Erdő s Mező vadait, majd a Vizek tollasait kényemre űztem*” — írta. Barátaival rendszeresen találkozott, egymás házában felváltva vendégeskedtek, s egy kirándulást is tettek Újfehértóra. Ekkor lobbant hirtelen újabb szerelemre a hajdúböszörményi református esperes szép lánya, *Róza* iránt, bár *Jultsát* sem felejtette el.¹¹

Az 1834/35-ös tanév — amely november elsején kezdődött — *Sillye Gábor* számára a második évfolyam kezdetét jelentette a debreceni kollégiumban. Tanulmányait természetesen a bölcsészeti fakultáson folytatta, amelynek tárgyául választotta a „Bölcselkedési Tant (Philosophia), a Természet Jog Tant (Jus Naturali), s Magyar Ország Polgári helyeztetési Tudománnját (Statistica), a Közönség Történet Tant (Historia Universalis), a Görög-Deák Litteratúrát és az alkalmaztatott Mathesist (Mathesis applicata). A kollégiumban egyébként félévkor a következő tantárgyakból kapott értékelést; matematika, egyetemes történelem, görög irodalom és kémia. Tanulmányi eredménye az első évhez képest határozottan romlott, matematikából csoportjában most a 27., egyetemes történelemből 40., görög irodalomból pedig nem hallgatta az órákat, akárcsak kémiából sem. A második félévben matematikából az 52. helyre csúszott, általános történelemből viszont a 34. helyre javított. Latin és görög irodalmat ekkor sem hallgatott, akárcsak technológiát. Ez utóbbi esetében azonban megjegyezték, hogy helyette mást választott. Történelemből *Péczeley József* volt a tanára, aki Európa akkori legújabb kori történetét adta elő.¹²

Élete nem sokat változott! Továbbra is vidám, bohó életet élt, s mindez természetesen lecsapódott a kollégium iskolaszéke előtt is. 1834-ben például nem egészen két hét leforgása alatt többször is szerepelt az iskolaszék előtt, amelynek eredménye természetesen büntetés volt. Másodéves korában történt, hogy baráti

¹¹ Idézett naplója alapján. Az anyagi ügyeiről szóló részek eredetije olasz. *Róza* egyébként minden jel szerint Benedek Lajos böszörményi lekipásztor lánya lehetett.

¹² Idézett naplója alapján. TREL II. A. 25. Classificatio Auditorium Philosophiae secundum. Az első félévben a 91., a másodikban a 76. sorszám alatt. Ekkor már nem tógátus diákként szerepel. *Péczeley* tanterve uo. mellékelve. *Kerekes Ferenc* adta elő a *kézi mesterségek tudományát*. Tanterve uo.

társaságából ketten is beállottak katonának, s e példa — mint látni fogjuk — nem maradt rá hatástalan.¹³

Nem tekinthetjük meglepetésnek, hogy tanulmányait a második évfolyam elvégzése után félbeszakította, s a harmadik — befejező év — elvégzése helyett egy szabolcsi köznemesnél vállalt írnoki állást. Törekedés naplójából sajnos nem derül ki világosan munkaadójának kiléte, a jelek szerint azonban valószínűnek tűnik, hogy a megye politikai életében jelentős szerepet játszó *Jármy Imréhez* szegődhetett. Hajlamosak lennénk ezt a változást életében sajnálatos törésnek tekinteni, a helyzet azonban mégsem ez volt. Ekkor tett szert ugyanis a megyei köznemesség körében azokra a tapasztalatokra, amelyeket élete későbbi szakaszában oly jól tudott hasznosítani. Annak ellenére, hogy tanulmányait nem fejezte be, mégiscsak tanult, iskolázott embernek számított. Egyszerre belecsöppent a vidéki köznemesség életébe, ahol a „barátságos öszve jövételek, fördő, színházi látogatások” jelentették az igazi eseményeket. Nyíregyházán a tánciskolába is beiratkozott, ahol a „Nevelőbéli lányokkal” tanult bele az akkori modern életvitel nélkülözhetetlen kellékébe. Kortörténeti szempontból is érdekes tudnunk, hogy a tánciskola záróbálján az ott állomásozó Leininger-ezred „*Hanga kara*” zenéjére „*Keringőt (Walzer), Mazurt, Bokor tántzot (Cotilion), Galoppot, Qadrilt*” táncoltak és „*nem különben a Nemzetit*”. Gyakran vendégeskedett *Robilitz* gyógyszer-tárosnál, ahol volt zongora (Piano-Forte) is, valamint *Majerszky Dániel* kereskedőnél. Nagy esemény volt az is, amikor *Jármy úr* a debreceni Szent György napi vásárban fogatához új lovakat vásárolt. A lovak tanítása ürügyén *Sillye Gábor* gyakran kikocsikázott Tétre, ahol meglátogatta a szép *Berzsenyi Júliát*, de sok víg órát töltött Kércsen is, *Bozóky Biri* társaságában. A nagyobb hatást azonban mégis *Berzsenyi Júlia* gyakorolta rá.¹⁴

Szabolcsi tartózkodása alatt alkalma volt átélni egy megyei tisztújítást is, mégpedig az 1836-os hírhedt restaurációt. Szabolcs vármegye az 1832—36-os országgyűlésen eléggé ellentmondásosan ugyan, de a mérsékelt reformok pártján állt. Követei — *Jármy Imre* és *Vay János* — elsősorban a sérelmek orvoslását sürgették, de támogatták azt a javaslatot, hogy az országgyűlés terhére ne az adózó nép viselje. A közgazdasági és kereskedelmi kérdések tárgyalását viszont az úrbéliek előtt akarták megejteni. *Sillye Gábor* és baráti köre természetesen az eddigi országgyűlési követ — *Jármy Imre* — alispánságát támogatta, bár *Jármy* az utolsó pillanatban visszalépett. A *Patay* és *Kállay* közt dúló választások olyan botrányok és zavargások közepette zajlottak le — tizenegy ember meghalt —, hogy az eredményt meg kellett semmisíteni. Az újraválasztás alkalmával *Jármy Imre* — *Sillyeék* eredeti jelöltje győzött.¹⁵ Figyelmet érdemel *Sillye* azon megjegyzése, hogy *Jármy* visszalépésének oka az volt, hogy a hajdúk nem jöttek el a tisztújításra.

Szabolcsi írnokoskodása azonban hamarosan félbe szakadt. Ezúttal nem a túl-költekezés okozott bajt, hanem a *Berzsenyi Júlia* iránt érzett reménytelen szerelme. Noha a leány viszonzta érzelmeit, anyja hallani sem akart arról, hogy a módos köznemes leányát a szegénynek számító *Sillye Gábor* vegye el. *Sillye* ezért minden áron pénzt akart gyűjteni, mert úgy érezte, hogy csak így lehet reménye a leány kezének elnyerésére. Ezért néhány nyíregyházi fiatalember ré-

¹³ TREL Acta Sedes Scolasticae Iudiciaria ab anno 1832—1839. II. 10. a. 140. A. 23., 29., 39., 40. sorszám alatt, valamint idézett naplója.

¹⁴ Idézett naplója alapján.

¹⁵ A tisztújításra Szabolcs vármegye monográfiája (szerk. *Borovszky Samu*) H.é.n. 474—477., valamint idézett naplója után.

szére útlevel hamisításra is hajlandó volt. A börtöntől való félelme miatt azonban hamarosan jobbnak látta a távozást, s miután Jármay úr pénztárából felvett 200 forintot papírpénzben, Hajdúböszörményt kikerülve Debrecenbe ment, ahol egy pénzkiutalásra tett szert, majd Nagyváradra távozott, de rövidesen továbbállt Kolozsvárra. Útközben Diószeget „víg Estvét” töltött *Fazekas István* ottani rektornál. Kolozsvárott a tordai kapun kívül szállt meg az *Aranyzarvashoz* címzett fogadóban, s itt készíttetett magának egy új öltözet ruhát is, kabátot, nadrágot, mellényt, kalapot, csizmát és egyéb szükséges dolgokat. Kolozsvári tartózkodása eleinte teljesen céltalannak mutatkozott, s szórakozás végett gyakran járt színházba, kaszinóba, kávé- és billiárdházakba, s többször megfordult a vívóiskolában (Vítan) is. Itt ismerkedett meg egy *Hory Nina* nevű leánnyal, aki szintén a tordai kapun kívül lakott, a temetőkert közelében. Az ő hatásának volt köszönhető, hogy *Sillye Gábor* háromszor is elhalasztotta indulását Kolozsvárról. Talán ennek tudható be, hogy megismerkedett egy bizonyos F. K. úrral, akinek szolgálatába szegődött. Személyéről sajnos majdnem semmit sem tudunk azon kívül, hogy *Sillye Gábor* princípálisának nevezi, ami arra utal, hogy ügyvéd lehetett, vagy annak készült. Egy bizonyos, F. K. úr hamarosan Olaszországba indult, s ott a paduai egyetemen folytatott tanulmányokat. Olaszországi útjára famulusként *Sillye Gábort* is magával vitte!

Az olaszországi nagy kalandra *Sillye Gábor* kétségek és gyötördések közt indult. Nehezen búcsúzott már Kolozsvártól is, ahol különösen megragadta a Szamos-part, a Haller-kert, a Matskássy- és a Wesselényi-kert illatozó pompája. Azt pedig különösen fájlalta, hogy szüleitől és *Jultsától* — aki újra eszébe jutott — még búcsút sem vehetett. Külföldi útja nem lebecsülendő eredménnyel járt egyéni fejlődésére nézve, noha naplójának hangvétele sokszor igen borús, pesszimista, s nem is titkolta, hogy időnként honvágy gyötörte. Olaszországi tartózkodásának jelentőségét mégis aligha lehet túlbecsülnünk. Alkalma volt megismerni egy Magyarországánál lényegesen fejlettebb országot, s azt az olasz kultúrát, amely minden odalátogatóra felejthetetlen hatást gyakorolt. Ráadásul ennek az országnak nemzeti törekvései összecsengtek a reformkor magyar aspirációival. Csak jelzészerűen említjük, hogy alkalma volt elsajátítani az olasz nyelvet, s ha maga nem is járt egyetemre, mégis — princípális révén — körötte forgolódott, amely számára nyilván tényleges tudást is eredményezett.

Az olasz városok közül kétségtelenül *Velence* gyakorolta rá a legnagyobb hatást. „*Velente egy olyan város, hol minden nap lehet nézni valót, mulatságot s mindenféle nemzetbeli embereket találni*” — írta. Tanúja volt a velencei udvar csillogó pompájának, s annak, hogy *Maria Anna Carolina* királynő a püspöki templomban jutalmakat osztott a nevelőintézeti szegény lányoknak.¹⁶ Tisztában volt azzal, hogy az adriai tenger királynőjét — *Velencét* — már hanyatlásában látja, tudta, hogy az igazi virágkort a középkori köztársaság jelentette. Csodálattal írt a Szent Márk templomról, a Doge-palotáról (Hertzegi Palota), megemlékezett az itteni híres könyvtárról, amely értesülése szerint 90 000 könyvből és 7000 kéziratból állt. A festők közül *Tiziano* és *Raphael* képei keltették benne a legmélyebb benyomást. Kellő borzalommal és csodálattal írt a palota pincéjében lévő börtönről, a Sójahok Hídjáról. Húszéves ifjúhoz illő kellő komolysággal örököltette meg az itt hallott romantikus történeteket, s az általa átélt tengeri vihart, amelynek során komoly veszedelembbe kerültek.

¹⁶ Idézett naplója magyar és olasz nyelvű részeinek alapján. Az osztrák uralom alatt álló velencei királyságot 1815-ben állították fel.

1837 októberében — tanévkezdésre — érkeztek Paduába. Innen írt haza Hajdúböszörménybe *Jultsához*, akit csak nem felejtett el, sőt a távolság és magánossága még inkább fokozták érzelmeit. A levelet azonban nem volt alkalmá elküldeni — szerencsére —, mert apjától hamarosan ugyancsak levelet kapott, amelyben hírről adta, hogy a leány időközben férjhez ment. Az értesülésre természetesen nagy keserőséggel reagált, s ifjonti hévvel az egész női nem csalárdságára vont le belőle következtetéseket. Nemsokára komolyan megbetegedett, s kórházba került. Már-már esetleges halálát is fontolóra vette — szüleinek ilyen értelmű levelet írt — azonban hamarosan felgyógyult. Paduai tartózkodása alatt talán leginkább a színház kötötte le, különösen az opera, amelyet nyilván itt volt alkalmá első ízben látni. Sokat járt lóversenyre is, s nagy lelkesedéssel emlegette a farsangot, az álarcos táncmulatságot. Mély hatást gyakorolt rá, hogy a tanuló ifjúság Pest-Buda segélyezésére „Hanga Dal Akadémiát” (hangversenyt) rendezett (1837. május 28.). Csodálattal emlegette a modenai herceg vadaskertjét, régiséggyűjteményét, s külön kiemelte, hogy megtalálható itt a nagy görög költőnő, *Sappho* szobra is.

1840-ben kerültek vissza Velencébe, ahol egy bizonyos *Amália-Marietta* nevű olasz hölggyel került közelebbi kapcsolatba.

Naplójának többi része sajnos elveszett, s így élete későbbi korszakaiból már korántsem tudunk ilyen élethű beszámolókkal szolgálni. Olaszországi tartózkodásának utolsó biztos időpontja 1840. december tizedike, azt azonban határozottan tudjuk, hogy hamarosan visszatért Magyarországra.¹⁷ Csak gyaníthatjuk, hogy princípálisát visszakísérte Kolozsvárra.

S ekkor vette kezdetét életének talán legkalandosabb és egyben számunkra leghomályosabb szakasza. *Beállott ugyanis katonának*, mégpedig az erdélyi illetékeségű, s a *Károly Ferdinánd* főherceg nevét viselő (51.) gyalogezredbe.¹⁸ Tettének okát nem ismerjük, s bár csupán a tényt tudjuk rögzíteni, feltételezhetjük, hogy erre változatlanul zavaros anyagi viszonyai mellett vállalkozó szelleme, az ismeretlentől soha vissza nem riadó természete készíthette. Mindez 1841 elején történhetett, s nem soká váratott magára a keserű kiábrándulás sem. Az osztrák hadseregben uralkodó kemény, sokszor már-már embertelen „drill” még az olyan igazi katona alkatú embereket is szembefordította a hadsereggel, mint *Görgey* volt, hogy a Petőfi-féle egyéniségeket ne is említsem.¹⁹ A fiatal *Sillye* társadalmi korlátokat is nehezen tűrő személyiségének a jelek szerint a hadsereg vasfegyelme elviselhetetlennek bizonyult, s *hamarosan megszökött*. A katonaság a Helytartótanács útján már 1841. június 22-én köröztette őt a Hajdúkerületben, egy adminisztrációs hiba folytán azonban leírása nem került be a levélbe.²⁰ Az ügy intézésében ez több hónapos késedelmet eredményezett, s a Hajdúkerület csak az 1841. december hatodikán kezdődő közgyűlésében tudott a kérdéssel érdemben foglalkozni. Ekkor viszont az a határozat született, hogy a „*Városok Tanácsai a nevezett Sillye Gábort szorgalmasan kerestetvén, a sikerről, Böszörmény Város Tanácsa pedig egyszersmind a szökevény lehető javairól is adjanak a Kerületek legközelebbi Gyűlésén tudósítást*”.²¹ Ezt 1842. március kilencedikén meg is tették!

¹⁷ Idézett naplója alapján.

¹⁸ Az ezred nevének említése: Hajdú-Bihar megyei Levéltár (továbbiakban HBmL) IV. A. 502. a. 32. Hajdúker. jkv. 1843. dec. 11. 451. p. Kgy-i szám 2092.

¹⁹ A *Sillyénél* egy évvel fiatalabb *Görgey* 1845 nyarán főhadnagyként szerelt le a Nádor-huszároktól.

²⁰ HBmL IV. A. 502. b. H.ker. ir. Fsc. 12. No. 44. 1841.

²¹ Uo. IV. A. 502. a. 31. H.ker. jkv. 1841. 386.

E szerint *Sillye Gábort* sehol sem sem találták, Bösörmény városa pedig hozzátette, hogy a nevezettnek semmi vagyona sincsen, hiszen szülei még élnek, így azokról reá semmi sem maradhatott, s távolléte miatt semmit sem kaphatott, s saját keresettel sem rendelkezett, mert „a katonaságra is az iskolai pályáról lépett által”.²² Ez ugyan nem fedte teljesen a valóságot, bár azt teljes mértékben el kell fogadnunk, hogy saját, számbajöhető vagyonnal valóban nem rendelkezett. A szökevényre kedvező véleményt egyébként azért is könnyű megértenünk, mert apja ekkor Bösörmény város szenátora volt.

Valószínűsíthetőnek tartjuk azt a századfordulón elhangzott állítást, amely szerint *Sillye Gábor* 1843-ig Nagyváradon élt, ahol a központi szolgabírósnál, majd a megyénél kiadóként dolgozott.²³ Ha ez valóban így volt, akkor *Sillyének* nagyhatalmú pártfogója lehetett, hiszen a Helytartótanács körözüvényei valamennyi törvényhatósághoz hivatalból eljutottak. Tudjuk azt is, hogy *Sillye* 1843-ban *Beöthy Ödön* oldalán került Pozsonyba, s így talán nem tévedünk, ha a körözés alatt álló szökött katona pártfogóját a magyar reformkor nagy egyéniségében, az 1832–36-os országgyűlés ünnepelt szónokában keressük. *Beöthy Ödönt* 1841. május 10-én választották Bihar vármegye alispánjává.²⁴

Szüleivel nagyváradi tartózkodása idején is rendszeres kapcsolatban állhatott, s az apja most is mindent elkövetett, hogy fiát a bajból kimentse. Ez égetően szükségessé vált, mert ügyvédi diplomát akart szerezni, mint ahogyan azt nemsokára meg is tette. Apja 1843. október elsején a hadsereg legfelsőbb vezetéséhez kérvényt adott be, amelyben vállalta azt, hogy fia helyett saját pénzén más katonát állíttat, amennyiben fiát a szökés következményei alól felmentik. A válasz a Helytartótanács útján 1843. december 11-én került a Hajdúkerület közgyűlése elé, amely szerint „*példa tekintetéből*” nem lehet eltekinteni a büntetéstől. Enyhítő körülményként értékelték viszont azt, hogy *Sillye Gábor* a katonaság sorai közt szökése előtt magát „*minden tekintetben jól viselte*”, s kompromisszumos ajánlatként csupán a formális büntetés kiszabását helyezték kilátásba. „*Enyhítő körülményül vétetik azonban, ha a nevezett egyén önként vissza tér*” — hangzott a feltétel. Apja azonban ekkor már nem élt, s ezért a Hajdúkerület közgyűlése úgy döntött, hogy mivel az érintett *Sillye Gábor* tartózkodási helye nem ismeretes, az iratokat az özvegynek kell átadni.²⁵

Nem tudjuk, hogy az ügy pontosan hogyan oldódott meg, de valószínűnek látszik, hogy a fent körvonalmazott feltételek mellett. A bonyodalom azonban mindenképpen törvényes keretek közt rendeződhetett, mert *Sillye Gábor* 1844. június 28-án Pozsonyban ügyvédi oklevelet szerezhetett.²⁶ Ezzel életében merőben új szakasz kezdődött.

Mielőtt tovább tárgyalnánk hősünk életútját, szükséges az eddigiekből néhány

²² Uo. 32. 57–58.

²³ *Szinnyei J. i. m. Szinnyei J.* életrajzi adatait döntően *Bakóczy János* hajdúbösörményi ref. lelkész közlésére építette, aki viszont információit csakis a családtól szerezte. Adataiban, mint minden szóbeli hagyománynál, érthetően sok a pontatlanság, s természetesen nem említi a kedvezőtlennek ítélt mozzanatokat sem. Tekintettel azonban arra, hogy egykorú források *Sillye Gábor* bihari szereplését 1841 és 1843 között nem zárják ki, azt tényként elfogadhatjuk. E mozzanatra, illetve *Beöthy*hez fűződő kapcsolatára *Kosáry Domokos* hívta fel figyelmünket, amiért itt is köszönetet mondunk.

²⁴ *Hegyesi Márton*: Bihar vármegye 1848–49-ben. *Beöthy Ödön* arcképével és életrajzával. Nagyvárad. 1855. 27–28.

²⁵ HBmL IV. A. 502. b. Fasc. 15. No. 2. 1843. és Uo. IV. A. 502. a. 32. Hk. jkv. 1843. dec. 11. 451. Kgy-i szám 2092.

²⁶ Ügyvédi oklevele (eredeti) HMTA 6833.

következtetést levonnunk. Az nyilvánvaló, hogy eddigi pályafutása meglehetősen rendhagyó, nem a szokványos módon és nem a hagyományos utakon jutott el a biztos polgári lét küszöbére. *Sillye Gábor* vitathatatlanul az az egyéniség volt, akinek az iskolai oktatás hagyományos keretei nem kedveztek, de aki részint önműveléssel, részint pedig a társadalmi lét nagyon élénk átélésével olyan szintre tudott eljutni, amely őt a kortársak zöme fölé emelte. Erős érzelmi beállítottságú egyén volt, aki ifjúkorában erősen vonzódott a művészetek felé is. Sokat olvasott, s nagyon szerette a színházat, sőt — s erről most esik első ízben szó — maga is gyakran verselgetett. Prózája és versei is sajátosan reformkoriak, romantikus, gyakran túlcseresznyésztetett érzelmi hangvétellel.²⁷ Csupán mutatványként közlünk itt egy rövid munkát, amelyet Ninához írt, amikor Kolozsvárról távozott.

Butsu Dall

Föl, föl e vérző kebelről
 Kedves könnyed ég azon,
 Sziv repesztve hiv öledből,
 Sorsom engem messze von.
 Tárd fel egyszer még szemednek
 Űdv mosolygó báj egét
 Hadd deritse fel sugára
 Lelkem zordon éjjelét. —

Vagy nézzük az egyik, cím nélküli szerzeményét, amelyet a böszörményi *Jultsa*-hoz írt.

Isten hozzád Te szép Leány!
 Böszörmény határin
 Gábor megyen, felejtse el őt
 Más bóldog karjain,
 Más Honba túl kék bértzeken
 Hiv sorsom engemet,
 Légy bóldog ah! ha még lehetsz
 Ha búd el nem temet. —

A hangvételből, a versformából (Himfy-versszak) megállapíthatjuk, hogy *Kisfaludy Sándor* szerelmi lírája gyakorolt rá erős hatást. *Kisfaludy* egyik versét naplójában különben idézi is.

Irodalmi élményei lírájára különben is jelentős hatást gyakoroltak. Önkéntelenül is a Hamlet sírásója jut eszünkbe a kolozsvári sírásó szájába adott sorok olvastakor.

Korona vagy Köldus Süveg,
 Király Páltza, cserép, s üveg,
 Mind romlandó maradványok
 Rátok tehát földet hányok

²⁷ A versek idézett naplótöredékében.

Tudatosan és következetesen használta a nyelvújítás szavait, mint például a zongora szót, zárójelben megjegyezvén, hogy ezen a Piano-Fortét értette, vagy a *principális* helyett illetve mellette következetesen használta a *parancsnok* kifejezést.

A pozsonyi ügyvéd

Sillye Gábor 1843-ban érkezett Pozsonyba *Beöthy Ödön* bihari követ oldalán, valószínűnek tűnik, hogy nem hivatalos minőségben. Személye ugyanis az 1843 tavaszán Bihar megye által kijelölt országgyűlési írnokok (12 fő) közt nem szerepel, s bár az írnokok közt állandó mozgás volt, *Sillye* jelölését nem valószínűsíti a megyének az a határozata, amely szerint a választandók megyebeliek legyenek.²⁸ Egy azonban biztos: pozsonyi tartózkodásának elsődleges célja az ügyvédi oklevél megszerzése volt. Az országgyűlési ifjúság derékhadát képező követi írnokok között szép számmal akadtak olyanok, akik ezt a megbízatást kifejezetten ilyen céllal vállalták el, s a Hajdúkerület például e szempont alapos figyelembe vételével döntött.²⁹ E törvényhatóság érdekének tekintette azt, hogy fiai közül lehetőleg minél többen részesüljenek ilyen segítségben, s az írnokoskodás mellett tanuljanak, diplomát szerezzenek. Ezért az 1843-as országgyűlés kezdetekor a két írnoki díjat négyfelé osztották, s a megbízatást is csak három-három hónapra adták „mivel... a magok képzése tekintetéből Ország Gyűlésén alkalmaztatni kívánók száma nagy, hogy azok közzül czéljokat minél többen érthessék el, s e Kerület is az alkalmazás jótékonyságában minél többeket részesítsen...”. 1844. március negyedikén például *Molnár Györgyöt* — később a Hajdúkerület egyik 1848-as képviselőjét — és *Csohány Ferencet* kifejezetten azért alkalmazták írnoknak, hogy „az ügyvédi vizsgálaton kevesebb költséggel keresztül mehessenek”.

Nyilvánvaló, hogy *Sillye Gábor* írnokoskodása is ezzel állhatott összefüggésben. A feudális Magyarországon az ügyvédi oklevél megszerzésének egyébként a következő volt a gyakorlata. A jelölt valamely magasabb iskolában elvégzett néhány évfolyamot, majd pedig beállt egy nagytekintélyű ügyvéd mellé *bojtárkodni*, s tehetségétől, szorgalmától függően hamarabb vagy később elsajátította az ügyvédi tudományt. Ezután jelentkezhetett vizsgára a Kúria részét képező királyi ítélőtáblánál, ahol egy bizottság előtt adott számot tudásáról.³⁰ Sikeres szereplés esetén az ügyvédi diploma birtokosa lett, amelyet aztán abban a vármegyében, illetve szabad királyi városban, amelyben működni szándékozott, kihirdetett, s ezzel végérvényesen a hivatalos ügyvédek sorába emelkedett. *Sillye Gábor* e cél érdekében állhatott be 1844-ben, az országgyűlés vége felé a királyi táblához jegyzőnek, ahol a felkészülés mellett személyes kapcsolatokra is szert tett.

Mint már említettük, *Sillye Gábor* 1844-ben adott számot tudásáról a királyi ítélőtábla által kijelölt bizottság előtt, amelynek tagjai neczpáli *Justh Ferenc* és nádasi *Terstyánszky Sándor*, elnöke pedig ludányi *Bay György* alországbíró vol-

²⁸ *Szinnyei J.* i.m. és HBmL IV. A. 1. a. 133. Bihar vm. közgy. jkv. 1843 I. 506. Tavasz hó s több napjain. Év végén az írnokok helyett újakat kellett választani, s ha valamelyik időközben ügyvédi diplomát szerzett, írnoki állása megszűnt.

²⁹ HBmL IV. A. 502. a. 32. Hk. jkv. 1843. 261. és 33. 1841. ápr. 1. 139–140., valamint IV. A. 502. c. 5. állag.

³⁰ Vö. *Varga Endre*: A királyi Curia. 1780–1850. Bp. 1974. 170–171.

tak. Tudását *dicséretesre* értékelték. Némileg érthetetlen, hogy az újdonsült ügyvéd diplomáját eléggé későn, 1846. március másodikán — hirdettette ki Pozsony vármegye közgyűlésén, magában Pozsony városában pedig valamivel később, augusztus huszonnyolcadikán.³¹

Felvetődhet természetesen a kérdés, mi volt az oka annak, hogy *Sillye Gábor* az ügyvédi oklevél megszerzése után nem ment haza Hajdúböszörménybe, hanem Pozsonyban maradt.

Feltételezhetjük, hogy a közelmúlt ismeretes előzményi után odahaza az ügyvédi pályán pillanatnyilag nem voltak jók az esélyei. Pozsonyban ellenben annál jobbak lehettek, már csak a város nagyságánál és jelentőségénél fogva is. S végül talán a legfontosabb! Szándékában állott bekapcsolódni a magyar politikai életbe, s erre Pozsonyban, a rendi országgyűlések színhelyén látszott a legtöbb esély. S valóban! Pozsonyi tartózkodása életútja szempontjából azért nagy jelentőségű, mert ekkor jegyezte el magát végérvényesen a magyar haladással. Ekkor kapcsolódott be a magyar politikai életbe is, hiszen az országgyűlés alatt közvetlen szemtanúja volt a haladás és a reakció harcának. Bekapcsolódott a korabeli sajtóéletbe is, s egy ideig mint a *Hírnök* szerkesztőségi munkatársa működött, de 1848 február táján is a *Jelenkor* pozsonyi tudósítói közt szerepelt.³² Úgy látszik, sikerült szervesen beépülnie a megye és a város társadalmába is. Aligha tekinthetjük ugyanis merő formalitásnak azt az erkölcsi bizonyítványt, amelyet Pozsony vármegye állított ki *Sillye Gábor* számára, s amelyben tanúsították, hogy „*nevezett Sillye Gábornak azon idő lefolytában, melly alatt megyénk kebelében tartózkodott, példás polgári életét, csendes magaviseletével párosult szelíd erkölcsiisége jellemzi*”.³³

Magánéletének megállapodása, létfenntartási gondjainak megoldása, amely együtt járt a társadalomba való beépüléssel, hatásosan bizonyítja, hogy életének előző keretei nem voltak számára kielégítőek, s a megfelelő körülmények létrejöttével pályafutásában merőben más szakasz kezdődött. Ekkortájt alakulhattak ki politikai nézeteinek alapvonalai, amelyek ekkor írt munkáiban világosan tükröződnek. A *Városi Titoknok* vagyis *törvénykezési kézikönyv* c. munkájának előszavát 1847. január 20-án keltezte, a művet tehát nyilván 1846 folyamán készíthette.³⁴ Így tehát az itt hangoztatott nézeteket az 1846-os esztendő *Sillye Gábor*ának kell tulajdonítanunk. Magát a munkát olyan gyakorlati kézikönyvnek szánta, amelyben összefoglalta mindazon közigazgatási és jogi ismereteket, amelyekkel a *választott* — tehát szakismeretekkel nem szükségszerűen rendelkező — tisztviselőknek rendelkezniök kellett. Elsősorban a szabad királyi városok és részben a mezővárosok választott tisztikarára gondolt. A pontos jogi ismeretek elsajátítását azért vélte rendkívül fontosnak, mert úgy látta, hogy ezzel számtalan félreértést, bonyodalmat el lehet kerülni. Nem elégedett azonban meg a száraz jogi tényanyag ismertetésével, hanem a nyilvánosság lehetőségét kihasználva hitet tett a reformok szükségessége mellett. Munkájának előszavát jellegzetes reformkori gondolattal kezdte: „*Zsibbasztó álom karjai közt henyélt a magyar nemzet oly hosszú idők során keresztül, és részvétlenül s aggodás legkisebb jele nélkül nézte, mikint készül a megsemmisítő sír számára.*” A nemzethalál víziója — amely először *Vörösmarty* nagy erejű látomásában fogalmazódott meg — számára is, mint a reformkor nemzedékének általában — a tenni akarás

³¹ *Szinnyei J.* i.m. A kihirdetések ügyvédi diplomájára rávezette.

³² A magyar sajtó története I. 1705—1848. (szerk. Kókay György) Bp. 1979. 748., 802.

³³ HMTA 6834.

³⁴ *Sillye Gábor*: *Városi Titoknok, vagyis törvénykezési kézikönyv.* Pozsony, 1948. 10.

hangos igenlését jelentette. A haza nemtőjének szavára azonban — folytatta gondolatát — a jó „napról napra kezdett derülni, és a sötétség évei után a dicsőség napja tűnt fel a láthatáron”, s elérkezett a változás ideje. A változás lehetőségét azonban — mint ekkor Magyarországon gyakorlatilag mindenki — kizárólag a reformokban látta. „Semmi hatalmas ellentől ne féljetek, de népetök ezerféle barátjától... ki a tömegnek semmi szeszélyét, semmi kívánságát, semmi zajongását nem találja igazságtalannak...” — írta. Álláspontja tehát érthető és világos, a reformok útján történő változtatások igenlése mellett hallani sem akart az erőszakos útról, a forradalomról. Ezért a következő politikai programot ajánlhatta: „Czélyszerű javítás tehát és gyökeres orvoslás; s ti kik a kormányrudat kezetökben tartjátok, és ti mindnyájan, kik a javítás és haladás zászlóját tűztétek ki, gondoljátok meg, hogy a működésnek micsoda lépcsőjén állatok most: mert nem népetök szerencséje, hanem mindenek szerencséje fekszik kezetökben”.

Sillye Gábor nézetét a reformról és a forradalomról, a nemzet haladásáról és az emberiség boldogulásáról mindenképpen tipikusnak kell tekintenünk. A korabeli Magyarországon ekkor nem létezett egyetlen olyan politikai irányzat sem, amely a forradalom lehetőségére komolyan gondolt volna, s egészen természetes, hogy Sillye Gábor is elvetette azt. Ugyanakkor teljes mértékben magáévá tette azt a reformkornak nagyon jelentős, s kellőképpen talán máig sem méltányolt álláspontját, amely a nemzeti haladás ügyét elválaszthatatlanul összekötötte az egész emberiség boldogulásának kérdésével.

1847-ben látott napvilágot a reformkori Sillye legjelentősebb politikai munkája, a *Szózat a Hajdúkerület ügyében*.³⁵ Mint a címe is jelzi, ezúttal szűkebb pátriájának ügyével foglalkozott, amelyet annál inkább is fontosnak tarthatott, mert a magyar országgyűlés 1847/48-ban folytatta az 1843/44-es diéta munkálatait a Hajdúkerület ügyeinek a rendezéséről. Sillye Gábor célja nyilvánvaló! Könyvével befolyásolni akarta a Hajdúkerületről szóló törvénycikk végső formáját, mégpedig pártja, a hajdúpárt érdekében. Sajnos nem ismerjük azokat a kapcsolatokat, amelyek a Pozsonyban tartózkodó Sillye Gábort szülővárosának és a Hajdúkerületnek az ügynevezett hajdú pártjához kötötték, de minden okunk megvan azt feltételezni, hogy ilyen volt. Elképzelhetetlennek tartjuk ugyanis, hogy Sillye Gábor munkáját az otthoni inspirációktól függetlenül írta volna meg, s az is valószínű, hogy nem a Hajdúkerület hivatalos vezetésének a kérésére. Munkája ugyanis különösen a birtokviszonyok taglalásánál olyan pártérdekeket tükröz, amely nem fedte teljes mértékben a Hajdúkerület hivatalos véleményét, s amely tulajdonképpen előlegezi az 1864-ben írt, s később részletesen is tárgyalandó ügynevezett *Sillye-jelentésben* hangoztattakat. A munka mindenestre alkotójának nagy felkészültségéről, a hajdúság történetének alapos ismeretéről tanúskodik. Az nyilvánvaló, hogy a tényanyagban, s az érvelés rendszerében is messzemenően figyelembe vette a Hajdúkerület által a korábbi időkben készített hasonló jellegű emlékiratokat. Miben áll tehát a mű jelentősége? Elsősorban abban, hogy a kerület speciális problémáit az ország reális gondjai közé tudta helyezni, s bár a hajdúpárt érdekeit képviselve, a reformkor eszmevilágának igenlése mellett hívta fel a hajdúvárosok gondjaira a figyelmet. A fent mondotakat bizonyítandó álljon itt a következő idézet: „A század szelleme jelenleg azt igényli, s a törvényhozás termeiben a szabadság védnökei azt hirdetik, s a szolgaság jármát lerázó népek azt követelik: hogy vétessenek be az alkotmány sáncaiba azok is, kik eddig onnan jögtalanul ki valának zárva... A hajduk már

³⁵ Sillye Gábor: *Szózat a Hajdúkerület ügyében*. Pozsony, 1847.

századok óta be vannak fogadva az alkotmány sáncaiba, jogaik törvények és kiváltságlevelek által vannak biztosítva, így tehát nekik nincs egyéb szükségük, hogy jogaik s viszonyaik kiváltságleveleik értelmében akkint rendeztessenek, hogy az által erős és rendíthetetlen oszlopaivá válhassanak a trónnak, alkotmánynak és szabadságnak”.

Sillye Gábor publicisztikai munkássága jelentős mértékben járult hozzá ahhoz, hogy a reformnemzedék soraiban ismerősökre, barátokra tegyen szert.³⁶ Valószínűnek tűnik, hogy az ekkor kiépített kapcsolatrendszer élete későbbi szakaszában is jelentősen segítette őt. Ilyen vonatkozásban előnyösnek bizonyulhatott az, hogy a *Hírnök* szerkesztője, *Orosz József* előszeretettel hangoztatta „pártonkívüliségét” — amely ugyan 1845-ben a lap megszűnéséhez vezetett — s ebből az alapállásból helyt adott a különféle politikai irányzatoknak. Okkal feltételezhetjük tehát, hogy Pozsonyban, az „irgalmasokkal átellenében” a 245. sz. ház felső emeletén, a *Hírnök* szerkesztőségében, ahol szerkesztőségi munkatársként Sillye Gábor is dolgozott, különféle politikai irányzatok képviselői fordulhattak meg. Konkrétan tudjuk például, hogy *Birányi (Schultz) Ákos*, aki először a *Pesti Hírlap*-nál dolgozott, majd 1844-ben segédszerkesztőként a *Hírnökhöz* került, s aki 1848-ban a forradalmi ifjak közé tartozott, a kormánybiztos Sillye Gábor aktív munkatársa lett.³⁷ 1848. szeptember 22-én nevezte őt ugyanis ki számvevőül a szervezés alatt levő Bocskai-csaphoz.³⁸

³⁶ 1847-ben pl. cikke jelent meg az *Életképekben* is a pozsonyi árvívről (1747). Vö. *Szinnyei J.* i.m.

³⁷ A magyar sajtó története i.m. 748.

³⁸ *Hadtörténelmi Levéltár* (továbbiakban HtL) 1848/49-es forradalom és szabadságharc iratai. Bocskai szabadsapat (Sillye Gábor) iratanyaga (továbbiakban Sillye-iratok) 2/101. Mikrofilmen megtalálható: HBmL XXXII. 21. o. 1–13. Magam elsősorban a mikrofilmeket használtam, de az eredeti levéltári jelzetet adtam meg.

*Sillye Gábor börtönben készült ábrázolása.
Alkotója ismeretlen. Történelmi Képcsarnok*

II. A FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC SODRÁBAN

1. Böszörmény országgyűlési képviselője

A reformkor eszméit magáévá tevő Sillye Gábor Pozsonyban volt 1848 márciusában is, azokban a napokban tehát, amikor e városban a reformországgyűlés a pesti események hatására is sorsdöntő lépésre szánta el magát. Tudjuk, hogy 1848. március tizenötödikén a Bécsbe induló országgyűlési követség tagjai közt ott volt *Foghtüi János* is, a Hajdúkerület egyik akkori követe, s már csak ezért is szinte bizonyossággal állíthatjuk, hogy a küldöttséget kísérő országgyűlési ifjak seregében ott lehetett *Sillye Gábor* is, akire a forradalmi Bécs, az addig mindenhatónak hitt császári hatalom megroppanása minden bizonnyal mély benyomással lehetett.³⁹

Hazatérve Pozsonyba aktívan kapcsolódott be a forradalom ügyeinek intézésébe és különösen a pozsonyi nemzetőrség szervezésénél tűnt ki. Mint tollforgató ember, s a pozsonyi II. számú nemzetőrség választmányi tagja a *tollvivő* szerepét vállalta, s összeállította a nemzetőrség szabályait a tisztikar névsorával és a hadgyakorlati parancsszavakkal együtt. Megemlíthetjük még, hogy 1848-ban megjelentetett egy összeállítást is *A miniszteri hivatalosztályok hatásköre* címmel. A könyvet *Sillye Gábor* a különböző minisztériumok által kiadott rendeletek alapján szerkesztette, s azt a célt tűzte ki, hogy a felelős magyar minisztérium következtében előállott új helyzetben a tájékozódást megkönnyítse, így tehát egyfajta közszükségletet elégített ki.⁴⁰

Sillye Gábor joggal érezhette úgy, hogy a márciusi napok pályafutásában merőben új lapokat nyitottak. Tekintettel arra, hogy szülővárosával, Hajdúböszörménnyel pozsonyi tartózkodása alatt sohasem szakadt meg a kapcsolata, s ott az 1848-as törvények értelmében a tisztikart újra kellett választani, megpályázta a város ekkor szervezett tiszti ügyészi állását. Bár ekkor még Pozsonyban tartózkodott, 1848. május 24-én erre a tisztre meg is választották. E siker — amelyben a hajdúpárt erőteljes támogatása nyilvánvalóan közrejátszott — arra ösztönözte, hogy megpályázza a város országgyűlési képviselői mandátumát. Erre több éves pozsonyi tartózkodása és egyre nagyobb tekintélye is alkalmassá tette.

Az utolsó rendi országgyűlés hajdúkerületi követői április közepén küldték haza utolsó jelentésüket, ekkor azonban már ismeretes volt, hogy az új népkép-

³⁹ *Sillye Gábor* 1848/49-es tevékenységéről részletes hivatkozást nem adtunk, mert e kérdést két tanulmányunkban részletesen feldolgoztuk. A hivatkozásokat lásd ott. Ez alól csak néhány, ott nem használt adat esetében tettünk kivételt. Vö. *Sillye Gábor* kormánybiztosi tevékenysége. 1848–1849. Sajtó alatt a *Hajdúsági Múzeum Évkönyve* IV. kötetében. A Népfölkelés szervezése 1849 nyarán: Szabolcs megyében, a Hajdúkerületben és Debrecenben. Sajtó alatt a *Déri Múzeum Évkönyve* 1980. kötetében.

⁴⁰ Esküdtszéki eljárás és sajtóügyi utasítás a törvényhatósági elnökök számára. Az igazság- és belügyminiszterek által kiadott rendeletek után kiadta (*Sillye Gábor*) Pozsony, 1848. Vö. *Szinyeyei J. i.m.*

viseleti törvény értelmében Hajdúböszörmény városa egymaga küldhet képviselőt az országgyűlésbe, a Hajdúkerület többi része pedig kettőt. A Hajdúkerület tanácskozmánya ennek értelmében a két választókerület központjául Nánást és Szoboszlót jelölte ki, Nánáshoz csatolták Dorogot, Szoboszlóhoz pedig Hadházat és Vámospércset.⁴¹ Szemere Bertalan belügyminiszter április közepén hivatalosan is értesítette a Hajdúkerület vezetését az új viszonyok megkívánta követelményekről. A feladatot itt lényegesen könnyebbnek tartotta, mint az ország egyéb területein: „A Hajdúkerület szerencsés helyzetéténél fogva nem szenvedett a hűbéri viszonyok alatt; nem ismert kebelében polgárt polgártól jogban és kötelességben elválasztó közfalakat; és áldott földén mindenki részese volt több oly jogoknak, melyeket másutt csak kiváltságok osztogattak”.⁴² Ettől függetlenül azonban a polgári viszonyok megteremtése a Hajdúkerületben sem bizonyult olyan zökkenőmentesnek, mint ahogyan azt gondolhatták, elsősorban a birtokviszonyok változatlan rendezetlensége miatt.

Hajdúböszörmény város közgyűlése május negyedikén választotta meg a követválasztást előkészítő központi választmányt, amelynek tagjai lettek Somosi Péter mint elnök, Kovács Sámuel, Kövér György, Nagy Imre, Kálmán György, Weszprémy Gáspár, Sóvágó István, Gál Mihály, Botos Ferenc és Somosi Mihály mint tagok. A választmány összetétele eleve sejtetni engedte, hogy a választás során heves küzdelem bontakozik ki, hiszen itt a hajdúpárt és a beköltözöttek képviselői egyaránt szerepeltek. Mint ahogyan a fentiekben is utaltunk rá, annak ellenére, hogy az 1848-as törvényalkotás a hajdú kiváltságokat is végképp eltörölte, továbbra is nyitott kérdés maradt a város határának a rendezése és a tagosítás kérdése. A megoldás mikéntje körül pedig továbbra is a rendi eredetű privilégiumok tűntek meghatározóknak. Szó sincs tehát arról, hogy a korábbi ellentétek önmaguktól megszűntek volna.

Az országgyűlési képviselő személye körül ugyan eleinte több jelölt neve is szóba került, hamarosan azonban csak két esélyes maradt. Az egyik Sillye Gábor, a hajdúpárt jelöltje, a másik pedig Kövér György, aki az 1847/48-as országgyűlésen a Hajdúkerület egyik követe volt. A választásra 1848. június 25-én reggel került sor. A jelölésre tett javaslat során Szálkay Bálint Sillye Gábor tiszti ügyészt, míg Botos Ferenc Kövér György ügyvédet, volt képviselőt ajánlotta. Az ellenpárt Sillye jelölését úgy is igyekezett megátolni, hogy kiderítette, a neve nem szerepel a választói névjegyzékben, tehát nem is választható. Ellenérvként hozták fel azt is, hogy ügyvédi diplomáját a Hajdúkerületben nem hirdették ki, sőt felhasználták ellene azt is, hogy korábban a Hajdúkerületben mint katonaszökevényt kerestették. A szavazás során azonban Sillye Gábor biztos győzelmet aratott. A ráadott 238 szavazattal szemben Kövér György mindössze 134 voksot tudott felmutatni.

Az első népképviselési alapon történt képviselőválasztás azonban ennek ellenére erőteljes passzivitás jegyében zajlott le. A választói névjegyzékbe felvett 1300 egyén közül ugyanis csak mindössze 372 fő (28,61⁰/₀) adta le szavazatát. A nagyarányú távolmaradás okát nem ismerjük, csupán gyaníthatjuk, hogy a választás jelentőségével — mivel első ízben került rá sor — az érintettek nem lehettek kellően tisztában. Mindenesetre a választást követő és Sillye Gábor ellen irányuló hírlapi támadás során azzal is érveltek, hogy „Városunk polgárait sem a törvény előtti egyenlőség, sem a jelen idő komoly intése nem érleli meg

⁴² Uo. Szemere belügyminiszter a Hajdúkerület főkapitányának. 1848. ápr. 19.

⁴¹ HBmL IV. B. 602. b. Fasc. 5 No. 4. 1848.

arra, hogy saját maga s a közös hon boldogságán vállalva munkáljon”. Az ismeretlen cikkíró — aki magát az igazság jeleként ismert kétkarú mérleggel szignálta — *Sillye* ügyvédi diplomájának létét is kétségbevonta, s azt állította, hogy a „külön érdeket tápláló hajdú párt” soraiban „egy tudományos készültséggel bíró vagy törvényben kissé jártas egyén sem található”.⁴³ Természetesen a fenti állítást mint pártpolitikai szólamot kell értékelnünk, elhangzása azonban jelezte, hogy a város társadalmán belüli százados ellentétek az új viszonyok közepette — változott formában ugyan — továbbélnek.

Az 1848. július 10-én megnyíló új országgyűlésen *Sillye* Gábor mellett a Hajdúkerület másik két választókerületét *Kovács Miklós* szoboszlói és *Molnár György* nánási követek képviselték. Az ismert okok folytán az országgyűlés legfontosabb problémájává a honvédelem ügye lett, amely a rendes honvédség szervezésén túlmenően a nemzetőrség kérdését is jelentette. Már korábban napirendre került a nemzetőrség „mozgóvá” tétele, azaz tábori szolgálatának rendszerezése. A Hajdúkerület nemzetőrségének kiindítását megfelelő gyakorlatoztatás és felkészítés után június 30-ára tervezték, ebből azonban nem lett semmi, mert a bőszőrményiek a parancs végrehajtását megtagadták. Arra hivatkoztak, hogy a nemzetőrség a városból a hajdúk jogai miatt nem mozdítható ki, s egyszerűen nem akarták elhinni, hogy az 1848-as törvényalkotás e jogok terén merőben új helyzetet teremtett. Minden bizonnyal ezzel a politikai közhangulattal állhatott összefüggésben, hogy a város nemzetőrei a hajdúpárt országgyűlési képviselőjét, *Sillye Gábort* választották meg a nemzetőrség kapitányának, nyilván nem minden hátsó gondolat nélkül. Az országgyűlési képviselő 1848. július 29-én hivatalosan kérte is távozásának engedélyezését, mert „hazavédési kötelezettségének” csak így felelhet meg. Az augusztus hatodikától kért távozási engedélyhez az országgyűlés hozzá is járult, *Sillye* Gábor azonban ennek ellenére mégiscsak Pesten maradt. Mi lehetett ennek az oka? E téren ugyan találgatásokra vagyunk utalva, azonban aligha tévedünk, ha úgy véljük, hogy *Sillye Gábor* — bármennyire pártjának emberei is kérték erre — egy reakciós színezetű áramlatot nem volt hajlandó támogatni. Hajdúböszörményből egyébként augusztus folyamán a nemzetőrség ügyében járt küldöttség Pest-Budán, s így feltétlenül találkozniuk kellett képviselőjükkel, aki így a helyzetről pontosan tájékozódhatott.

Sillye Gábor így tehát Pesten maradt, s aktívan kapcsolódott be a nemzetgyűlés munkájába. Így például szerepelt az 1848. szeptember negyedikén sorsolás útján kijelölt s Bécsbe küldendő képviselők között. A szeptemberi válság idején a küldöttség bécsi útjával *Kossuth*nak az volt a célja, hogy a liberális köznemességet végképpen kiábrándítsa az udvarból, hiszen bizonyos volt abban, hogy a küldöttség semmivel vagy annál is rosszabb eredménnyel tér haza. A fejlemények *Kossuthot* igazolták! *Batthyány* utolsó, kétségbeesett próbálkozása volt a nádorhoz menendő küldöttség ötlete is, amelyet *Kossuth* lényegében a fenti megfontolások miatt támogatott. Az országgyűlés által megválasztott nyolc tagú küldöttségben ott szerepelt *Sillye Gábor* is.

⁴³ *Alföldi Hírlap* I. évf. 1. sz. 1848. júl. 2. 3. p.

A kormánybiztos

1848 szeptembere a magyar szabadságharc nagy fordulópontja volt, amely a reformnemesség tömeges balratolódásában öltött testet, s amely azt jelentette, hogy hajlandók támogatni azt a fegyveres küzdelmet, amelyet *Kossuth Lajos* a szeptember 16-án létrejött Országos Honvédelmi Bizottmány élén kezdeményezett. A forradalom és szabadságharc egyik legjelentősebb politikai, katonai, közgazdasági és gazdasági fegyvere, a kormánybiztosi intézmény is ezekben a kritikus napokban nyert különös jelentőséget. Az intézmény maga ugyan középkori gyökerekre, a királyi biztosi intézményre vezethető vissza, feladatkörében és jellegében azonban gyökeresen különbözött attól. Fő célja ugyanis a polgári átalakulás és a honvédelem ügyének segítésében állott. Ebben az összefüggésben a rendszer maga bizonyos vonatkozásaiban emlékeztet a francia forradalom konventi kiküldötteinek a tevékenységére.

Bár az első kormánybiztosi kinevezések már 1848 tavaszán megtörténtek, az intézmény fokozott jelentőséget 1848 nyarán, a délvidéki lázadás kitörése alkalmával nyert, de igazi szerepköre 1848 szeptemberében, illetve azt követően bontakozott ki, amikor a forradalom központi problémájává a szabadságharc ügye vált. Nem csupán arról van itt szó, hogy a kormánybiztosok száma ugrásszerűen szaporodott, hanem arról elsősorban, hogy a szeptemberi fordulat után továbbépülő rendszer igyekezett eleget tenni az új helyzetből adódó követelményeknek. Így a Batthyány-kormány időszakához képest lényegesen forradalmibb szervezettel állunk szemben, bár egy pillanatra sem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a kormánybiztosi intézmény két korszakát szerves fejlődés köti egymáshoz.

Erre az időszakra esik *Sillye Gábor* kormánybiztosi megbízatása is, amely egyben azt is jelenti, hogy Sillye nemcsak egyetértett a radikalizálódási folyamattal, hanem a honvédelem ügyét aktívan támogatta is. Kormánybiztosi megbízatását ennek ellenére nem közvetlenül *Kossuth Lajostól*, hanem *Mészáros Lázár* hadügyminisztertől kapta. Megbízatása tehát abba a csoportba tartozott, amelyet az egyes szakminiszterek valamely speciális feladat elvégzésére adtak ki. Konkrétan *Sillyéét* összevethetjük például a radikális pénzügyminisztériumi titkár, *Szalay László* megbízatásával, akit Mészáros augusztus 23-án bízott meg egy szabadcsapat szervezésével, s amely a délvidéki harcokban részt is vett.

1848. szeptember 12-én kelt a hadügyminiszter hivatalos rendelete, amelyben *Sillye Gábort* — saját ajánlkozására hivatkozva — megbízta azzal, hogy a Hajdúkerület „*lelkes s lángoló hazaszeretetőkről ismert fiaiból toborzás vagy szabad ajánlkozás útján egy szabad csapatot alkosson*”. *Sillye Gábor* kívánságára a hadügyminiszter engedélyezte, hogy az így megszervezendő csapat a *Bocskai* nevet vegye fel. Úgy rendelkezett, hogy a csapat álljon gyalogságból és lovasságból, s megbízta *Sillyét* azzal is, hogy a fegyverigényeket mérje fel, a lovakat vásárolja meg, s engedélyezte azt is, hogy a tiszti kinevezéseknél előterjesztést eszközölhessen, a megerősítést azonban a minisztérium számára tartotta fenn. A csapatot kenyérrel, napidíjjal és fegyverrel az állam fogja ellátni — ígérte.

Sillye Gábor már két nap múlva konkrét tervszel állt elő. A hadügyminiszterhez intézett felterjesztésében javasolta, hogy a *Bocskai-csapat* álljon 1200 gyalogból és 600 lovasból. A felszerelésre kért 1000 darab szuronyos puskát töltegytáskával, a lovasság részére ötszáz kardot és ugyanannyi pisztolyt, illetve nyeregzserszámokat. A minisztériumtól rendkívüli felhatalmazást is kért a hatóságokkal szemben.

Láthattuk, hogy *Mészáros* fenti kinevezése — amely a kormánybiztosi jogkör

alapjául szolgált — tulajdonképpen egyetlen speciális feladat megoldására, nevezetesen egy hajdúkerületi önkéntes csapat felállítására vonatkozott. Ettől függetlenül azonban kezdettől fogva úgy tekintették, mint a Hajdúkerület kormánybiztosát. Bár megbízatását Mészárosról kapta, a helyzet a későbbiek folyamán úgy alakult, hogy akár a legapróbb részletkérdésekben is *Kossuth Lajos*nak, mint az Országos Honvédelmi Bizottmány elnökének majd pedig mint az ország kormányzójának tartozott cselekedeteivel elszámolni. A katonai és politikai helyzet változásával többször előfordult, hogy *Sillye Gábort* s így természetesen a Hajdúkerületet is valamilyen nagyobb illetékességi körrel rendelkező kormánybiztos fennhatósága alá rendelték. Ez történt például 1849. december 19-én, amikor *Kossuth Lajos Beöthy Ödönt* kinevezte teljhatalmú erdélyi kormánybiztosnak, s illetékességi körét kiterjesztette Szabolcs, Bihar, Szatmár megyékre, az ott levő szabad királyi városokra, a Partium megyéire illetve a Hajdúkerületre is. *Sillye Gábor* természetesen továbbra is a Hajdúkerület kormánybiztosa maradt. Ugyanez történt 1849. február ötödikén, amikor *Kossuth Szabolcs vármegye kormánybiztosának, Bónis Sámuelnek* az illetékességi körét kiterjesztette a hajdúvárosokra is, változatlanul érvényben hagyva a Hajdúkerület kormánybiztosának a megbízatását.

Az egyes speciális feladatokkal megbízott kormánybiztosok illetékessége rendszerint eleve több törvényhatóság területére terjedt ki, jogkörük tehát esetenként a Hajdúkerületet is érintette. Így például *Varga Imre*, a tartaléksereg élelmezési kormánybiztosa a kerület városaiban előfogatokat állíthatott ki a szükségesnek ítélt feladatok ellátására.

Az csak természetes, hogy sürgős esetekben *Sillye Gábor* habozás nélkül tett eleget a rangban felette álló kormánybiztosok utasításainak. *Szemere Bertalan* — ekkor mint Felsőmagyarország teljhatalmú kormánybiztosa — 1849. január 23-án keltezte azt a levelet, amelyben utasította *Sillyét*, hogy a böszörményi töltegyárból az összes készletet haladéktalanul küldje Nyíregyházára, „azonnal, haladék nélkül”, mert a harcoló sereg egészen kifogyott belőle. Sürgette a további készletek gyártását, illetve hírszerzők kiküldését Gyöngyös—Eger irányába, mert ott „ellenség közelget”. *Sillye* a kért intézkedéseket természetesen haladéktalanul megtette.

Sillye Gábor jogköre 1849. január 16-án lényegesen bővült, mert *Kossuth* az ekkortájt elrendelt népfölkelés sikere érdekében a Hajdúkerületben teljhatalommal ruházta fel. Kormánybiztosi megbízatásának legkritikusabb szakasza mégis erre az időszakra esett! *Kossuth* szerint ekkortájt betegeskedett, s az ügyek sem alakultak úgy, ahogyan azt a Honvédelmi Bizottmány elnöke szeretne volna. Mint látni fogjuk, az ekkor elrendelt népfölkelés nem váltotta be azt a reményt, amelyet *Kossuth* várt volna, s nem igazolódtott az a túlzott bizalom sem, amelyet *Kossuth* a hajdúvárosok népébe vetett. Forrásainkból egyértelműen kiderül, hogy a hibát *Kossuth* — legalábbis részben — *Sillye Gábor* erélytelenségében látta. E következtetést azonban végeredményben megalapozatlannak kell tekintenünk, hiszen mint látni fogjuk, az eredménytelenség *Sillye* rovására semmiképpen sem írható.

De nézzük a fejleményeket! Miután a Bocskai nevét viselő két gyalogzászlóalj kiállítására és felszerelésére nem haladt kellő ütemben, s részben a parancsnoktól, részben pedig *Sillye Gábortól* is ellentmondó és egymásra vádaskodó jelentések érkeztek, *Kossuth* január 18-án elrendelte, hogy a pénzügyekkel haladéktalanul számoljon el. Január 20-án pedig *Repeczky Ferenc* kormánybiztost, aki eddig Heves megyében *Kossuth* teljes megelégedésére működött, megbízta azzal, hogy

vizsgálja ki a Bocskai-zászlóaljak ügyét. Ennek érdekében teljhatalommal ruházta fel, amely kiterjedt az esetleges bűnösök megbüntetésére is. Kossuth *Repeczky* belátására bízta azt is, döntse el, érdemes-e folytatni az 53. zászlóalj szervezését. *Repeczky* január 24-én azt jelentette Kossuthnak, hogy *Sillye Gábor* pénzügyi számadásait a legnagyobb rendben találta, s javasolta azt is, hogy a megkezdett szervezést feltétlenül folytassák. Az ügy azonban ezzel még korántsem zárult le, mert *Kossuth* továbbra is fenntartással szemlélte *Sillye* tevékenységét. Bizonyítja ezt a következő rendelkezése! Annak ellenére, hogy a hajdúkerületi népfölkelés szervezésére korábban *Sillye* kapott megbízatást, január 25-én megbízta *Molnár Györgyöt*, a hajdúnánási választókerület országgyűlési képviselőjét, hajdúnánási lakost azzal, hogy Böszörményben, Szoboszlón, Nánáson és Dorogon ő is szervezzon népfölkelést, s erejét a *Kossuth* által döntő fontosságúnak tekintett lovasság kiállítására összpontosítsa. A helyzet fonákságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy *Kossuth* a két kormánybiztosnak a népfölkeléssel kapcsolatban egyszerre adott hasonló tartalmú parancsot, tudniillik azt, hogy a népfölkelés kiindítását szüntessék meg. *Molnár György* további szerepléséről nincsenek adataink.

Jellemző közjátékként említhetjük, hogy *Szemere Bertalan* felsőmagyarországi kormánybiztos 1849. február hatodikán arra kérte *Kossuth Lajost*, hogy melléje élrelmezési biztost nevezzen ki, s kívánságként *Sillye Gábor* személyét jelölte meg. *Kossuth* azonban azt válaszolta, hogy *Sillye*t nem ajánlaná, mert „*nem a legerélyesebbnek mutatkozott, s beteges is*”. Helyette javasolta viszont *Kövér Györgyöt* — *Sillye* politikai ellenfelét — Hajdúböszörményből, aki — mint írta — „*a megye igazgatási életében jártas, azontúl erélyes, munkás férfiú*”. Lehetséges, hogy *Kövér* viszont *Szemerének* nem kellett, mert az továbbra is Hajdúböszörményben maradt, sőt *Kossuth* számára más, fontosabb megbízatást is tartogatott.

Sillye Gábor nyilvánvalóan észrevehette, hogy tevékenységével *Kossuth* nincs megelégedve, ezért 1849. február 7-én levélben jelentette be lemondási szándékát, amelyet *Kossuth* el is fogadott. „*A kormánybiztosságról lemondását sajnálattal veszem, s addig, míg másnak kinevezését eszközölhetem, kérem is önt, szíveskedjék kormánybiztosi foglalkozását folytatni*” — válaszolta. *Kossuth* még aznap felkérte *Kövér Györgyöt*, hogy vegye át *Sillye* feladatkörét. Miután tudatta vele *Sillye* lemondását, felszólította, hogy a kormánybiztosságot a „*Hajdúkerületek viszonyaibani avatottságánál fogva*” vállalja el, s ez iránt „*a lehető legrövidebb idő alatt nyilatkozatot adni szíves legyen*”. Nem tudjuk, *Kövér* hogyan válaszolt *Kossuth* kérésére, s az sem ismeretes, hogy *Sillye* tudomást szerzett-e minderről. Mindenesetre tény, hogy kormánybiztosi feladatkörét tovább folytatta, így tehát lemondása mintegy érvényét veszttette.

Kövér Györggyel egyébként hamarosan olyan kellemetlen, magánjellegű incidens történt, amely további szereplését lehetetlenné tette, s *Kossuth* kegyeiből is kiesett.

Forrásainkból az derül ki, hogy *Kossuth* ezután gyökeresen változtatott *Sillye Gáborról* alkotott véleményén. Legalábbis semmi nyomát nem találtuk annak, hogy leváltására gondolt volna vagy elégedetlenségének adott volna hangot. Nyilvánvalóan maga is beláthatta, hogy a felmerült hibák és nehézségek nem írhatók, legalábbis nem egyértelműen, *Sillye* rovására, s *erre a posztra nálánál alkalmasabb embert nem találhat, mint ahogyan nem is talált*.

A függetlenségi nyilatkozat után a *Szemere*-kormány tevékenysége — mint közismert — kedvezett a jobboldal fokozatos térhódításának. A politikai irány-

vonal módosulása új helyzetet teremtett a forradalmi baloldal egyik jelentős fegyverének, a kormánybiztosi intézménynek a sorsában is. Történetírásunk feltárta és bemutatta azt a folyamatot, amelynek során a jobboldal nem jelentéktelen sikereket ért el a kormánybiztosi intézmény visszafejlesztésében. E vonatkozásban kell hivatkoznunk a kormány 1849. május 12-én kelt rendeletére, amelynek értelmében tizenöt vármegyében megszüntették a kormánybiztosok tevékenységét. Közöttük volt a baloldallal mind szorosabb szövetségre lépő *Sillye Gábor* megbízatása is. A kormány intézkedése a *Közlöny* május 16-i számában látott napvilágot, így tehát hivatalosan e naptól kezdve nem tekinthetjük őt a Hajdúkerület kormánybiztosának. Ez az intézkedés különösen a készülő orosz intervenció fényénél bizonyult károsnak.

A kormány erre akkor döbbsen rá, amikor a betörő orosz seregek váratlan hadmozdulattal Debrecen is elfoglalták, s nem volt személy, aki a menthető dolgok mentésével hivatalos jogkör alapján foglalkozhatott volna. *Sillye Gábor* ennek ellenére a Hajdúkerületben fogatosított ugyan bizonyos intézkedéseket, de ezt csak mint Hajdúböszörmény város országgyűlési képviselője tehette. A *Kossuth Lajos*hoz írt levelében a hatáskör hiánya miatt a következőképpen panaszkodott: *„En részemről mindent megtettem, mit tettem, s felhasználtam a nép közt csekély népszerűségemet is; de minden igyekezetem megtört az előljáróság gyávaságán, melly nekem nem tartotta kötelességének többé engedelmességni, miután kormánybiztosi megbízatásom a Közlönyben megjelent belügyministeri rendelet által már régebben megszüntetett”*. A bajok okát abban látta, hogy nemcsak a Hajdúkerületben, de a tágabb környéken sem voltak kormánybiztosok, s így az oroszok közeledtének hírére nem volt senki, aki „szilárd elhatározott akarattal s egyszersmind kellő hatalommal” tudott volna „a nép elére állni”.

Kossuth a tanulságokat levonva és *Sillye*ének a korábban történetekért mintegy teljes elégtételt szolgáltatva kinevezte őt most már *nemcsak a Hajdúkerület, hanem Debrecen városa és Szabolcs vármegye rendkívüli és teljhatalmú kormánybiztosává*, s egyben megbízta a hajdúkerületi lovas- és gyalogos nemzetőrség katonai parancsnokságával is. A Cegléden, 1849. július hatodikán kelt nyílt rendelet szavai szerint erre azért volt szükség, mert az orosz betörés hírére a tisztviselők egy része gyáván elmenekült, s ezért történhetett az, hogy „az ő Magyarországnak fészke, a tiszántúli vidék gyávaságán, minden ellenállás nélkül az ellenség hatalmába” került, annak ellenére, hogy a „nép kész minden áldozatra”. *Sillye Gábor* fenti feladatkörét a szabadságharc utolsó pillanatáig — környékünkön ez augusztus másodikát, a debreceni csata napját jelentette — betöltötte.

A fentiekből tehát láthatjuk, hogy *Sillye* kormánybiztosi megbízatása és feladatköre a Hajdúkerület egészét érintette, s egy kisebb megszakítástól eltekintve a szabadságharc végéig tartott, sőt a küzdelem utolsó fázisában jogköre jelentősen megnőtt.

Tekintettel arra, hogy kormánybiztosi megbízatása eredetileg egy szabadcsapat szervezésére szült, feltétlenül át kell tekintenünk a Hajdúkerületre kirótt egyéb katonaaállítási terheket is. Először a nemzetőrsegről kell szólanunk, amelynek létszámát a *mozgóvá tétel* már érintett kérdése után — 1848 nyarán — nyolcszáz gyalogosban és 250 lovasban állapították meg. A magyar országgyűlés által a *Kossuth* által kért és megajánlott 200 000 újoncból a Hajdúkerületre 1017 fő esett. Ehhez járult még a *Sillye Gábor* által szervezett Bocskai-csapat, amelynek elvileg a teljes önkéntesség alapján kellett létrejönni. Mindennek természetesen az lett a következménye, hogy a Hajdúkerület fiai a szabadságharc külön-

böző csatatarein harcoltak és különböző alakulatoknál teljesítettek szolgálatot. Tovább bonyolítja a helyzetet, ha figyelembe vesszük a régi császári seregvezredek magyar oldalon harcoló alakulatait, hiszen a Hajdúkerületből — még a szabadságharc előtti sorozások eredményeként — itt is szolgálhattak.

Sillye Gábor egy későbbi számvetése szerint a Hajdúkerület a 17. huszárezreden és az 52. és 53. gyalogzászlóaljon kívül kiállított, illetve Görgey táborába küldött már októberben egy osztály lovas nemzetőrt és egy zászlóalj gyalogságot, az erdélyi frontra két század gyalog nemzetőrt. *Sillye Gábor* a Hajdúkerület politikai súlyának növelése végett tervbe vette valamennyi hajdúkerületi csapat egyesítését. Erre *Kossuth Lajostól* ígéretet is kapott, a terv azonban végül mégsem valósult meg.

Mint említettük, a Bocskai-csapat szervezése a teljes önkéntesség elvén alapult, s abban is különbözött a rendes honvéd alakulatoktól, hogy négy év szolgálati idő helyett itt csak egy esztendő kellett a jelentkezőknek eltölteni. E nagy különbség azzal a következménnyel járt, hogy amikor *Sillye Gábor* szeptember 29-én megjelent a Hajdúkerületben a szervezés megindítása végett, a rendes honvédség kiállítása nagy nehézségekbe ütközött. A Hajdúkerület az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz intézett levelében ugyanis arra panaszkodott, hogy a 19—22 éves sorköteles korosztály inkább a szervezés alatt álló Bocskai-csapatba lép be, mert ott csak egy esztendeig kell szolgálnia. A gordiuszi csomót az Országos Honvédelmi Bizottmány és az Országos Nemzetőrségi Tanács úgy oldotta meg, hogy nyomatékosan tanácsolták a kormánybiztosnak, érje el, hogy a Bocskai-csapat a rendes honvédségi zászlóaljak mintájára szerveződjön, természetesen azonos szolgálati idővel. „Nagy szolgálatot teend ön tehát a honnak, ha a Hajdú-kerületben — jelentése szerint toborzás útján össze sereglett több száz hazafiakat arra bírhatja, hogy ők 4 évi szolgálat kötelezettséggel a szabályozott honvédhez szegődjenek, mi ha önnek sikerülend, alakítson ön a többi honvédekhez mindenben hasonló szervezetű külön zászlóaljat” — hangzott a leirat. Változatlanul érvényben hagyták a kormánybiztosnak azt a jogát, hogy tiszti kinevezésekre javaslatot tehessen.⁴¹

Megállapíthatjuk tehát, hogy az október 12-én kelt utasításszerű javaslat véglegesen eldöntötte a meglehetősen bizonytalan szervezeti keretű szabadcsapat további fejlesztésének jellegét, s azt egyértelműen rendes honvédségi alakulattá kellett változtatnia. A későbbiek folyamán ebből jött létre a 17. (Bocskai) huszárezred tartalékosztályával együtt, illetve az 52. és 53. — szintén Bocskai nevét viselő — gyalogzászlóalj.

E változás azonban óhatatlanul csorbát ütött a szervezés önkéntességének az elvén is. *Görgey* téli visszavonulása során a hajdúkerületi nemzetőrség Vácnál széteszlott, s így önként adódott az a megoldás, hogy az így hazatérteket be kell sorozni a Bocskai-csapatba. Természetesen csak a 19—22 éves sorköteles korosztályról lehetett szó. A tényleges sorozással ugyan egy darabig még vártak, mert nem lehetett tudni, hogyan alakul önkéntes alapon a Bocskai csapat személyi állománya. A megjött kimutatás szerint azonban a sorozásra szükség volt, s a Hajdúkerület decemberi közgyűlése ezt szorgalmazta is. Az újoncozás gyakorlata újabb lendületet az 1849 január közepén meghirdetett majd leállított népfelkelés széteszlása után nyert.

Természetesen továbbra sem játszott elhanyagolható szerepet az eredetileg kiárálagosnak tekintett módszer, a toborzás, amely részint a hajdúvárosok lakos-

⁴¹ HBmL IV. B. 602. Fasc. 11. No. 28. 1848.

ságából, részint pedig más helyekről történhetett. Eleinte érthető módon ez csak a hajdúvárosokra terjedt ki. E toborzás nagyhatású emléke a *Sillye Gábor* kormánybiztos által írt, s 1849. január harmadikán kelt *Fegyverre hajdúvitézek! c.* kiáltvány. A remek stílusú, a reformkorban oly kedvelt körmondatot mesterien alkalmazó munka mindvégig tudatosan olvasztotta egybe az egykori hajdú múlt dicsőségét és a szűkebb haza, az otthon, a család féltését. Nem feledkezett meg az ingadozók, a kishitűek megszegényítéséről sem: „*ki most fel nem kél a haza védelmére, a nemzet és unokák átka fogja még a sírjában is nyomni*”.

Célszerű itt megemlítenünk, hogy az önkéntesek toborzása nem éppen szerencsés módon a már meglevő katonai alakulatok legénységi állományát is érintette. Így például tudunk arról, hogy a 39. Don Miguel sorgyalogezred soraiban szolgáló hajdúvárosiak — akik részint érzelmi okokból, részint talán a keményebb osztrák „drill” elől menekülve — szívesen léptek volna át a szervezés alatt levő Bocskai-csapatba. Az ezred parancsnoksága ez ellen természetesen tiltakozott. A 6. (Württemberg) huszárezredben szolgáló hajdúkerületi huszárok ugyan csak kérték magukat áttetetni a Bocskai-zászlóaljba.

Tekintettel arra, hogy Sillyének végülis két teljes gyalogzászlóaljat és egy lovasezredet kellett kiállítani, erre a Hajdúkerületben az ismertetett feltételek mellett nem sok esélye mutatkozott. Éppen ezért a Honvédelmi Bizottmánytól már 1848 decemberében felhatalmazást nyert arra, hogy Bihar megyében Szalontán, Derecskén, Kabán és a többi úgynevezett kishajdú városban, amelyekben a hajdútudat az ismeretes hajdúper folytatása következtében erős volt, toborzást folytathasson. Engedélyezték a toborzást a Bocskai kultuszáról nevezetes bihari Kismarján és az egykori szabolcsi hajdúvárosban, Polgáron is, ahol az elégedetlenség immár három évtizede a hajdúságot keresték. Rendkívül tanulságos, hogy a toborzás során hangsúlyozottan hivatkoztak a végső fokon rendi eredetű és jellegű tudati tényezőkre, s abban igyekeztek támaszt nyerni a rendi társadalmat szétromboló forradalomnak. *Sillye Gábor* 1849. január hatodikán röplapban fordult az említett helyek lakosságához, s a „*hitszegő uralkodó ház*” magyar nemzettel szemben elkövetett árulását összekötötte a hajdúszabadság egykori elvesztése felett érzett keserűségükkel. A remek stílusú, kálvinista komorságú röplap több szempontból is érdekes. Első ízben lehetünk tanúi annak, hogy a hajdúpárt ideológiája önmaga feladása nélkül hogyan nőhetett át köztársasági hangvétlévé. Aligha kell ugyanis bizonygatnunk, hogy az a *Sillye Gábor*, aki ezt a röpiratot 1849 januárjában megfogalmazta, már az áprilisi önmagát előlegezte, azt a politikust, aki a trónfosztást feltétel nélkül helyeselte, s aki a Radical Párt alapító tagja volt.

A bihari részekén toborzó tisztek jelentéseiket rendszeresen megküldték a kormánybiztosnak. Így tudjuk például, hogy az 52. zászlóalj részére toboroztak Kismarján, Biharfélegyházán, Konyáron, Bagoson, Komádiban, Harsányban, Szalontán, Berettyóújfaluban, Sárándon, Mikepércsen, Földesen, Sámsonban, Érmi-hályfalván és Érsemjénben.

A toborzást azonban hamarosan kiterjesztették más megyékre is, mert az nem járt kellő eredménnyel. Borbély százados jelentette például, hogy ilyen megfontolások alapján indult el szerencsét próbálni *Békésbe, Csanádba és Csongrádba*.

Különösen az 53. zászlóalj legénységi állományának feltöltése okozott nagy nehézségeket, s ezért Sillye Gábornak új toborzótiszteket is kellett útnak indítani. Nagy Zsigmond százados 1849. április 24-én jelentette például, hogy mivel e zászlóalj részére Biharban már semmi eredményt sem tud felmutatni, ezért elindul *Szatmárba* és a *Szamos-menti helységekbe*. A kormánybiztos április 19-én

azzal bizta meg *Csohány Miklós* 53. zászlóaljbeli századost, hogy azonnal induljon toborozni „*Szabolcs, Borsod és Heves megyékbe*”. Tudomásunk van arról, hogy Abaújban is folyt toborzás, Farkas százados pedig a 17. huszárezred részére toborzott *Ung* vármegyében. Mindez azzal járt, hogy az 53. zászlóaljból jelenléteken számban szolgáltak nem magyar anyanyelvűek is.

Jelentéktelen számban ugyan, de a Bocskai zászlóaljakba bekerülhettek alakulataiktól valamilyen ok miatt elmaradt honvédek is. Megemlíthetjük, hogy hosszabb huzavona után a hajdúkerületi honvéd alakulatokba beléphettek a katonai szolgálatot önként vállaló, s nem túl súlyos esetekért elítélt kerületi rabok is.

Sajnos teljes adatsorok nem állnak rendelkezésünkre arról, hogy a Bocskai nevét viselő katonai alakulatokban milyen irányban voltak hajdúvárosiak és arról sem, hogy milyen részt képviseltek ebben az önkéntesek, a toborzottak és a sorozás útján bekerültek. Egy részadatot azonban mégis közölhetünk, amelyet a hat hajdúvárosra vonatkoztatva jellemzőnek kell tartanunk.

*A hat hajdúvárosból 1848. december 16-tól 1849. május
6-ig kiállított újoncok*

Város	Önkéntes	Toborzott	Sorozott	Összes
Böszörmény	184	4	53	241
Nánás	90	70	13	173
Szoboszló	149	29	108	281
Hadház	32	28	16	76
Dolog	81	11	49	141
Vámospércs	17	—	22	39
Összes	553	142	256	951

Nem kevésbé érdektelen megvizsgálnunk a három katonai alakulat felszerelésének az ügyét, mert e téren *Sillye Gáborra* igen nagy feladatok hárultak. Az ügy anyagi kihatását — mint láthattuk — az állam vállalta magára, s a kormánybiztos már 1848 szeptemberében erre a célra 150 000 forintot kért, amelyet legalább ilyen nagyságrendben meg is kapott. Később, a császári hadbíróóság 200 000 forint felhasználásával vádolta. A pénzt természetesen nem egyszerre folyósították, hanem részletekben, a szükségleteknek megfelelően, s rendszerint csak akkor, ha a felvett összegről már elszámolt. *Sillye Gábor* az állami pénzeket rendszerint a debreceni sóháztól vette fel. A felszerelési tárgyak egy részét és a fegyvereket a szervezés alatt levő alakulatok részére az állami raktárakból utalták ki, s állandóan szorgalmazták a szétszéledt nemzetőrség fegyvereinek és egyéb felszerelési tárgyainak az összeszedését, amelyet a reguláris alakulatok felfegyverzésénél hasznosítottak.

Sillye Gábor a felszerelési tárgyak döntő hányadát Pesten készítette vagy szerette volna készíttetni. Rögtön azután, hogy *Mészáros*tól kormánybiztosi kinevezését kézhez vette, szeptember 21-től kezdve folyamatosan adott megrendeléseket pesti kisiparosoknak; posztókereskedőnek, szíjgyártónak, szabónak, csákó- és sapkakészítőnek, zablakészítőnek, vászonkereskedőnek. Pesten raktár és műhely céljára házat is béreltek. November folyamán újabb, jelentős megrendelésekkel látta el a pesti mestereket, többek között gyalogsági töltenytáskákat is készíttetett. Nehézséget okozott azonban, hogy a háborús konjunkúra Pesen alaposan feilverte az árakat, s ezért a hadihelyzet alakulásától függetlenül felvetődött az a gondolat, hogy a munkák egy részét — például a csizmakészítést — Debrecen-

ben célszerűbb volna megrendelni. A kettős főváros feladása után pedig ez a lehetőség egyben kényszerű szükség is lett, illetve annyiban módosult, hogy megrendelésekhez jutottak a hajdúvárosi kézművesek is.

A Bocskai-huszárezred lovainak döntő hányadát *Sillye Gábor* kezdettől fogva a Hajdúságban illetve Szabolcs megye bizonyos területein vásárolta. 1848. december 14-e után a felszerelés ügyét *Kossuth* *Sillye Gábor* nagyarányú egyéb leterheltségére tekintettel az ezred parancsnokának, *Almássy Ernő* grófnak a gondjára bízta, a pénzkezelés és a toborzás azonban változatlanul *Sillye Gábor* feladata maradt.

A huszárezred előzménye egyébként az a Bocskai-lovascsapat volt, amelynek szervezése már októberben jelentősen előrehaladt, október 26-án két osztályban már 379 fő teljesített szolgálatot. Amint láthattuk, október 12-én már nyomatékosan szorgalmazták a Bocskai-csapat reguláris alakulattá történő szervezését, majd október 18-án az Országos Honvédelmi Bizottmány hivatalosan is elrendelte a lovascsapat huszárezreddé történő alakítását. Az utasítást *Sillye Gábor* november ötödikén vette kézhez. Az ezred szervezésének központja kezdetben Hajdúböszörmény volt. Decemberben azonban a meglevő osztályokat elvezényelték Ceglédre, majd pedig az északi frontra, *Schlick* ellen irányították, s végül a Nagykunságban állomásoztatták. A Nagykunság kormánybiztosa azonban — *Varga Imre* — ellátási nehézségekre hivatkozva kérte az ezred elhelyezését, s *Kossuth* utasítására 1849. január 10-én Hajdúböszörménybe indultak. *Pély Gábor* hajdúkerületi főkapitány azonban arra hivatkozva, hogy idehaza nehéz köztünk a rendet és fegyelmet tartani, kérte, hogy az ezredet vezényeljék el Böszörményből. Valószínű, hogy e kérelemben a katonatartási nehézségek is közrejátszottak. *Sillye Gábor* ez ellen ugyan tiltakozott, mondván, hogy ily módon a felszerelés ügye válik nehézkessé, *Kossuth* azonban érvelésének nem adott helyt. Az ezred egyébként rövidesen rendes harctéri szolgálatba lépett, s a kérdés ily módon véglegesen megoldódott.

Mint említettük, első harctéri szereplésük 1848 decemberében, a *Schlick* elleni hadműveletek során következett be, rendszeres szerepléshez azonban a tavaszi hadjárat során jutottak. Különösen emlékezetes hőstettet hajtottak végre a váci ütközetben, amelyben hősi halált halt *Harsányi Bálint* százados is. Adatunkból kiderül, hogy ekkor Damjanich parancsnoksága alatt a III. hadtestben küzdöttek.

A Bocskai-csapat gyalogságának szervezését *Sillye Gábor* szintén 1848 szeptemberében kezdte meg. Az elképzelések azonban itt is hamarosan módosultak, s a szabadcsapat nemsokára átalakult rendes honvédségi zászlóaljjá, sőt nem is egygé, hanem kettővé. *Kossuth Lajos* a többé-kevésbé már megalakult 52. zászlóalj parancsnokává december 14-én *Perczel Sándor* őrnagyot nevezte ki, s a hadi helyzet alakulása folytán a *Schlick* elleni hadművelethez vezényelték őket. *Kossuth* a Bocskai-zászlóaljjal szembeni elvárását *Sillye Gábor*hoz írt levelében a következőképpen fejtette ki: „Mondja meg ön nevében . . . hogy az annyi emlékezetben gazdag vitéz hajdúktól megvárja, mikint bátor szív által lelkesített vitéz karjaival minden előtt oda áll, hol a veszélyt legelőbb kell elhárítani”. *Kossuth* a *Schlick* elleni esetleges győzelem után a zászlóaljat az erdélyi frontra szándékozott átvezényelni, ez azonban nem következett be. Az északi frontra a zászlóaljjal egyébként elment *Sillye Gábor* is.

Amíg az 52. zászlóalj kiállítása viszonylag zökkenőmentes volt, az 53. annál több nehézséget okozott. Ez utóbbinál mind fokozottabb mértékben voltak kénytelenek külső helyekről toborozni, illetve az újoncozásnál igénybe venni a hadügyminisztérium segítségét. Így aztán a zászlóalj soraiba szép számmal kerültek

nem magyar anyanyelvűek is, amely a szervezés során jelentős nehézségeket okozott. Egy időben komolyan fontolóra vették azt is, hogy a zászlóalj hajdú jellegét megszüntetik, de erre végül mégsem került sor. Mindenesetre 1849 tavaszán már tudatosan arra törekedtek, hogy az 53. zászlóalj soraiba csak magyar nyelvű újoncok kerüljenek, akik egyébként Pest megyeiek vagy pedig Jászkun kerületi illetékességűek voltak.

Nem érdektelen számunkra annak a kérdésnek a vizsgálata, mennyire érvényesült Sillye Gábor elképzelése az alakulatok tiszti állományának a kinevezésénél. Amint láthattuk, jogában állott erre javaslatot tenni. A kormánybiztos ezzel a lehetőséggel valóban élt is, hiszen már szeptember 20-án kinevezte a Bocskai-csapatához gyalogsági hadnagynak *Borbély Dánielt*, 22-én pedig *Simon Pált* főhadnagyi minőségben, *Birányi Ákost* pedig számvevőnek. Október elsején kapott *Sillyétől* megbízatást *Kovács András* lovassági, *Kálmán György* pedig gyalogsági hadnagyi feladatok ellátására. A gyakorlat a későbbiekben úgy alakult, hogy az alantasabb tisztségekre — mint például őrmesteri kinevezésekre — a zászlóaljak tisztjei is tettek javaslatot a kormánybiztosnak, amelyet ő természetesen el is utasíthatott.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a tiszti, tisztesi állomány kinevezésénél a kormánybiztos szava különösen a kezdeti időszakban, nagyjából addig, amíg a szervezés a rendes honvédségi alakulatok irányába nem fordult, komolyan esett latba. A hadügyminisztérium azonban már 1848 késő ősztől maga is eszközölt kinevezéseket. Így például 1848. november 17-én nevezte ki *Mészáros Lázár* a Bocskai-lovascsapatba hadnagynak azt a *Harsányi Bálintot*, aki később századosként a váci csatában hősi halált halt. A parancsnoki kinevezéseket természetesen *Kossuth Lajos* kezdettől fogva a Honvédelmi Bizottmánynak tartotta fenn.

A legtöbb problémát a kinevezések terén is az 53. zászlóalj jelentette. *Sillye Gábor* Kossuth Lajosnál azért tett panaszt, mert az 53. zászlóalj parancsnoka, *Kürthy* őrnagy az ő megkérdése nélkül nevezi ki és terjeszti fel jóváhagyásra a tiszteket, ráadásul „*németekből és rácokból*”. Úgy érvelt, hogy 2500 katonáért megérdemelné a Hajdúkerület, hogy egy fia legalább törzstisztté neveztessék ki. Kossuth válasza nagyon figyelemre méltó! Azt hangoztatta, hogy a Bocskai-zászlóaljak nem az újoncállítási kötelezettség alapján jöttek létre, hanem a teljes önkéntesség elvén, így tehát a tisztikarral kapcsolatban hangoztatott véleményük nagyon is jogos.

Sillye Gábor katonai természetű megbízatása korántsem merült ki a három katonai alakulat szervezésében. Mint a Hajdúkerület kormánybiztosának döntő szerepe volt a kerületben elrendelt két népfölkelés szervezésében.

Az 1849 januárjában meghirdetett népfölkelés azzal a katonai helyzettel állott szoros összefüggésben, amely Pest feladása után alakult ki, s amelynek során a Tisza mögött megtelepült kormány sem a főfronton, sem észak, sem pedig Erdély felől nem érezhette magát biztonságban. A katonai helyzet akkor fordult igazán válságosra, amikor *Perczel* a Tisza-vonal védelmére rendelt sereggel minden komoly kényszerítő ok nélkül egészen Debrecenig vonult vissza. E váratlan hadmozdulat nagyon reálisra tette azt a feltételezést, hogy a szabadságharc sorsdöntő csatája valahol Debrecen alatt zajlik le, mégpedig hamarosan. Várható volt ugyanis, hogy az ellenfél *Perczel* után nyomul. *Kossuth* pedig már a képviselőház első debreceni ülésén bejelentette, ha az ellenség a Tisza-vonalát átlépne, akkor haladéktalanul elrendeli a népfölkelést. Erre most visszavonhatatlanul elérkezett az idő!

Az alább ismertetendő intézkedések már csak azért sem érhatték váratlanul a

Hajdúkerület vezetőit, mert a népfölkelés gondolata már december óta kísértett. A kerületi közgyűlésen december 18-án olvasták fel a kormánybiztosnak azt a három nappal korábban kelt levelét, amelyben elrendelte, hogy a főkapitány — amennyiben szükséges — Kassa bevétele után rendeljen el népfölkelést. Kossuth Lajos pedig december 16-án úgy intézkedett, hogy tizenöt megyében, illetve a jászkun és a hajdú kerületekben alakítsanak mozgó szabadcsapatokat. Bár ez még nem jelentett népfölkelést, a gondolat közel járt ahhoz.

A népfölkelés elrendelésére január 11-én került sor! Kossuth ekkor utasította Sillyét, hogy a Görgey táborából hazaszivárgó hajdúkerületi önkénteseket szedje össze, s ha *„seregünk erre kényszerülne vonulni, az itteni tartalékseregnek mintegy magvát”* képezze. Kossuth különösen a lovas népfölkelésnek tulajdonított nagy jelentőséget, mert úgy vélte, ha *„ezen a sík földön az ellenséget jobbról, balról, előlről, hátulról”* nyugtalanítja a hajdú lovasság, elérheti, hogy ereje megtörjön. Általánosságban fogalmazva a Hajdúkerület népe a *„nemzetgyűlésnek és a kormánynak őrseregét”* képezi, s csak a kormánybiztoson múlik, hogy ezt a feladatát betöltse.

A népfölkelés gyakorlatilag az egész Tiszántúlt érintette, hiszen Kossuth szerint a siker záloga abban rejlik, ha a Tiszántúl *„tősgyökeres magyar népe”* összesereglik a *„hős Bocskai zászlója”* körül, s *„rettenthetetlen maga viseletével”* megmenti a magyar hazát. Kossuth Lajos — mint már említettük — január 16-án a hajdúkerületi népfölkelés sikere érdekében Sillye Gábort teljhatalommal ruházta fel: *„felruházom Önt parancsoló hatalommal mindent tenni, mit a hajdúkerületben a haza védelmére tenni kell s lehet”*.

A kormánybiztos természetesen haladéktalanul hozzálátott a népfölkelés szervezéséhez. A hajdúvárosokhoz — így Szoboszlóhoz, Böszörményhez — írt leveleiben mindenekelőtt szorgalmazta a hazaszivárgottak összegyűjtését, s Böszörménybe küldésüket. A nánásiakhoz írt levelében úgy rendelkezett, hogy mindenki vegyen magához olyan eszközt, amellyel az ellenség ártalmára lehet, legyen az *„szurony, kasza, vassvilla, fokos avagy puska . . .”*. A nagyobb nyomaték kedvéért a haditörvényszék felállítását is elhatározta, erről a böszörményi tanácsot is értesítette, s egyben felhívta a figyelmüket arra, hogy a szökevényeknek ezt hozzák tudomásukra.

Debrecenben január 18-án a népfölkeléskor 7—8000 ember gyűlt össze az egészen fiataloktól az agastyánokig, a legtarkább fegyverzettel, puskákkal, lándzsákkal, vassvillákkal és fejszékkel. A hajdúkerületi népfölkelés létszámát pedig az Országos Honvédelmi Bizottmány kimutatása 5875 főre tette.

A hajdúkerületi népfölkelés kiindítását — tulajdonképpen próba jelleggel — január 26-án rendelték el, de Kossuth már másnap leállította azt. Sillye Gábor azonban, szintén Kossuth rendelkezésének megfelelően, gondoskodott arról, hogy a népfölkelés minden pillanatban kimozdítható állapotban legyen. Ennek ellenére — érthető okokból — a népfölkelés együtt tartása egyre nagyobb nehézségekbe ütközött, s az hovatovább gyakorlatilag nem jelentett egyebet, mint a mozgóvá tett nemzetőrséget. A szökevények száma azonban változatlanul magas volt, hiába helyezte Sillye Gábor a hadbíróság szigorát kilátásba. Február 19-én a kormánybiztos nyíltan bevallotta Pély Gábor főkapitánynak, hogy ő *„nem lévén többé képes velök boldogulni.”* A legcélszerűbbnek azt tartotta volna, ha az önkénteseket felosztatják. Ha a *„főkapitány úr nekem azt mondja, hogy a törvény által nem kötelezettek, ha azok szolgálni nem akarnak, bocsássam el, köszönettel veendem, mert így legalább egy nagy nyűgtől szabadultam”* — szögezte le véleményét.

Pély Gábor másnap, tehát 20-án levélben közölte Sillyével, hogy a Honvédelmi Bizottmány határozata értelmében a hajdúkerületi önkéntes csapatot feloszlatják. Ezt az intézkedést *Asbóth*, a hajdúkerületiek katonai parancsnoka vonakodva ugyan, de végrehajtotta. Így tehát az első népfölkelés véglegesen elenyészett.

A második hajdúkerületi népfölkelés elrendelésére 1849 júliusában merőben más katonai és politikai szituációban került sor. Mint ismeretes, a magyar szabadságharc ügye 1849 nyarán a cári intervenció következtében válságosra fordult. A katonai erőviszonyok hirtelen felborultak, s az osztrákok ellen addig támadó hadműveleteket folytató honvédsereg védekezésre kényszerült. A magyar kormány katonai ellenlépései közül tárgyunk szempontjából a népfölkelés gondolatát kell kiemelnünk, amelynek az ellenség nyugtalanítását, utánpótlási vonalainak veszélyeztetését szánták. Ennek végrehajtását azonban nehezítette, hogy a Szemere-kormány, mint már utaltunk rá, leépítette — legalábbis részben — a kormánybiztosi intézményt. Így többek között megszüntette *Sillye Gábor* kormánybiztosi megbízatását is, s mint jeleztük, ez jelentősen nehezítette a hatékony ellenintézkedések megtételét. A Hajdúkerület esetében ez konkrétan Debrecen első orosz megszállása idején mutatkozott meg, amikor Sillye Gábor országgyűlési képviselő magánemberként volt kénytelen bizonyos intézkedéseket foganatosítani.

Személyes bátorsága ezekben a kritikus napokban teljes nagyságában bomlik ki előttünk. Öntevékenységének mértékét mutatja, hogy már június 25-én, tehát két nappal a kormány egész országra érvényes rendeletének kelte előtt, saját elhatározásából a hajdúvárosokban elrendelte a népfölkelést. Június 29-én *Pély Gábor* főkapitányt ebben az ügyben újra szorgalmazta. A lakosság azonban — az oroszok közeledtének hírére a tanyákra és a szőlőskertekbe menekült, eredményt tehát nem lehetett felmutatni. Gyakorlatilag ugyanilyen hangulat uralkodott Debrecen városában is, ahol a népfölkelés elrendelését maga a városi vezetés állította le, s ugyanez volt a helyzet Szabolcs megyében, ahol ugyan kihirdették a népfölkelést, de rögtön a következő napon hivatalosan le is állították.

Sillye Gábor erőfeszítése a népfölkelés megszervezésére nem csak reménytelen volt, hanem kifejezetten veszélyes is. Az oroszokat vezető *Drevenyák* császári biztos — később az abszolutizmus korának hivatalnoka — Hadházon el akarta fogni *Pély Gábor* főkapitányt, házát orosz csapatokkal meg is szállatta, *Pély* azonban a határba menekült, s nemsokára az oroszok által behurcolt kolerában elhunyt. *Drevenyákról* híre járta, hogy *Pélyt* akasztással fenyegette. *Sillye* azonban nemhogy menekült volna, hanem székhelyét Böszörményből Szoboszlóra tette át, s ott igyekezett szervezni az ellenállást, miközben az oroszok Debrecenben tartózkodtak. Mint említettük Kossuth *Sillye Gábort* július hatodikán, Cegléden kelt rendeletében nevezte ki a Hajdúkerület, Debrecen és Szabolcs megye teljhatalmú kormánybiztosává. Sillye gyakorlatilag nyolcadikán kezdhett hozzá a népfölkelés újjászervezéséhez, miután az oroszok hatodikán kivonultak Debrecenből. Tevékenysége a Hajdúkerületet kivéve polgári jellegű volt, hiszen a népfölkelés katonai irányítását *Korponay* és *Knézich* tartotta kézben. A Hajdúkerületben azonban a nemzetőrség legfőbb katonai parancsnoka is *Sillye Gábor* volt. S valóban, a kormánybiztos a szervezés során a nemzetőrség kereteit használta fel a népfölkelés eredményesebbé tétele érdekében.

A népfölkelés katonai feladatait a tiszai átjárók védelmében, illetve szemmel tartásában jelölték meg. A nehézségek azonban most különösen nagyok voltak! A Tiszántúlon, amely 1848 telén és 1849 tavaszán a szabadságharc bázisa volt, a kimerülés jelei mutatkoztak, s a parasztság és a városi polgárság csak vonakod-

va, a kényszernek is engedve vonult táborba. A népfölkelés ezért csak nagyon csekély, gyakorlatilag elhanyagolható katonai értékkel rendelkezett. Szembetűnő, hogy Debrecen városa, amely korábban a szabadságharc fővárosa volt, *Sillye Gábor* utasításait csak a fegyveres katonai erő láttán volt hajlandó elfogadni. Debrecen passzivitása odáig terjedt, hogy az oroszok által kitűzetett fekete-sárga osztrák zászlókat sem voltak hajlandók egyszerű utasításra eltávolítani, s azokat végül *Korponay* önkénteseinek kellett beszedni. A kormánybiztos ezért volt kénytelen megkövetelni a város vezetésétől, hogy a törvényes magyar kormány iránti hűségnyilatkozatukat huszonnégy óra alatt tegyék le.

Nem volt sokkal jobb a helyzet a Hajdúkerület városaiban és különösen nem Szabolcs megyében, ahonnan az oroszok újbóli közeledtének hírére már-már ellenforradalmi magatartás jelei mutatkoztak (Dada, Mihálydi). *Sillye Gábor* ezért Szabolcsban ténylegesen fel akarta állítani a rögtönítélő bíróságot, azonban nem volt ember, aki ekkor az elnöki tisztelet még elvállalta volna.

A népfölkelés sorsát természetesen a reguláris seregek hadmozdulatai határozták meg! Térségünkben ezt a *Görgey* vezérlete alatt ide érkező három magyar hadtest, illetve az orosz főszereg lépései jelentették. *Sillye Gábor* egyik fontos kötelessége lett a magyar hadsereg élelmezésének a megoldása, amelynek érdekében rekvirálást rendelt el Szabolcs megyében, Debrecenben és a Hajdúkerületben.

A népfölkelés szempontjából döntő jelentőségűnek bizonyult az 1849. augusztus másodikán vívott debreceni csata, amelynek során a Nagy-Sándor József tábornok vezette első magyar hadtest az oroszoktól súlyos vereséget szenvedett. A debreceni ütközet egyben pontot tett a tiszántúli népfölkelés ügyére is. *Sillye Gábor* is menekülni volt kénytelen, s útja Aradra, a kormány akkori és egyben utolsó székhelyére vezetett.

Sillye Gábor kormánybiztosi tevékenysége kapcsán természetesen kapcsolatba került más jellegű katonai ügyekkel is. Feltétlenül szót kell ejtenünk a Hajdúböszörményben felállított tölténnyárról, amelynek létesítése (1849. január) szoros összefüggésben állt avval a nagyon tudatos politikával, amellyel a szabadságharc vezetése pótolni igyekezett a Pest-Buda elvesztésével kiesett hadi ipari kapacitást. A tölténnyár helyéül az úgynevezett tiszti udvart jelölték ki. Tudomásunk van arról, hogy a Hajdúkerületben salétromfőzéssel is foglalkoztak.

Meg kell említenünk, hogy a Bocskai nevét viselői katonai alakulatok részére Hajdúböszörményben katonai kórházat állítottak fel, amelynek berendezését *Sillye Gábor Csepely Ferenc* főhadnagyrá bízta.

Miután fő vonalakban áttekintettük *Sillye Gábor* 1848/49-es tevékenységének legfontosabb mozzanatait, vessünk egy pillantást egyéni politikai nézeteinek az alakulására. Amint láthattuk, az az ügyvéd, akit 1848 nyarán Hajdúböszörmény város országgyűlési képviselőjének megválasztottak, a hajdúpárt embere volt ugyan, de pártjának olyan szószólója, akinek nézeteiben sajátosan és egyben szerezcsésen ötvöződtek a reformkor gondolatai a hajdúnemesség sajátos elképzeléseivel. Ismeretes, hogy a forradalom szabadságharccá való átalakulása egyben a politikai ideológia radikalizálódását is jelentette, amely a szeptemberi fordulat után a reformnemesség tömeges balratolódásában öltött testet. *Sillye Gábor* szívvel-lélekkel csatlakozott e folyamathoz, s a reformpolitika embere gyakorlatilag ebben az időben ért forradalmárrá. E változás azonban korántsem jelentette a hajdúnemesi párt politikai programjának feladását, hanem annak sajátos értelmezését. *Sillye Gábor* úgy vélekedett, s ebben nyilván osztotta pártjának véleményét, hogy az 1848-as törvényalkotás lényegében azt valósította meg országosan, ami a Hajdúkerületben már századok óta fennáll. Ha pedig így van, akkor a Haj-

dúkerületben tulajdonképpen nincs is egyébre szükség, mint helyreállítani a hajdúkra vonatkozó régi privilégiumok érvényét — mindenekelőtt a birtokviszonyok vonatkozásában —, amelyet pedig elsősorban és mindenekelőtt a Habsburg-házi királyok sértettek meg súlyosan.

Az alapállás tehát magában hordozta egy élesen Habsburg-ellenes fordulat lehetőségét, amely adott esetben önmaga feladása nélkül köztársasági színezetűvé is fejlődhetett.

Erre az első konkrét példát 1848 decemberében találhattuk, amikor a bihari kishajdú helyek lakosságához intézett felhívásában emlékeztetett azokra a „*sok istenlenségekre és gonoszságokra, melyeket a habsburgi házból volt magyar királyok a magyar nemzettel szemben elkövettek*”, mindenekelőtt arra a felháborító merényletre, amelyet „*a hitszegő uralkodó ház*” az érintett helyekkel „*minden kiváltságseleveleik dacára*” cselekedett. E kijelentésével mintegy előlegezte áprilisi önmagát, azt a *Sillye Gábort*, aki alapító tagja volt a Radical Pártnak, s aki a trónfosztást feltétel nélkül helyeselte.

A fentiekkel természetesen nem azt akartuk mondani, hogy a hajdúpárt ideológiája törvényszerűen hozta magával ezt a továbbfejlődési lehetőséget, hanem csupán azt, hogy akár ez a lehetőség is benne rejtett. A tényleges megvalósuláshoz *Sillye Gábor* személyisége, egyedi vonásai is kellettek, mindenekelőtt személyes bátorsága, a következményeket nem kicsinyesen mérlegelő emberi tartása. Számunkra itt most legfontosabb annak leszögezése, hogy a köztársaságivá fejlődött *Sillye Gábor* korántsem adta fel a Hajdúkerület úgynevezett hajdúpártjának érdekeit tükröző sajátos ideológiát, hanem azt megőrizve fejlesztette tovább olyan irányba, amely egybeesett a magyar forradalom pillanatnyi alakulásával.

A politikai fejlemények ugyanis *Sillye Gábort* látszottak igazolni. 1849 tavaszán Debrecenben napirendre került a Habsburg-ház trónfosztásának kérdése, s egy erős köztársasági ellenzék is szerveződött. Az április 5-én megalakult Radical Párt célul tűzte ki Magyarország teljes önállását, az ország demokrata köztársasággá való alakítását és végül ennek érdekében a félrendszabályokat elvető, következetes politika folytatását. A párt alapító tagjainak sorában ott volt *Sillye Gábor is!* Mint ismeretes, az április 14-i trónfosztás nyitva hagyta Magyarország államformájának kérdését, bár a függetlenségi nyilatkozat kikiáltása előtt a Radical Párt *Kossuthot* szerette volna abba az irányba befolyásolni, hogy a nyilatkozattal egy időben kiáltásák ki a köztársaságot is. *Kossuth* azonban ezt az európai politikai viszonyokra való tekintettel elvetette.

Sillye Gábor abban is különbözött a függetlenségi nyilatkozatot megszavazó képviselők tömegétől, hogy annak helyessége felől nemcsak hogy fenntartásai nem voltak, hanem saját szűkebb pátriájában annak tömegbázist is igyekezett biztosítani, sőt az országgyűléssel szemben további igényeket is támasztott. Április 29-én ugyanis Hajdúböszörmény városa nemcsak határozatban biztosította a magyar országgyűlést lépésének helyessége felől, hanem egyben leszögezte, hogy az állam egyetlen helyes kormányformájának a köztársaságot tartaná. Ennek hivatalos deklarálására ugyanis nem került sor. Ugyanilyen értelemben foglalt állást Hajdúnánás városa is.

Aligha járhatunk messze az igazságtól, ha ezt a radikalizmusában a függetlenségi nyilatkozatot is meghaladó határozatot — legalábbis Böszörmény esetében — *Sillye Gábor* személyes akarátának tulajdonítjuk. Sok igazság lehet ugyanis *Weszprémy Gáspár* ideiglenes alkapitány forradalom után készült jelentésében, amelyben azt állítja, hogy *Sillye Gábort* különösen terheli az, hogy a függetlenségi nyilatkozat elfogadása után Hajdúböszörményben az „*öt környező honvéd*

csapattal saját előterjesztése után kikiáltotta a köztársaságot, melly az ő választóinak gondolatjában sem fordult elő, s ezt a forradalmi kormány előtt úgy adta elő mint választóinak akaratát.” Tény, hogy a Hajdúkerületben eleddig semmiféle néven nevezendő köztársasági mozgalom nem létezett, ellenben itt keletkezett — igaz még 1848-ban — *Mező Dániel* Petőfi-ellenes, a királyság intézményét védelmező, országos visszhangot kiváltó versezete. Mindez természetesen nem cáfolja azt, amit a hajdúpárt ideológiájában rejlő lehetőségekről mondtunk, csupán azt bizonyítja, hogy tömeges méretekben nem következett az be, ami *Sillye Gábor* egyéni fejlődésében.

Nem véletlen, hogy a szabadságharc ügye mellett a végsőkig kiállott, s ott volt a nemzetgyűlés utolsó, aradi ülőszakán is, ahol az elnökön kívül mindössze tizenegy képviselő gyűlt össze a több mint négyszázból.

A Hajdúkerület főkapitánya
Fotó. 1864 körül. Hajdúsági Múzeum

III. A SZABADSÁGHARC UTÁN

Az önkényuralom börtönében

A világsi fegyverletétel után *Sillye Gábor* nem választotta az emigrációt, mint oly sokan politikusaink és katonáink közül, hanem itthon maradt, vállalván az elfogatás veszélyét. Mi készíthette erre? Külföldet járt ember volt, németül, olaszul és latinul ekkor már jól tudott, kenyerét megkereshette volna. Abban sem reménykedhetett, hogy tevékenysége felett az osztrák császári hatóságok elnézőek lesznek; maga ekkor még nőtlen volt, apja már nem élt, édesanyja pedig nem-sokára, 1850-ben meghalt.⁴⁵ Családi kötelékek tehát aligha köthették. Tettének okát keresve újfent utalnunk kell kockázattól vissza nem riadó, mintegy a veszélyt megvető és kihívó jellemére. Talán abban is bízhatott, hogy a rejtőzködésben is voltak tapasztalatai, s nyilván számított kiterjedt ismeretségi körére is. Végezetül számításba vehette azt is, hogy a terror múltával esetleges büntetése csak enyhülhet, s a legfontosabb az, minél hosszabb ideig tudjon szabadlábbon maradni.

A Hajdúkerületben természetesen nem mutatkozhatott! Újra Bihar megyében húzta meg magát, ezúttal Kólyon, mint maga írta, *Gönczy Pál* vendégszerető házánaál.⁴⁶ A hajdúszoboszlói származású, nagy reformer pedagógushoz *Sillyét* szoros szálak fűzhették, s minden bizonnyal ismerték egymást már a debreceni kollégiumban is. A szabadságharc alatt *Gönczy* nemzetőri szolgálatot is teljesített, kapcsolatuk tehát itt tovább mélyülhetett, s azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a hajdúböszörményi határban működött híres kísérleti iskolája, a zeleméri gyámintézet.⁴⁷ Hét havi bujdosás után *Gönczy* házánaál fogta el egy *Dobsa* nevű szolgabíró az éj leple alatt, mintegy harminc vasvillával felfegyverzett paraszt segítségével (1850. márc. 24.).

Hangsúlyozni kell, hogy a hét havi sikeres bujdosás kedvezően hatott ítéletének végső formájára, hiszen ekkor a terror első hulláma már levonult, s a bíróság ítéletet már csak *Haynau* nyugdíjaztatása után hozott.

Előbb Debrecenbe szállították, majd átvitték Nagyváradra, végül pedig vasra-
verve Pestre, a hírhedt Új Épületbe.⁴⁸ A császári bürokrácia *Sillye Gábor* ügyé-
nek intézésénél sem cáfolta meg önmagát. Példás nyomozást folytattak, hangya-
szorgalommal gyűjtötték össze ellene a terhelő bizonyítékokat, részint eredeti ok-

⁴⁵ HMTA 6365/6. Körözüvénye pl. Bmlt. Battonyai j. bír. Peres ir. 1852/1199.

⁴⁶ *Sillye Gábor*: Hajdú megye történeti viszonyai. Hajdú megye leírása (szerk. *Varga Geiza*) Debrecen, 1882. 91. Továbbiakban *Sillye*: A Hajdúkerület története.

⁴⁷ *Juhász Imre*: *Gönczy Pál*, a reformer pedagógus. Debrecen, 1969. 11–13. *Gönczynek* Kólyon ekkor iskolája működött, amelyet Gálospetriből helyezett át 1849. ápr. 15-én. Az Arad megyével határos Biharban különben sokan bujkáltak. Így pl. *Irányi, Kálóczy, Bónis Samu, Szacsavay Imre, Sárosy Gyula*. Vö. *Hegyesi M.* i.m. 187. és 230.

⁴⁸ *Sillye G.*: A Hajdúkerület története i.m. 91.

iratokat, röplapokat, részint pedig a jegyzőkönyvek hiteles másolatait.⁴⁹ A Hajdúkerület irattára ennek az ügybuzgalomnak máig őrzi nyomát, mert például 1850. június 3-án két eredeti ügyiratot kellett felküldeni Pestre, amelyek *Sillye Gábor volt kormánybiztos*”-ra vonatkoztak.⁵⁰ A császári hadbíróság írásos véleményt is kért a Hajdúkerulettől *Sillye* tevékenységével kapcsolatban. A császári hadbírák tehát a legapróbb részletekben is tájékozottak voltak, s különös gonddal kutatták a vádlott köztársasági és Habsburg-ellenes magatartására vonatkozó részleteket. Példásan szigorú büntetést szándékoztak kiróni, bár a tényleges halálbüntetést ekkor már nem tartották aktuálisnak.⁵¹

Sillye Gábort a bíróság végül a következőkben találta bűnösnek:

- Mint kiküldött kormánybiztos szervezte a Bocskay (17.) huszárezredet, az 52. és 53. gyalogszázalajat, s ezzel kapcsolatban több proklamációt bocsájtott ki.
- 1849. január végén népfölkelést rendezett.
- Hajdúböszörményben tölténygyárat állított fel.
- Ugyanott a köztársaságot ünnepélyesen kihirdette és a köztársaságot kikiáltotta, s a város kérvényét a képviselőház asztalára letette.
- 1849. július 8-án az általános népfölkelést kihirdette a Hajdúkerületben, Debrecenben és Szabolcs megyében.
- A népet még július 25-én is a végső ellenállásra hívta fel.
- A Görgey-féle hadsereg ellátására a világosi fegyverletételig intézkedéseket tett.

Ezért az osztrák császári és királyi haditörvényszék *Sillye Gábor* hajdúböszörményi születésű, református vallású, nőtlen, harminckét éves köz- és váltóügyvédet, Hajdúböszörmény város országgyűlési képviselőjét teljes vagyonek Kobzása és kötél általi halálra ítélte oly módon, hogy a halálos ítéletet kegyelemből tíz évi várfogságra változtatták. Az ítéletet 1851. október hetedikén hirdették ki.

⁴⁹ Sillye Gábor hadbíróági tárgyalási anyaga a hadtörténeti levéltárban található. 10/136..

⁵⁰ HBmL IV. B. 602. Fasc. 11. No. 14. és 15. 1848. sz. iratok helyén pl. csak őrjegyzék található 1850-ből: „Sillye Gábor volt kormánybiztos 1 drb. rendelete eredetiben felkivántatván” kiadatott. 1850. jún. 3.

⁵¹ Ítélete közölve magyarul *Magyar Hírlap* 1351. okt. 8. 581. sz. E számban összesen 38 halálos ítéletet tettek közé, ebből kegyelem folytán hét főt teljesen felmentettek, hét főt 10 évi, 13 főt hat évi, 7 főt négy évi, négy főt pedig két évi várfogságra ítélték. Újabban közzétéve: Hajdú-bihari Napló 1977. okt. 20. Ítélete eredeti német nyelven még nem látott napvilágot, ezért itt közöljük annak legényegesebb részét. „34. Gabriel Sillye, aus Böszörmény im Haiduken-Distrikte gebürtig, 32 Jahre alt, reformirt, ledig, Landes- und Wechseladvokat, Magistratalfiskal und Ablegat der Stadt Hajdu-Böszörmény, bat ungeachtet des ihm bekannt gewordenen a. b. Manifestes vom 3. Oktober 1848 als ermittelter Regierungskommissär zu Böszörmény das Bocskay-Husarenregiment und das 52. und 53. Honvédbataillon organisirt, aus diesem Anlass am 8. Deczember 1848. 3. und 6. Jänner 1849. gedruckte Proklamationen erlassen, in welchen er durch fanatische und terroristische Mittel das Volzum äussersten Widerstande aufreizte und zum Eintritte in die Bocskay-truppe aufforderte: er hat ferner gegen ende Jänner 1849 den Landstrum organisirt und die Einübung des Volkes im Gebrauche der Waffen angeordnet; in Böszörmény eine Patronenfabrik und die Republik ausgerufen, wie auch die Petition dieser Stadt um Einführung der Republik erlistet, und den diessfälligen Aufsass, welchen er am 4. Mai 1849 auf den Tisch des Repäsentantenhauses niederlegte, verfasst; er hat sich auch an dem revolutionären Radikalklub als Mitglied theilgeligt; endlich als von Rebellen-gouverneur Kossuth ernannter bevollmächtigter Regierungskommissär des Szabolcs-er Komitats, der Stadt Debreczin und des Haiduken-Distriktes, und Oberkommandant sämtlicher Nationalgarden dieses Distriktes, am 8. Juli 1849 den allgemeinen Volksaufstand gegen die Kaiserlich-russischen Hilfstruppen aufgeben und organisirt, die Städte Hajdu-Nánás, Böszörmény, Debreczin in Belagerungsstadt erklärt, das Martialgesetz publizirt, Moratorien angeordnet ind das Volk in einem Aufrufe, vom 25. Juli 1849 zum äussersten Widerstande bis zum letzten Augenblicke aufgefordert, für die Verpflegung der Görgey-schen Armee bis zur Kapitulation von Világos Vorkehrungen getroffen und zu den verschiedenen Zwecken der Rebellion mehr als 200 000 fl. EM. verausgabt, aber nicht verrecktet.” HtL. Sillye Gábor hadbíróági tárgyalása. 10/136.

Vizsgálati fogságának idejéből maradt ránk első ismert, hiteles ábrázolása. A *Simonyi Antal* által 1851-ben, Pesten, az Új Épületben készített festmény egyszerű magyaros ruhában, a későbbiekben is jellegzetes körszakállal, tömött bajusszal ábrázolja *Sillye Gábort*. Tekintete nyugodt, tartása határozott.⁵²

Sillye Gábort, mint oly sok más magyar hazafit, osztrák várbörtönökbe szállították. Olmützben és Josephstadtban raboskodott, s rabtársa volt például a debreceniek híres papja, *Könyves Tóth Mihály* is.⁵³ Ebben az időszakban készülhetett másik ábrázolása, amelyet most a Történelmi Képcsarnokban őriznek. A kép kivitelezése láttán nyilvánvaló, hogy valamelyik rabtársa készíthette. A fezszerű fejedőben megörökített fogoly körszakálla nagyobb, mint a vizsgálati fogsága idején készített festményen, de ruházata most is magyaros.⁵⁴ Börtönbeli éveiről egyébként meglehetősen keveset tudunk. Valószínűnek tűnik, hogy fogságának második felében, amikor átkerült Josephstadtba, a börtön szigora is enyhülhetett. Mint oly sok fogolytársa, idejét ő is különböző emléktárgyak készítésével, olvasással és nyelvtanulással töltötte. Családi hagyatékából a következő, a josephstadti térparancsnokság pecsétjével ellátott, s általa ott használt könyveket ismerjük; *Michelet*: *Histoire Romaine*. Bruxelles, 1835 1—2.; *Das Buch ohne Titel*. Wien, 1832; *Praktische Englische Sprachlehre*... Graz, 1810. A felsorolásból láthatjuk, hogy megtanult vagy legalábbis tanult franciául és angolul, amelyhez hozzászámítva korábbi nyelvtudását, azt nem mindennapinak kell minősítenünk.⁵⁵

Sillye Gábor 1856. december 10-én szabadult fogságából kegyelem útján.⁵⁶ A családi hagyomány szerint későbbi első felesége, *Szpiwák Amália* közbenjárására, de szabadulása mögött nyilván döntően politikai okokat kell keresnünk.

Nem tért haza Hajdúbosszörménybe, hanem Pesten telepedett le, ahol a még Széchenyi által alapított magyar gazdasági egyesületnél, az ún. közteleknél — a későbbi OMGE-nél —, illetve annak mezőgazdasági szaklapjánál, a *Gazdasági Lapok*nál vállalt segédszerkesztői állást. Döntésében elsősorban megélhetési gondjai befolyásolhatták, s nyilván *Szpiwák Amáliához* fűződő kapcsolatai is. Egyébként jól tudjuk, hogy a szerkesztőség légköre korántsem volt ismeretlen előtte. 1857-ben a gazdasági egyesület másodtitkára lett, s tevékenyen vett részt különböző gazdasági szakkönyvek és egy, az angol haszonbérletről írt munka szerkesztésében is. Nevéhez fűződik a magyar gazdasági egyesület által 1859 nyarán rendezett mezőgazdasági eszköz- és gépkiallítás vezetőjének az összeállításá, illetve a következő évben egy hasonló munka elkészítése az akkor rendezett juhkiállításról és ekeversenyéről.⁵⁷

Erre az időre esett első házassága is *Szpiwák Amáliával*, egy római katolikus vallású pesti gabonakereskedő lányával. Pesten laktak a Széna tér 3. sz. alatt. E házasságából három gyermeke származott, *Béla*, *Jenő* és *Etelka*. Felesége azon-

⁵² A Hajdúsági Múzeum Helytörténeti Gyűjteményében. Lt. sz. 77.13. 1.

⁵³ Tóth Mihállyal „5 évig levén egy szobában és egy kenyéren” *Debreczeni Közlöny* II. évf. 21. sz. 1861. március 21. 298.

⁵⁴ Közli *Spira György*: A magyar forradalom 1848—49-ben. Bp. 1959. 548.

⁵⁵ A könyvek megvannak HMTA 6835—37. Szinnyi J. i.m. szerint tudott németül, angolul, franciául és olaszul.

⁵⁶ *Sillye Gábor*: A Hajdukerület története i.m. 91.

⁵⁷ *Sillye Gábor* családtkönyve és *Szpiwák Amália* halotti bizonyítványa alapján. HMTA 6838, 6365/22.; Jegyzéke a magyar gazdasági egyesület 1859. jún. 5—8. napjain a régi fűvészkertben rendezett gazdasági eszköz- és gépkiallítása tárgyainak. A beérkezett nyilatkozatok alapján összeállította *Sillye Gábor*. Pest, 1859.; Jegyzéke a magyar gazdasági egyesület köztelkén 1860. jún. 3—6. napjain rendezett juhkiállítás és 1860. jún. 2-ára Tótmegyerre kitűzött eke-verseny tárgyainak. A beérkezett nyilatkozatok nyomán összeállította *Sillye Gábor*. Pest, 1860.

ban hamarosan elhalálozott. 1862. május 13-án halt meg Hajdúböszörményben, s két nap múlva ugyanitt temették el. Férje ekkor már a Hajdúkerület főkapitánya volt.

Bár Pesten *Sillye Gábor* — saját vallomása szerint — nyugodt, zavartalan polgári megélhetést biztosító állással rendelkezett, ez az állapot ambícióit korántsem elégítette ki. A szabadságharc alatti tevékenysége, az önkényuralom alatti mártíromsága mintegy eleve predesztinálták arra, hogy a nemzeti ügy érdekében, az új Magyarország felépítéséért folytatott harcban ismét a politika színpadára lépjen. Erre 1860-ban érkezett el az idő, s a színhely természetesen a Hajdúkerület kellett hogy legyen.

A Hajdúkerület élén

Ismeretes, hogy az 1860. október 20-án kelt úgynevezett októberi diploma Magyarországon az 1847-es alkotmányt állította vissza. A Habsburg-ház súlyos kudarcának és az abszolutizmus vereségének légkörében azonban Magyarországon ezek az engedmények jóformán senkit sem elégítettek ki. Ezért a megyék szervezésekor, a képviselőválasztásokon, majd az országgyűlésen két politikai irányzat rajzolódott ki; *Deák Ferenc* vezetésével a 48-as alkotmányosság talaján álló csoportosulás, *Teleki László* vezetésével pedig a 49-esek, Magyarország teljes függetlenségének hívei.

Az októberi diploma a megyei főispánok jogkörének visszaállításával teremtette meg előfeltételét a hagyományos megyei szervezet életrekeltségének, az alkotmányosság visszaállításának. A Hajdúkerületben azonban nem volt a főispáni tisztnak megfelelő hivatal, ha csak az ekkor különösen rosszlemkű királyi biztosságot nem tekintjük annak. Királyi biztos kinevezésére azonban nem került sor! A politikai kibontakozás a Hajdúkerületben ezért másként kezdődött, mint a megyékben, s a jórészt az alispáni tisztnak megfelelő főkapitány választására az első lépést a társadalmi jelleggel bíró, de különösen ebben az időszakban komoly politikai befolyást is gyakorló hajdúböszörményi *Polgári Casino* tette meg. A *Casino* maga is nemrégien alakult, akkor, amikor a magyar társadalom dermedtségéből kezdett magához térni, s célszerűnek bizonyult a reformkori Széchenyi nagy kezdeményezését felújítani. 1858. február 7-én kelt az a kérvény, amelyet *Lengyel János*, Hajdúböszörmény akkori hadnagya írt alá, s amelyet gróf *Zichy Ármin*hez, a császári helytartóság nagyváradi osztályának a vezetőjéhez nyújtottak be, s amelyben kérték a Casino működésének az engedélyezését. Elnöke *Lengyel János*, jegyzője pedig *Szente Bálint* lett, s a tagok létszáma hatvannyolc fő volt. Az alapítók között *Sillye Gábor* ugyan nem szerepelt, de hamarosan belépett.⁵⁸

Megállapíthatjuk tehát, hogy a hajdúböszörményi *Casino* a Hajdúkerület székvárosának társadalmi vezető rétegét tömörítette, pártállásra való tekintet nélkül, hiszen az abszolutizmus korának tisztviselői, a hajdúpárt emberei és az újonnan beköltözött, de komoly társadalmi ranghoz jutottak egyaránt e szervezet mögött sorakoztak fel. Legfontosabb politikai szerepe tehát abban állott, hogy lehetővé tette az egységes fellépést.

A *Casino* választmánya 1860. november 15-én tanácskozmányra hívta össze a Hajdúkerület még életben levő és itthon lakó 1848/49-es tisztviselőit, s a helyi

⁵⁸ *Nyakas Miklós*: Vázlat a hajdúböszörményi polgári kaszinó történetének első évtizedéről. Múzeumi Kurir III. 24. 1977. augusztus 63–65.

társadalom vezető egyéniségeit. A gyűlést november 20-án a hajdúböszörményi városházán nyitották meg, de politikai demonstráció végett azt a Hajdúkerület székházában folytatták. Az ülés elnökéül az 1848-ban is szerepet játszó *Farkas István* táblabírárt választották meg. A legfontosabb eredmény abban állott, hogy küldöttséget jelöltek ki, amely a Magyar Királyi Kancelláriától azt volt hivatva kérni, hogy az 1848-as törvényeket figyelembe véve a kerület főkapitányt választhasson, s azt megerősítés végett a Kancellária útján a király elébe terjesszhesse. A küldöttség tagjaiul *Sillye Gábort*, *Kovács Miklóst* és *Gaál Mihályt* választották meg.⁵⁹

Várható volt, hogy a tisztázatlan helyzetet kihasználva a császári kormányzat a Hajdúkerület esetében kísérletet tesz az abszolutista vonások erősítésére, s a kérést nem hagyja helyben. Így is történt! Az elutasító válasz közlését a Helytartótanács *Karap Sándorra* bízta, aki ismét gyűlést hívott egybe, s ott ismertette a Helytartótanács határozatát, amely szerint az ő elnöklete alatt a hajdúvárosok küldöttsége jelölje ki azokat a személyeket, amelyek közül a főkapitányt a király kiválasztja. *A gyűlés azonban ezzel nem értett egyet*, s úgy határozott, hogy a főkapitány megválasztásánál mást, mint az 1848. évi 26. törvény-cikket nem lehet figyelembe venni, ezért annak szellemében kell eljárni. A választás legyen közvetlen, s valamennyi városban egy és ugyanazon napon tartsák meg egy kijelölt küldöttség felügyelete alatt. Az így megválasztott személy már a megerősítéséig is, s utána is, az ország helyzetének végleges rendezéséig a főkapitányi jogkört gyakorolja.⁶⁰

E végzés értelmében a főkapitány-választást 1861. január 12-én tartották meg, s az egyetlen jelölt *Sillye Gábor* volt. A Hajdúkerület egykori kormánybiztosának egyedüli jelöltségét csak azzal a nemzeti felbuzdulással és az ezzel járó nemzeti egységgel magyarázhatjuk, amely 1860 őszén és telén az egész országot elöntötte. E politikai hangulatban természetes demonstrációnak számított a szabadságharc eszméihez való ragaszkodás, amely országszerte újra 1848/49 politikusait emelte a társadalmi küzdelmek színpadára.

A választás *Sillye Gábor* elsőprő győzelmét eredményezte. Az egykori kerületi jegyzőkönyv szavai szerint „*a törvényes módok és szabályok szerint össze írt szavazattal bíró kerületi lakosok törvényesen és a kerületi végzés értelmében be szedett szavazatainak általános s össze számítva 10 960 tevő summája minden kivétel és külömbiség nélkül Sillye Gábort, ezen Kerületnek fiát, Böszörmény Város 1848-ban volt képviselőjét s tiszti ügyészét választotta a főkapitányi díszes hivatalra*”.⁶¹

A Hajdúkerületben természetesén tisztában voltak azzal, hogy ellenszegülésüket a választás módja körül a Helytartótanács előtt meg kell indokolni, s a választott új főkapitányt hivatalában meg kell erősíteni.⁶² Ezért folyamodvány benyújtására került sor, amelyben hivatkoztak arra, hogy az 1848 előtti kerületi közgyűlés elemei sem léteztek, s ennyi idő alatt a városokban sem lehetett új tisztikarokat felállítani; így tehát egész egyszerűen nem volt olyan testület, amely elég erkölcsi bátorsággal rendelkezett volna a főkapitány választására. Így került sor a *közvetlen* megoldásra! A felsőbbség számára elfogadhatónak szánt érveléssel hangoztatták, hogy bár betű szerint nem ragaszkodtak „*Ő Fel-*

⁵⁹ *Csiha Antal*: Az utolsó hajdú főkapitány, Sillye Gábor megválasztása 1861-ben. Múzeumi Kurir. II. 1. 1973. október 20–24.

⁶⁰ HBmL IV. B. 752. a. 1. 1861. jan. 12. 23–27. Vö. *Csiha A. i.m.*

⁶¹ *Csiha A. i.m.* 22–23.

⁶² A Hajdúkerület feliratát közli: *Magyar Sajtó* 1861. évf. febr. 11.

sége e tárgyban kibocsájtott kegyes intézményéhez”, annak szellemét azonban szem előtt tartották, s ezért remélhetik, hogy a választást megerősítik. A Helytartótanács számára nem maradt más hátra, mint a történetekhez jó arcot vágni. A leiratban közölték a kerülettel, hogy választás eredményét Ferenc József helyben hagyta, ragaszkodtak azonban ahhoz, hogy a legközelebbi főkapitány-választáskor az általuk kijelölt utat válasszák, tehát az a király elé terjesztendő személyek közül kijelölés útján történjen. E kitétel a kortársakat azonban aligha érdekelhette komolyan, mindenesetre hangoztatták azt a jogukat, hogy a főkapitányi eskü letétele után észrevételeiket ezzel kapcsolatban elmondhassák.⁶³

Ezután a Hajdúkerület székházának udvarán 1861. február 25-én *Sillye Gábor*, a hajdúk új főkapitánya egy rögtönzött állványon hivatali esküjét letette. Az ünnepélyes ceremónia során mindenben igyekeztek eleget tenni az ősi szokásoknak.⁶⁴

Nem valószínű, hogy sejtette volna, hogy személyében az utolsó hajdúkerületi főkapitányt iktatták be. Azt azonban nagyon jól láthatta, hogy a törvényhatóságon keresztül végre kell hajtani azokat az elkerülhetetlenül szükséges módosításokat, amelyek révén beépülhet az egyre inkább modernizálódó császári bürokráciába, majd pedig az 1867-es kiegyezés után teljes belpolitikai szabadságot nyert magyar állam életébe.

Az újdonsült főkapitány azonban hamarosan politikailag rendkívül nehéz helyzetbe került! Ismeretes, hogy 1861-ben Bécsben ismét a centralizáló irányzat hívei kerekedtek felül, amely az országgyűlés felosztatásán túlmenően a Schmerling-féle provizórium életbeléptetésében nyilvánult meg. Már ennek előtte azonban sor került keményebb eszközök alkalmazására is, így a katonaság igénybevételére. A Hajdúkerületben az adóhátralék ürügyén került sor katonai megszállásra, s noha *Sillye Gábornak* egy fillér tartozása sem volt, háza mégis egy szakasz katona felügyelete alatt állott. Tudjuk, hogy az adott helyzetben a megyék és városok alkotmányos tisztikara sorban köszönt le, s természetesen ennek lehetősége a Hajdúkerület vezetőiben is felmerült. Az 1861. október 3-án tartott közgyűlésben kilátásba helyezték, hogy a tisztviselői kar a főkapitány kivételével azonnal visszalép és működését megszünteti, mert a Hajdúkerület közönsége inkább kész tűrni és szenvedni, „*mintsem az ármány szőtte hálóba bonyolódva az alkotmányosság köpenyébe burkolt abszolutizmus*” gyáva eszközévé szüljedjen.⁶⁵

A Hajdúkerület azonban végül mégsem oszlatta fel önmagát, s noha a tisztikar és a főkapitány formális lemondására sor került, azok hivatalaikat újból elfoglalták.⁶⁶ *Sillye Gábor* e döntést több tényezővel is indokolta! Hivatkozott arra, hogy lemondásukhoz a király nem járult hozzá, s a katonai megszállás alatt levő nép is zúgolódott, félvén attól, hogy helyzetük ezáltal tovább rosszabbodik. Végül említette, hogy *Deák Ferenc* is úgy vélekedett, ha hivatalban maradásával a Hajdúkerület speciális problémáin segíthet, úgy ne tétovázzon.⁶⁷

Sillye Gábor tehát hivatalában maradt! Az életútjának további szakaszát alapvetően befolyásoló döntés mögött azonban feltétlenül mélyebb rugókat kell keresnünk a főkapitány által előadottnál. Mindenekelőtt hivatkoznunk kell politikai nézeteinek lényeges módosulására! A szabadságharc bukásának az élmé-

⁶³ *Csiha A.* i.m. 23–24.

⁶⁴ *Sillye Gábor*: a Hajdúkerület története i.m. 93. Vö. *Debreceni Közlöny* II. évf. (1861.) 294.

⁶⁵ HBmL IV. B. 752. a. 1. H.ker. jkv. 1861. okt. 3. 492.

⁶⁶ *Sillye Gábor*: A Hajdúkerület története i.m. 93.

⁶⁷ Uo. 94.

nye, az ország általános politikai helyzetének alakulása, a felirati párt országgyűlési győzelme mind abban az irányban hatottak, hogy *Sillye Gábor feladta 1849-es köztársasági elveit*, s Magyarország jövőjét csak a Habsburg-birodalom keretein belül tudta elképzelni. Azt is jól láthatta, hogy előbb-utóbb létre kell jönni egy elfogadható megegyezésnek, amely a Hajdúkerület jogállását az 1848-as törvényeknek megfelelően rendezi, s ha valaki — úgy ő tökéletesen tisztában volt azzal — hogy személyében a hajdúpártnak olyan embere jutott a Hajdúkerület élére, aki pártjának érdekeit a leghatásosabban tudja képviselni. Mint a későbbiekben részletesen kimutatjuk, az 1848-as törvényalkotás a Hajdúkerületben csak a jogviszonyok és a teherviselés terén teremtett tisztázott helyzetet, a birtokviszonyok vonatkozásában viszont nem. A hajdúpárt és a beköltözőkkel küzdelme a tagosítás és az arányosítás körül az 1850-es években új erőre kapott, s a végleges döntést mindkét fél szerette volna mihamarabb dűlőre vinni. Ebben a helyzetben a hajdúpárt nem járulhatott hozzá ahhoz, hogy az érdekeit képviselő főkapitány hivataláról lemondjon.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy *Sillye Gábor* hivatalvállalása mögött köztársasági elveinek feladása és a hajdúpárt elsődleges érdekeinek szem előtt tartása húzódtott meg. Természetesen ehhez hozzá kell számítanunk egyéni ambícióit is.

Ebben az időben rendeződött véglegesen családi élete is! Mint említettük, első felesége 1862 tavaszán meghalt, s ő három gyermekkel maradt özvegyen. A már betek feleségének és gyermekeinek testvérének leánya, *Király Zsuzsanna* viselte gondját, akinek feladatvállalása a temetés után sem szűnt meg. Innen adódik a kapcsolat a korosodó *Sillye Gábor* és a fiatal *Király Zsuzsanna* között, amelyből hamarosan házasság is lett. A másodfokú vérokonság miatt azonban a hivatalos akadályokat előbb el kellett távolítani, s ennek érdekében előbb pártoló véleményt szereztek a hajdúböszörményi tanácstól, illetve a református egyháztól. A felmentvényt a király október 13-án meg is adta, a Helytartótanács október 20-án továbbította azt a tiszttantúli református egyházkerülethez, a püspök pedig november 3-án az érintetteknek. Egyetlen feltétel csupán az volt, hogy 40 osztrák forintot valamely szegény egyház vagy iskola javára az egyházkerület pénztárába fizessen be. Az esküvőt 1862. december 29-én tartották Hajdúböszörményben.⁶⁸ E házasságból tizenhárom gyermek született; *Geiza* (1863), *Izabella* (1865), *Gyula* (1867), *Kázmér* (1868), *Gábor* (1869), *Aranka* (1871), *Gabriella* (1872), *Zoltán* (1874), *Kálmán* (1875), *Aranka* (1876), *Mátyás* (1877), *László* (1879 és *Margit Jozefa* (1882). A gyermekek többsége azonban korán elhunyt, s a felnőtt kort csupán *Kázmér*, *Gabriella*, *Geiza*, *Gyula* és *Margit Jozefa* érte meg.⁶⁹

Sillye Gábor főkapitányi tevékenységének elemzésekor két fő vonulatra lehetünk figyelmesek. Az egyik az a szívós kitartás, amellyel a Hajdúkerület ügyeinek modernizálására törekedett, s amelynek révén e törvényhatóság közjogi állását véglegesíteni szándékozott. A másik vonulatot pedig a Hajdúkerület, de mindenekelőtt Hajdúböszörmény rendezetlen birtokviszonyainak megoldására tett kísérlete jelenti. Lényegében ez utóbbi törekvésének kiegészítő részeként értékelhetjük azokat a kezdeményezéseket, amelyeket a hajdúböszörményi polgári társadalom kiépítéséért tett.

A Hajdúkerület főkapitányának korántsem volt irigylésre méltó dolga akkor, amikor a nemlétező kerületi adminisztráció újjászervezésére vállalkozott. *Sillye Gáborral* az élen mindenesetre leszögezték, hogy irányvonalként tekintik az

⁶⁸ HMTA 6365/9.

⁶⁹ Uo. 6638.

1848-as törvényeket, s az 1861. április 8-án kezdődött közgyűlésükben „hazafias kötelességüknek ismerik újból is kimondani”, hogy a Hajdúkerület magát csak „a magyar országgyűlés által hozott s királyi esküvel szentesített régibb, különösen pedig az 1848. alaptörvényekhez fogja alkalmaztatni”, s abból egy „vonalmat sem adhat fel”.⁷⁰ A szervezés irányvonalául tehát az 1848-as törvényeket jelölték meg. Ez azonban ekkor még korántsem jelentett egyértelmű elkötelezettséget a Deák-féle irányvonal mellett, mint ahogyan a Hajdúkerület politikai arculata is amorf jelleget mutatott. Jellemző, hogy április 8-án tiszteletbeli táblabírává választották, „melly a hajdú díszpolgári jogot” is jelentette, többek között Deák Ferencet és Teleki Lászlót is.⁷¹ Teleki halálakor a Hajdúkerületben hathetes gyászt rendeltek el.⁷² Szemmel láthatóan Sillye Gábor óvakodott véglegesen elkötelezni a Hajdúkerületet bármelyik irányzat mellett is, az a tény azonban, hogy a tényleges kormányzást vállalta, egyre inkább a 48-as Deák-féle irányzathoz közelítette.

1861-ben tehát lényegében befejeződött a Hajdúkerület közigazgatásának restaurációja, a tényleges nehézségek azonban ezzel még korántsem oldódtak meg. Legalább ilyen fontos volt ennek a kor színvonalán való továbbfejlesztése. Erre a Hajdúkerületet a Helytartótanács is ösztönözte! 1862. július 18-án kelt Hajdúböszörményben az a főkapitányi körlevél, amely az egyes városoknak is bejelentette annak a munkálatnak az elindítását, amely a modern ügykezelés megteremtését célozta.⁷³ A bajokat a következőkben jelölte meg; gyökeres hiba, hogy a közigazgatás és törvénykezés ugyanazon testület és tisztviselői személyzet által kezeltetik, ezért legalábbis annak gyakorlati szétválasztására lépéseket kell tenni, a közigazgatásban nincs kellő létszám alkalmazva, a hivatali személyzet fizetése nem kielégítő. Ennek érdekében bizottságot nevezett ki a városok jövedelemforrásainak pontos felderítésére. Ennek birtokában 1862 októberében Sillye Gábor felkereste az egyes hajdúvárosokat, s ott a helyszínen tájékozódott az egész Hajdúkerületre érvényes szabályrendelet összeállításának a feltételeiről.⁷⁴ Ez a munkálat 1862. december 31-éről keltezve nyomtatásban is megjelent, így tehát 1863-tól kezdve lépett életbe.

A Szabályrendelet intézkedett a városok közigazgatásának szerkezetéről, a képviselői gyűlésről, a tanácsülésekről, a városok bíraskodásáról, a végrehajtásról, a kerület jogairól. Utasításokat hozott a községgazdálkodásra, a közjavak kezelésére, az adó adminisztrálására és a közjövödelmek befektetésére vonatkozóan, meghatározta a telekkönyvi, az árvaügyi, a rendőri és a közoktatásügyi munka mikéntjét, illetve az iktató kötelességeit. Megszabta az egyes városi hivatalnokok feladatkörét, így a városi főhadnagyét, az alhadnagyét, a tanácsnokokét, a jegyzőét, a levéltárnokét, a mezőbírákét, a városi tisztii ügyészét, a képviselőét, a népszónokét, a városgazdát, az árvagyámét, a számvevőét, az adószedőét, a telekkönyv vezetőét, a nyilvántartóét, az iktatóét és az írnokokét. Ugyancsak részletesen szabályozta a kerületi tisztviselők feladatkörét és hatáskörét is, így az alkapitányét, a törvényszéki bírákét, a jegyzőét, a tisztii ügyészét, a házipénztárnokét, a számvevőét, a levéltárnokét, a kerületi mérnökét, a kerületi főorvosét, a seborvosét, a várnagyét, a csendbiztosét, az iktatóét, a kiadóét és az iro-

⁷⁰ HBmL IV. B. 752. a. 1. 1861. H.ker. jkv. 38.

⁷¹ Uo. 117. p.

⁷² Uo. 1861. máj. 13.

⁷³ Közölve: Szabályrendelet a hajdúvárosok, mint helyhatóságok részére közigazgatási és törvénykezési tekintetben. Debrecen, 1863. 38–43.

⁷⁴ Közölve uo. 43–44. A szervezési munkálat ismertetve az idézett szabályrendelet alapján.

dai személyzetét. Ezenkívül általános utasításokat tartalmazott a törvényszékek és a törvényszéki tanácsstagok részére s különös utasításokat a váltó-feltörvényszékek számára, végül pedig utasításokat a szegődöttek és a szolgák részére a városokban és a kerületben egyaránt.

E szabályrendelettel a főkapitány keresztülvitte a kerületben azokat az elkerülhetetlenül szükséges módosításokat, amelyek a modern hivatali ügyintézéshez elengedhetetlenül szükségesek voltak, s ezen majd csak a kiegyezés után életbelépő új törvények változtattak.

A szabályrendelet legnagyobb újítását kétségtelenül a közigazgatás és bíraskodás különválasztására tett intézkedés jelentette. Ez ugyan nem elvi, hanem gyakorlati intézkedés volt s a városi főhadnagy elnöki joga sem a közigazgatásban, sem a törvénykezésben nem csorbult, a fejlődés útja azonban a kettő végleges szétválasztása felé vezetett. Egyébként messzemenően igyekezett figyelembe venni a Hajdúkerület szokásait, hagyományait! *Sillye Gábor* maga úgy fogalmazott, hogy „*nincs ezen munkálatban semmi új; összeállítása ez a Hajdúkerületre vonatkozó hazai törvényeknek, szokásoknak és felsőbb rendeleteknek*”. *Sillye Gábor* e szabályrendelet megalkotásával elérte, hogy a Hajdúkerület közigazgatása a kor követelményeinek megfelelő színvonalra emelkedett.

Az 1867-es kiegyezés után kibontakozó fejlődés a Hajdúkerület számára sorsdöntő fejleményeket takargatott. Bár látszatra úgy tűnt, hogy a kiegyezéssel a Hajdúkerület körül minden marad a régiben — *Sillye Gábor*t is megerősítették főkapitányi tisztségében — hamarosan híre járta, hogy a kormányzatnak az a szándéka, hogy az egész országra kiterjedő területi rendezés során a Hajdúkerületet Szabolcshoz csatolják.⁷⁵ A hír természetesen az egész Hajdúkerület felbolydulását eredményezte! Nem lehet szándékunk itt részletesen ismertetni a Hajdúkerület megszűnte körüli küzdelmeket, bennünket csupán *Sillye Gábor* magatartása érdekelhet, bár kétségtelen, hogy a Hajdúkerület főkapitányának állásfoglalása nem választható el a Hajdúkerület hivatalos véleményétől. Az egyre inkább nyilvánvaló lett, hogy a modern polgári állam kiépítésének a folyamatát a Hajdúkerület eredeti formájában nem élheti túl. A változásoknak két iránya volt várható, az egyik a szervezeti, a másik pedig a területi. *Sillye Gábor* világosan látta, hogy a közigazgatás szerkezeti változásait csak megfelelő székház birtokában tudják számukra kedvező módon felhasználni. Ezért előterjesztésére a Hajdúkerület lépéseket tett megfelelő székház kialakítására, erre a célra államkölcsönt is sikerült szerezni, s a kibővített Kerületházat 1870-ben át is adták a használatnak. A megfelelő székház létrehozásával úgy vélekedtek, hogy a bekövetkező változások a Hajdúkerület egységét nem fenyegethetik.

A várt változások hamarosan el is kezdődtek! E téren ki kell emelnünk az 1870. évi 42. törvénycikket, amelynek a feladata az volt, hogy a vármegyei szervezettől különböző törvényhatóságok felépítését vármegyei lábra állítsa. E törvénycikkkel indult el az a folyamat, amely az egész országban egységes megyei szerkezetet teremtett. Természetesen 1870 után is voltak különbségek a kerületek és a megyék között, a Hajdúkerületben ilyen volt például a főkapitányi tisztség, amely egyszerre egyesítette a vármegyék főispáni és alispáni funkcióját. Veszélyesebb volt ennél a kerület számára az 1870. évi 31. törvénycikk, amely

⁷⁵ *Sillye Gábor*: A Hajdúkerület története i.m. 100–101. Ekkor lett alkapitány *Weszprémy Gáspár* és másod alkapitány *Oláh Jakab*. A Hajdúkerület megszűnte körüli harcokra részletes jegyzeteket nem adok, mert a kérdéskört egy külön tanulmányban dolgoztam fel. Hajdúkerület vagy Hajdú megye? Egy ősi szervezet haldoklása és megszűnése. Hajdúk a magyar történelemben III. Debrecen 1975. 35–55. A jegyzeteket lásd ott.

az első folyamodású törvényszékek felállításáról intézkedett, s amely Szoboszlót nem a böszörményi, hanem a debreceni törvényszék alá rendelte. Ily módon tehát a Hajdúkerület egységét a törvénykezés vonatkozásában megbontották, amely a továbbiakban veszélyes precedenst teremtett.

A küzdelem teljes mélységében 1873-ban bontakozott ki, amikor Szapáry belügyminisztersége alatt elkészült az egész országot radikálisan érintő területi szabályozási javaslat. A tervezet szerint a Hajdúkerületet nagyobb részben Szabolcshoz, kisebb részben pedig a tervezett Karcag központú Kun megyéhez kell csatolni. A Hajdúkerület számára ez az elképzelés természetesen elfogadhatatlan volt; ellene közgyűlési határozatban tiltakoztak, s megfelelő ellenlépések megtételére küldöttséget indítottak Budapestre. A küldöttség élén természetesen *Sillye Gábor* állott, s célul tűzték ki, hogy a királynál elérjék azt, hogy „a kisebb törvényhatóságok beolvasztásához való ragaszkodástól elállani kegyesen méltóztassanak”. A küldöttség útja nem volt eredménytelen, ígéretet kaptak ugyanis arra, hogy hajdúvárosok érdekeit kellő figyelembe fogják venni. Tekintettel arra, hogy a Szapáry-féle tervezet nemcsak a Hajdúkerület, hanem szinte valamennyi törvényhatóság érdekeit sértette, az országszerte olyan ellenállásba ütközött, hogy a bukás elkerülhetetlen volt. Ekkor tehát úgy tűnt, hogy sikerült elfogadtatni a hajdúvárosok törvényhatósági egységének a gondolatát. Szapáry bukása után az országgyűlés az államháztartás rendezésére létrehozott ún. 21-es bizottságra bízta azoknak az elveknek a kidolgozását, amelyeket a területrendezésnél figyelembe kell venni. *Sillye Gábor* tehát a Hajdúkerület taktikáját ehhez az elvekhez igazította. Ekkor már előtte is valószínűtlennek tűnt annak a lehetősége, hogy a Hajdúkerületet változatlan területi szerkezetben meg lehessen menteni, éppen ezért a 21-es bizottsághoz indított újabb küldöttség egy olyan értelmű javaslattal utazott Budapestre, hogy a Hajdúkerületet megnagyobbítva kell fenntartani. Ennek érdekében kérték a Hajdúkerülethez csatolni Szabolcs megye alsó részén fekvő községeket, úgymint Szovátot, Kabát, Balmazújvárost, Egyeket, Csegét, Polgárt, Tiszadobot, Tiszadadát, Büdöt, Tiszalöket, Szentmihályt, Téglást és Sámsont. Az ily módon létrehozott törvényhatóság székhelye természetesen Hajdúböszörmény lett volna. Ez az elképzelés szerintük minden kívánalmat kielégített. A küldöttség beszámolója szerint a fővárosban teljes sikert arattak! S valóban, a Hajdúkerület tervezete egy nagyon lényeges dolgot mozdított elő, s ez a Hajdúságban szervezendő vármegye gondolatának felkarolása volt. Az új megye székhelye azonban még korántsem dőlt el, erről Pesten sem voltak hajlandók érdemben nyilatkozni.

A Hajdúkerület tervezete egy döntő szempontot hagyott figyelmen kívül, mint ahogyan egyebet nem is tehetett. S ez Debrecen város létezése volt! Egészen addig a pontig, amíg a hajdúvárosok és a környező falvak közigazgatási egységéért szálltak síkra, messzemenően maguk mögött tudhatták a hajdúvárosok és az érintettek támogatását, de mihielyt csupán arról volt szó, hogy a székhely Debrecen vagy pedig Hajdúböszörmény legyen, *Sillye Gábornak* és a Hajdúkerület vezérkarának gyakorlatilag egyetlen bázisa Hajdúböszörmény maradt. Márpedig Debrecen hamarosan bejelentette igényét a székhely szerepére!

Így tehát *Sillye Gábor* és a Hajdúkerület számára nem maradt más lehetőség, mint a Hajdúkerület megmentését pártpolitikai síkon elérni. *Sillye Gábor* a főkapitányi tisztség kettős természetének megfelelően is a pártpolitika terén eddig igyekezett háttérbe húzódni, az új helyzetben azonban egyre inkább nyílt szövetségre lépett azzal a 48-as párttal, amely alapjaiban támadta a területi rendezési elképzeléseket. A debreceni 48-asok például böszörményi elvárataik ked-

véért s azért, hogy városuk érdekeit se sértsék egyenesen két vármegye — Hajdú és Debrecen — felállításával hozakodtak elő, természetesen Böszörmény és Debrecen székhellyel.

Ebben a politikai helyzetben *Sillye Gábort* váratlanul kinevezték Debrecen város főispánjának. A Hajdúkerület főkapitánya az ekkor szervezett állást 1875. február 4-én foglalta el. A beiktatáson adott díszében érezhető volt a feszültség a civisváros és a főkapitány hívei között; a pohárköszöntők sorában például a hajdúböszörményi *Lengyel Imre* a Hajdúkerület és Debrecen *perszonál* unióját éltette, mire a debreceniek ebből a *real* uniót hallották ki, s azt éltették tovább. A köszöntések többsége egyébként *Sillye* főispáni működését az új Hajdú megye hajnalaként méltatta. S valóban! A Hajdúkerület és Debrecen város egy személyben történő egyesítése mögött lehetetlen nem látnunk az új megye létrehozására irányuló törekvést. A Hajdúkerület vezetése azonban ennek ellenére *Sillye* működését a kerület győzelmeként értékelte. Ebben a hitben azonban nem sokáig ringathatták magukat, mert a kormány megszüntette a hajdúböszörményi törvényszék működését, s annak feladatkörét a debreceni vette át. Látszólag elmentmond ennek a hajdúböszörményi adófelügyelőség felállítása — a Hajdúkerület védelmezői ezt jelentős győzelemként is ünnepelték — ezek létesítése azonban általában a területi szabálytalanságok kiküszöbölését előzte meg.

A teljesen reménytelen helyzetbe került hajdúkerületi tisztikar *Sillye Gábor* irányításával 1876 folyamán kétségbeesett kísérlettel igyekezett megmenteni a kerület süllyedő hajóját. Elhatározták, hogy a Hajdúkerület megmentése érdekében megszavaztatják a hajdúvárosok lakosságát! Ennek célja annak bizonyítása lett volna, hogy „a kerületi törvényhatóságnak Böszörmény székhellyel való fenntartása közös óhajtas”. A népszavazás megrendezését azonban a belügyminisztérium leállította, s bár a Hajdúkerület ez ellen tiltakozott, s ez ügyben az országgyűléshez szándékozott fordulni, erre már nem jutott idő.

Sillye Gábort, a Hajdúkerület főkapitányát és Debrecen város főispánját 1876 augusztus nyolcadikán mindkét tisztségéből felmentették, s az új vármegye szervező munkálataival a Bihar vármegyei famíliából származó *Miskolczy Lajost* bízták meg. *Miskolczy* Hajdú megye első főispánjaként augusztusban Debrecenbe is költözött!

Az 1876. évi 33. törvénycikk szerint az új megye a volt Hajdúkerület városai-ból, Csege, Balmazújváros, Téglás, Egyek, Nádudvar, Püspökladány, Szovát, Tetétlen, Földes és Józsa Szabolcs megyei, Kaba, Mikepércs és Sámson Bihar megyei községekből tevődött össze. A székhely természetesen a szabad királyi városi rangját megőrző Debrecen lett.

Amíg *Sillye Gábor* a Hajdúkerület védelmében a hajdúvárosok társadalmát egészen addig a pontig fel tudta maga mögött sorakoztatni, amíg a Hajdúságban szervezendő vármegye gondolata győzelmet nem aratott, a székhely rangjáért vetekedő Böszörményt pedig egészen a kerület megszűntéig, addig a kor társadalmát érintő másik nagy kérdésben sokkal inkább megoszlottak az erőviszonyok. A tagosítás problémakörére gondolunk!⁷⁶ Ennek gyökere a hajdúváros határhasználatának történeti alakulásában rejlett, abban a tényben, hogy a hajdú adományos föld jelentős hányada osztatlan állapotban maradt. A bevándorlás és a természetes szaporodás következtében azonban a XVIII. század második fe-

⁷⁶ E kérdésre lásd *Orosz István*: A hajdúböszörményi mezőgazdasági termelés és agrártársadalom fejlődése. 1784–1889. Hajdúböszörmény története (szerk. *Szendrey István*) Debrecen, 1973. 343–390. és *Nagy Sándor*: Társadalmi harc a tagosítás körül Hajdúböszörményben. 1851–1878. Kézirat a Hajdúsági Múzeum Évkönyve IV. kötete számára.

lére a viszonylagos földbőség megszűnt, s ebben a helyzetben a hajdútelkek birtokosai az osztatlan, eddig közös használatban levő földek megszerzésére törekedtek. Célkitűzésük részleges eredménnyel is járt, s e miatt valamennyi hajdúvárosban zavargásokra került sor. Az ügy azonban rendezetlen maradt, amely a beköltözötték és a hajdúpárt között állandó feszültség forrását jelentette. Bár 1840-ben a Hajdúkerületre is kiterjesztették a tagosításra vonatkozó 1836-os országgyűlési végzést, ez a problémákat nemhogy megoldotta volna, hanem újabb mozgolódásokat eredményezett. E törvény szerint ugyanis a tagosítás kulcsául az illető összesítéskori birtokát kellett volna venni, ezt azonban a hajdúbirtokosok nem fogadták el, s privilégiumaikra hivatkozva annak végrehajtását megtagadták.⁷⁷ Nem oldotta volna meg e problémát az 1843/44-es országgyűlés Hajdúkerületről szóló törvénytervezete sem,⁷⁸ mint ahogyan rendezetlenül hagyta 1848 törvényalkotása is. Ismeretes, hogy a hajdúpárt elképzeléseit a Bocskai-féle adománylevelekben látta igazolni, márpedig az 1848. évi 26. törvénycikk az adományból eredő magánjogi viszonyok és haszonvételek rendezését függőben hagyta. A hajdúpárt ekkor még a kérdés országgyűlési rendezésében bizakodott, a szabadságharc bukása után azonban erre nem sok reményük lehetett. A hajdúbirtokosok egy része már 1851-ben panaszt nyújtott be a főispánhoz, 1852-ben pedig az osztatlan közös földek ügyeinek intézésére megalakították a hajdúböszörményi közbirtokosságot.⁷⁹ A közbirtokosság azonban a felosztás kulcsa körül mutatkozó alapvető ellentétek miatt a kérdéshez érdemben nem tudott hozzákezdeni. Perre került tehát sor, amelyben a hajdúpárt kérte a császári bíróságtól annak kimondását, hogy aki hajdúnemesi leszármazását nem tudja igazolni, illetve azt bizonyítani, hogy birtokát tősgyökeres hajdú jogon bírja, az a böszörményi és pródi határban levő osztatlan közös földekből birtoka után semmit se kapjon. A törvényszék azonban a keresetet 1857-ben elutasította, s a felosztás kulcsául mindenkinek az összesítéskori birtokát jelölte meg. A hajdúpárt ezt a döntést megfellebbezte, s bár újra elutasították, a döntés gyakorlatilag elhúzódt.⁸⁰

Sillye Gábornak a főkapitányi hivatal átvételekor szembe kellett tehát nézni a böszörményi birtokviszonyok rendezetlenségével, amely annál inkább is jelentős volt, mert megoldása a többi hajdúváros számára is precedensül szolgálhatott. Láthatjuk, hogy az 1848-as forradalom bár a jogviszonyok és a teherviselés vonatkozásában a Hajdúkerület régi problémáit megoldotta, a birtokviszonyok terén érdemben nem intézkedett. Szó sincs tehát arról, hogy a korábbi évszázados ellentétek egycsapásra eltűntek volna, hanem azok egy speciális — bár nagy fontosságú — területre leszűkülve, de tovább éltek. Döntő szempont, hogy a rendezésnél a hajdú privilégiumok sokak szemében meghatározóaknak tűntek, s ezért a hajdúpárt az önkényuralom idején, majd a kiegyezés rendszerében is létezett. E párt legtehetségesebb politikusa már 1848 előtt is *Sillye Gábor* volt, aki a birtokviszonyok rendezéséről 1847-ben a következőképpen fejtette ki véleményét: „*Mondassék ki . . . hogy a hajdúk birtokviszonyai adomány- s kiváltságselevelek értelmében intéztessenek el, s jogaik hozassanak tisztába*”.⁸¹ E szerint

⁷⁷ Nagy Sándor i. m.

⁷⁸ Közölve *Századunk* 1844. VII. évf. 26., 27., 28., 29. és 30. szám. Annak ellenére, hogy a törvénytervezet a tagosítással közvetlenül nem is foglalkozott, *Sillye Gábor* már 1847-ben a hajdú-érdekek védelmében tiltakozott egyes kitételei ellen. Vö. Szózat a Hajdúkerület ügyében i. m.

⁷⁹ Nagy Sándor i. m.

⁸⁰ Uo.

⁸¹ *Sillye Gábor*: Szózat a Hajdúkerület ügyében i. m.

a hajdú adományos osztatlan földekhez csak hajdú jogon lehetett aspirációkat támasztani, sőt a fentieket végiggondolva, felül kellett volna vizsgálni a már megtörtént földosztásokat is.

Kérdés most az, hogy *Sillye Gábor* változtatott-e fenti álláspontján azután, hogy a Hajdúkerület főkapitánya lett. Amint a későbbiekben részletesebben is látni fogjuk, gyakorlatilag semmit. Mint főkapitány a hajdúbirtokosság nagyhatalús szószólója maradt, olyan politikus, aki pártjának érdekeit már-már sikerre tudta vinni, bár az végül mégsem következett be. *Sillye Gábor* akkor, amikor a tagosítás keresztülvitelére vállalkozott, pártszemponttól függetlenül is komoly szerepet töltött be abban a folyamatban, amely végülis létrehozta a tisztán polgári jellegű tulajdonviszonyokat, amely ekkor már a gazdasági fejlődés elengedhetetlen feltétele volt.

De nézzük a történeteket! *Sillye Gábor* tökéletesen tisztában volt azzal, hogy sikert csak úgy érhet el, ha pártjának mérsékelt szárnyára támaszkodva megpróbál egyfajta kompromisszumot kialakítani a beköltözöttek egyezkedésre hajlamos rétegével. A főkapitány a bősörményi társadalmat a tagosítás kérdésében a következőképpen csoportosította; „*A hajdúk két osztályba sorozhatók: az első osztályba tartoznak azok, kik fájdalmasan érzik a jogaikon a beköltözöttek által elkövetett sérelmeket, és azokat minden törvényes úton igyekeznek orvosolni; de a mellett azon beköltözöttek jogait, kik törvényes úton és címen jutottak birtokaikhoz ... tiszteletben kívánják tartani: ezen osztályhoz tartozik a hajdúknak józan gondolkodású legnagyobb része.*” A hajdúpárt másik része szeretne maga közt minden osztatlan vagyont felosztani, természetesen a többiek kirekesztésével, s ezek „*a beköltözötteket még törvényesen szerzett birtokaikból is szívesen kivetnék, ha lehetne*”. E réteghez azonban igen kevesen tartoznak. A beköltözöttek szintén két csoportra oszthatók; „*az első osztályba tartoznak azok, kik a magok törvényesen szerzett birtokaikat semmi áron nem engedik senki által elvételni, de akik a mellett a hajdúk törvényes és igazságos követeléseit nemcsak elismerik, hanem szívesen nyújtanak segédkezet arra, hogy azok mielőbb célzt érhessenek: ezen osztályba sorozható a beköltözöttek józan gondolkodású legnagyobb része*”. A másik réteg *Sillye Gábor* szerint a hajdúkat teljes szívéből gyűlöli, e csoport tagjai mégis „*a hajdú javadalmakból ... rövid úton és olcsó áron, s a hajdúk jogai megrövidítésével is jólétre szeretnének vergődni ... ezen osztályba néhány önző és elbizakodott ember tartozik, kiknek számát ... néhány bennszülött szaporítja*”.⁸²

Sillye Gábor politikáját a hajdúpárt mérsékelt irányzatára alapozta, s ennek megfelelően megpróbált kompromisszumot kötni a beköltözöttek erre hajlamos rétegével. Álláspontját legvilágosabban az 1866-ban napvilágot látott úgynevezett *Jelentésben* fogalmazta meg, amelyben hosszú történeti áttekintés után arra az eredményre jutott, hogy Hajdúböszörmény határában és Pród pusztabirtok területén minden birtok és haszonvétel a jövevények és a zsellérek kizárásával, de a törvényes címen birtokot szerzett lakosok jogainak érvényben hagyásával kizárólag csak a kétségtelen hajdúleszármazott telekbirtokosokat illeti meg. Ezért azt javasolta, hogy a tagosítás és arányosítás kulcsául a régi belső telkeket kell alapul venni, az egyes családok esetében pedig a leszármazási elágazást kell irányadónak tekinteni, s az osztályrészt ennek figyelembe vételével kell megállapítani. A régi belső telkek mennyiségére nézve az 1784-ben megállapított 426 telket kell irányadónak tekinteni, ám ebből a számból le kell vonni 69 7/12-et,

⁸² A nagyméltóságú magyar királyi Helytartótanácsához hivatali alázasos jelentése a Hajdúkerület főkapitányának. Debrecen, 1864. 116–117.

mert azok utólagosan fogott telkek. S ha az ezek után az időközben kiosztott földek már nem is vehetők vissza, legalább újabb földosztás alapjául ne vegyék azokat. A *Jelentés* egyébként kilátásba helyezte azt, hogy a közösből történt foglalásokat vissza kell csatolni az arányosítás tárgyához. A birtokviszonyok rendezése, a tagosítás és az arányosítás „a kiigazítandó belső telkek alapján, s a közösből akár régiebb, akár újabb időben tett foglalásoknak az arányosítás tárgyaihoz leendő visszacsatolása mellett, mind Böszörmény város határára, mind Pród pusztá területére nézve” kell hogy megtörténjen.⁸³

Mondanunk sem kell, hogy a főkapitány egyoldalú kötelezettségvállalása saját pártja érdekében nagy nyugtalanságot keltett a nem hajdú származású birtokosok körében. *Szente Bálint* vezetése alatt nyugtalanító mozgolódás keletkezett, amely azzal vádolta *Sillye Gábort*, hogy a birtokviszonyokat egy önmagával is meg hasonlott párttöredék tetszésének megfelelően akarja az országgyűléssel megoldatni.⁸⁴ *Szente Bálint* személyes gyűlölködéssé fajuló támadását sikerült ugyan leszerelni, de nem úgy a beköltözöttek pártjának az ellenállását. 1867-ben látott napvilágot az *Áttekintés és észrevételek* c. vitairat *Gaal Mihály*, *Lengyel Imre*, *Ránky Béla*, ifj. *Szabó Mihály*, *Kiss Varga Gábor*, *Karap Antal*, *Kiss Varga János*, *Ertsey Lajos* és *Botos Ferenc* aláírásával, amelyet feleletnek szántak *Sillye Gábor Jelentésére*. A kompromisszum lehetőségét azonban nem zárták ki, sőt azt egyenesen felajánlották: „Kinyilatkoztatjuk visszavonhatatlanul, hogy mindaddig míg a barátságos tér újjolag meg nem nyittatik, mi a szigorú törvényességhez ragaszkodunk, abból egy hajszálnyit is magán birtokainkra vonatkozólag nem engedünk, — azonban ami a tagosítási kérdésre vonatkozik, ha azt az arra jogosított birtokosság nagyobb része óhajtja, ellene tenni nem kívánunk, sőt abba, hogy barátságos úton az 1784-ben megállapított 426 — de egygyel sem kevesebb — telek constitutivuma vétessék kulccsul, kész szívvel beleegyezzünk”.⁸⁵

Böszörmény város közgyűlése 1868. január 31-én vette tárgyalás alá a mindkét oldalról már kellően megvitatott arányosítás és tagosítás kérdését. Úgy határoztak, hogy az 1784-ben kiosztott belső telkeket kell alapul venni, s az arányosítást a legelőn kívül az összes haszonvételekre ki kell terjeszteni. Az arányosítási munka mielőbbi elvégzésére a város a Hajdúkerület közgyűlésétől egy választmány kinevezését kérte, amelyet 1868 áprilisában a főkapitány, az első- és másod alkapitány, egy táblabíró, a tiszti főügyész, Böszörmény város fő- és alhadnagya, hét képviselője, népszónoka, jegyzője és a kerület első aljegyzője személyében ki is neveztek.⁸⁶

A döntést feltétlenül kompromisszumként kell értékelnünk, amely a két párt mérsékelt szárnyának megegyezésével jött létre, s amely egyben *Sillye Gábor* személyes sikerét is jelentette. Ekkor úgy tűnt, hogy az ügy a többség akaratából véglegesen rendeződött.

Nem így történt! 1875-ben egy jelentéktelen pénzügyi eset kapcsán újabb nehézség jelentkezett, amely 1877-ben odáig fajult, hogy *Lévai Márton* böszörményi városi képviselő a már mintegy nyolc éve folyó tagosítási munkát törvénytelennek bélyegezte, s kérte az 1857-ben hozott jogerős bírói végzés végrehajtását. Az eset végül az igazságügyi minisztérium elé került, ahol 1877. március 15-én megállapították, hogy az 1871. évi 31. törvénycikk értelmében a Hajdúkerület-

⁸³ Vö. *Nagy S. i. m.*

⁸⁴ Uo.

⁸⁵ *Áttekintés és észrevételek*. *Gaal Mihály* és társai aláírásával. 7. A ritka nyomtatvány HMTA: 6521.

⁸⁶ *Orosz István i. m.* 360.

nek a tagosítási és arányosítási kérdésekben a hatásköre megszűnt, az itt hozott döntések törvénytelenek, s elrendelte, hogy a birtokrendezés ügyében az érintettek a debreceni törvényszék előtt indítsák meg keresetüket. Mindez természetesen a nagy erőfeszítések árán létrehozott kompromisszum felborulását jelentette, s ezért érthető módon *Sillye Gábor* irányításával a bösztörményi közgyűlésbe ebbe nem akart belenyugodni. Hiába volt azonban minden ellenállás, az igazságügyi minisztérium nem volt hajlandó változtatni álláspontján. A bírósági ítélethozatalra 1881-ben került sor, s a törvényszék érvényesnek mondta ki az 1857-ben hozott ítéletet, amely az arányosítás kulcsául a jelenlegi birtokarányt mondotta ki érvényesnek.⁸⁷

Az ügy tehát a hajdúpárt teljes vereségével végződött! Hozzá kell tennünk azonban, hogy ez csak az időközben alkotott országos törvény értelmében következhetett be, nem pedig Hajdúböszörmény város belső erőviszonyainak alakulása folytán. *Sillye Gábor* nagy érdeme volt, hogy sikerült egy megnyugtató kompromisszumot kialakítani, amely teljes sikerrel kecsegtetett. Ehhez a város közgyűlése az utolsó pillanatig ragaszkodott is! Az igazságügyi minisztériumnak ennek ellenére természetesen igaza volt akkor, amikor 1877-ben törvénytelennek minősítette a munkálatokat, nem biztos azonban, hogy ezt a többség megértéssel fogadta.⁸⁸ *Sillye Gábor* a minisztériumi döntés után minden bizonnyal tisztában lehetett azzal, hogy a törvényszék a tagosítás kulcsául nem fogadja el az 1784-es telekszámot, ezért is kérte halaszthatatlan szempontokra hivatkozva a minisztériumot álláspontjának felülvizsgálatára. A törvényen azonban nem lehetett változtatni. A tagosítás Bösztörményben a fenti elv szerint fejeződött be.

A társadalmi fejlődést előremozdító polgári földtulajdonviszonyok kialakításának nélkülözhetetlen lépcsőfoka volt Hajdúböszörményben a zálogos puszták sorsának rendezése. E kérdésnek szintén századokra visszanyúló előzményei voltak, a bösztörményi hajdúk ugyanis már a letelepedés utáni évtizedekben rendszeressé tették azt a gyakorlatot, hogy az adományként birtokolt városhatár és Pród mellett zálogjogon használatba vették Videt és Zelemért is. A polgári forradalom után azonban világossá lett, hogy a fenti két pusztabirtokot célszerűbb minél hamarabb megváltani. A birtokviszaváltási perek 1853-ban kezdődtek, majd az 1860-as években gyorsultak fel.⁸⁹ Ebben *Sillye Gábornak* nagy érdemei voltak! A vidi birtokosság 1866 decemberében határozatilag mondta ki, hogy minden áldozatot kész meghozni vidi birtokának megmentéséért, s ezért minden birtokost a végrehajtás terhe mellett kötelezett a már kivetett s a jövőben kivetendő váltságösszegek és egyéb terhek pontos fizetésére. E határozat végrehajtásával egy teljhatalommal felruházott választmányt bíztak meg. Hangsúlyoznunk kell itt a teljhatalmi jogkört, mert a birtokosság élén korábban is választmány állott, feladatát azonban a jogok hiányában nem tudta kellően ellátni. A vidi birtokosság választmányának elnöke *Sillye Gábor* volt, aki 1866 májusában a pontatlan fizetés miatt abba a furcsa helyzetbe került, hogy az egyik tulajdonossal, *Mezősy Menyhért*tel kötött 3000 forintos szerződés kiegyenlítésére

⁸⁷ Nagy S. i. m. *Sillye*, aki 1877-ben virilisi jogon foglalt helyet Hajdú megye közgyűlésében, arra akarta rávenni a megyét, hogy a miniszteri döntés ellen tiltakozzon. *Sillye* és *Lévay* közt a vita „a lehevesebb, a legszenvedélyesebb jelleget ölté”. *Silye* kérését elutasították. *Debreczen*, 1877. márc. 28., 29., IX. évf. 62., 63. sz.

⁸⁸ Természetesen a minisztérium álláspontja volt az igazságosabb, mert több birtokosnak jutott földet, mint a Hajdúböszörményben létrejött kompromisszum tette volna. Arról van tehát szó, hogy az 1784-es telkek birtokosai a városon belül többségben voltak.

⁸⁹ *Veliky János*: Városgazdálkodás a hajdúönkormányzat korában. Hajdúböszörmény története i. m. 468.

kénytelen volt a böszörményi hajdú birtokosság pénztárából a vidi pénztár terhére 1500 forintot kölcsön venni.⁹⁰ A vidi birtokosok ugyanis minden sürgetés dacára nem adták össze a kérdéses összeget. A nehézségeket jól tükrözte az előző választmány sorsának alakulása is, amelynek az élén *Weszprémy Gáspár* állott. A vidi pénztárt ugyanis 1855-ben kirabolták, s emiatt az elszámolásban és a fizetésben olyan zavar támadt, hogy az elnökség lemondott. *Sillye Gábor* ebben a helyzetben vette át a birtokosság ügyeinek az intézését, s a megváltási összeget, ha nagy nehézségek árán is, s ha kellett megfelelő rendszabályok segítségével, de előteremtette. Számadása szerint 1867-től 1877 végéig várhatóan 116 572 forint bevételre lehetett számítani, amely összegből 1874 elejéig befolyt 101 677 forint. Ebből megváltásra és egyéb járulékos terhekre kiadtak 100 588 forintot. Bár a vidi birtokosság ügyeinek intézése teljesen más természetű volt, mint a nagy társadalmi viharokat felkavaró arányosítás és tagosítás kérdése, az érintettek érdeklődését mégis komolyan foglalkoztatta. Természetesen *Sillye Gábor* működésével itt sem volt mindenki megelégedve, mint ahogyan egy ilyen bonyolult természetű ügyet nem is lehetett mindenki tetszésére megoldani. A főkapitány szerint például a vidi pénztár kirablásával a „*társadalom egyik osztálya vádoltatik*”, s ellenvéleményt hangoztattak az Uray-féle szerződés ügyében is. *Sillye Gábor* ezért kilátásba helyezte, hogy az ámitók és izgatók kilétének feltárására mindent el fog követni, s azokat „*a büntető igazság*” kezeibe szolgáltatja.⁹¹

Annak ellenére, hogy *Sillye Gábor* a kérdéses időben a Hajdúkerület főkapitánya volt, aktív szerepet játszott Hajdúböszörmény város első községi szervezetének a megalkotásában. A döntően az 1871. évi 17. törvénycikkre támaszkodó szervezeti szabályzat megalkotását ugyanis a Hajdúkerület kezdeményezte, természetesen nemcsak Böszörménynek, hanem a többi hajdúvárosnak is. Ekkor már sejteni lehetett a Hajdúkerület léte körül nemsokára kirobbant bonyodalmakat, ezért a hajdúvárosok egységének megőrzése érdekében a böszörményi szervezeti szabályzatot olyan mintának szánták, amelyet a többiek követhetnek. Így tehát a munkálatot *Sillye Gábor* az egész Hajdúkerület léte szempontjából is fontosnak tartotta, s ezért az 1872. március 29-i közgyűlésben megválasztott és a belsőkerület kidolgozásával megbízott hét tagú bizottságban nemcsak helyet foglalt, hanem annak elnöki tisztjét is betöltötte. A munkát elkészülte után a Hajdúkerület 1872 júniusában tartott közgyűlésében a szervezeti szabályzatot „*részint ismertetés, részint saját szervezési munkálatainak ehez idomíthatása végett irányadásul*” a kerület többi városának is megküldte.⁹²

Sillye Gábor, úgy is mint a Hajdúkerület főkapitánya jelentős szerepet játszott Hajdúböszörmény gazdasági, pénzügyi és kulturális életének fellendítésében, nevezetesen a helyi takarékpénztár, a cserépgyár létrejöttében, illetve a modern böszörményi gimnázium megteremtésében. Mondanunk is felesleges, hogy nélkülük a polgári kor Hajdúböszörménye elképzelhetetlen, s létrehozásuk egy egész történelmi korszakon keresztül nyomot hagyott a város arculatán.

Közismert, hogy a polgári fejlődés elengedhetetlen velejárója volt a korszerű hitelintézet felállítása, amely egyre inkább helyet követelt magának Hajdúböszörményben is. Paradox módon ennek megteremtése az ínséges 1863-as esztendővel állott összefüggésben, s egyben *Sillye Gábor* nagyszerű szervező tehetségét is dicséri.⁹³ A nehéz gazdasági helyzetben ugyanis Böszörmény város tanácsa el-

⁹⁰ HMTA 6523/4.

⁹¹ Ertesítés a vidi birtokosokhoz a birtokosság ügyel állásáról. Az igazgató választmány megbízásából: *Sillye Gábor*, birtokossági és választmányi elnök. HMTA 6520.

⁹² Hajdúböszörmény város községi szervezete. Debrecen, 1872.

határozta, hogy a város tulajdonát képező 132 190 forint államkölcsön kötvényt áruba bocsátja, s a bejövő összeg egy részét az inségesek segélyezésére, a többi pedig hasznos intézetek felállítására fordítja. A kötvények eladását *Sillye Gábor* vállalta magára, s azt sikeresen meg is oldotta, amelynek eredményeként a város tisztán rendelkezett 110 042 forinttal. Ehhez járult még a lakosságnál kint levő 63 020 forintnyi összeg! Ezt a több mint 173 000 forintnyi összeget Böszörmény városa *Sillye Gábor* nagyszabású elképzelései szerint használta fel. Ötvenezer forint alappal felállították a Takarékpénztárt, amelynek alapszabályait *Sillye Gábor* állította össze, a többi pedig részint inségi kölcsönre, de főleg az iskolaügy modernizálására fordították.

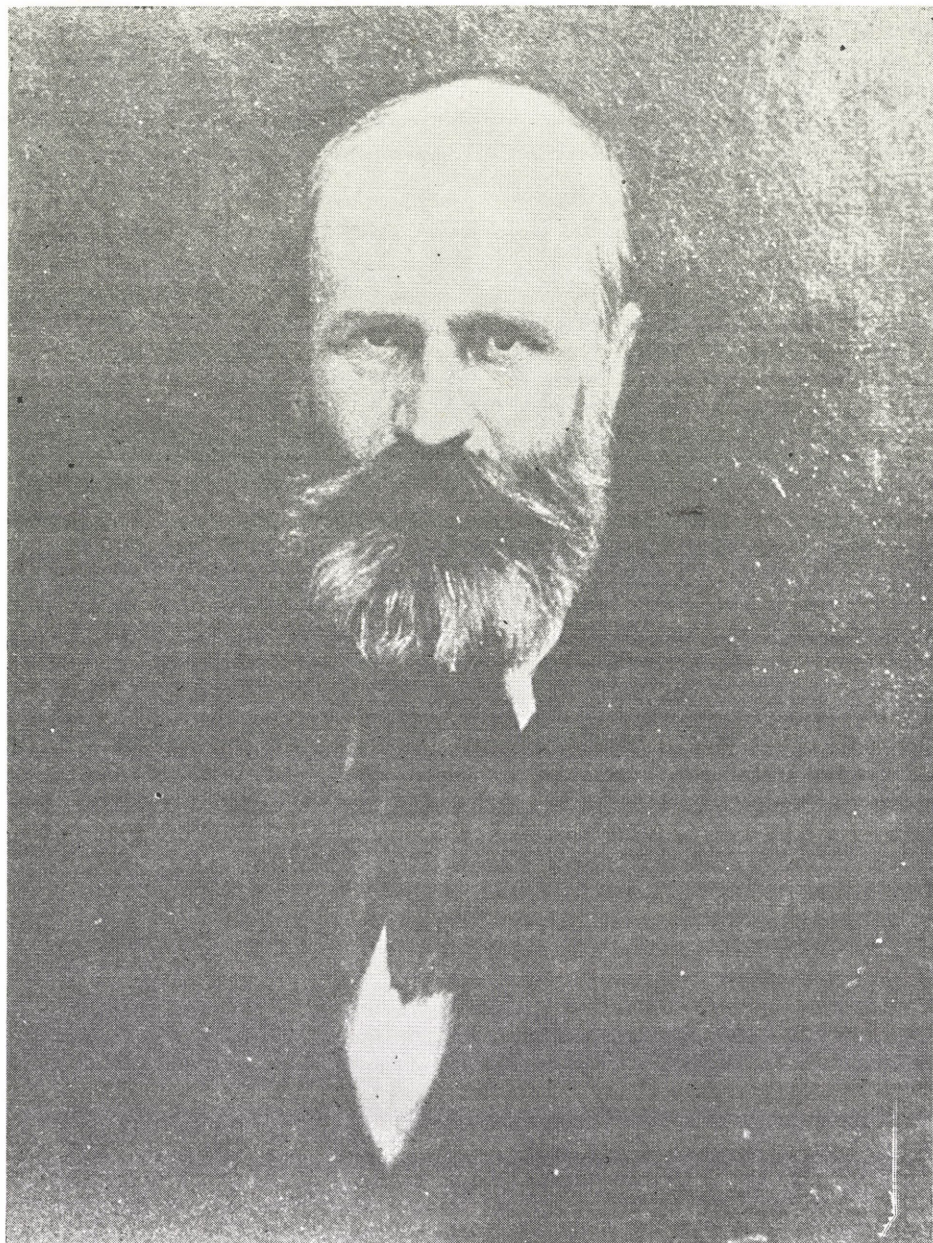
A hajdúböszörményi Cserépgyár részvénytársasági alapon jött létre, amelynek az elnöke ugyancsak *Sillye Gábor* lett, ő készítette el az alapszabályt is. A Cserépgyár, amely később Téglagyár néven működött, fontos szerepet játszott Hajdúböszörmény lakóépületeinek a modernizálásában. Létrejöttét egyébként nagyban elősegítette a máig emlékezetes 1858-i nagy tűzvész, amely nyomatékosan hívta fel a figyelmet a nádtetők korszerűtlenségére, amely anyagot a Tisza-szábazás óta egyébként is egyre nehezebben lehetett beszerezni.⁹⁴

Sillye Gábor tevékenységének legmonumentálisabb emléke a Hajdúböszörmény főterén ma is álló gimnázium épületének megteremtése. A Hajdúkerület főkapitánya, úgy is mint a református egyház főgondnoka szervezte meg az építkezés pénzügyi feltételeinek az előteremtését, illetve annak lebonyolítását. Elnöke volt ugyanis az e célra létrehozott úgynevezett *építési bizottmánynak*, amelynek közreműködése nélkül e nagyszabású munkát aligha valósulhatott volna meg. A *Vecsey Imre*, debreceni építőmester által kivitelezett iskola nagyvonalúságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy ekkor iskolai célra az egész épületet nem is tudták használni, s abban sokáig kilenc bolthelyiség a velejáró tizenegy pincével és a városi Takarékpénztár is helyet foglalhatott. Az előrelátó tervezés tette lehetővé, hogy a Takarékpénztár és a boltok kiköltöztetésével az épület máig méltó helyet biztosíthat a város középfokú oktatásának. Az épületet egyébként 1865 októberében adták át hivatalosan a református egyház tulajdonába. Az építési költségek közel 60 000 forintot tettek ki.⁹⁵

⁹³ *Sillye Gábor*: A Hajdúkerület története i. m. 96–97.

⁹⁴ *Csiha Antal*: Hajdúböszörmény ipara és kereskedelme 1872-ig. Hajdúböszörmény története. i. m. 489.

⁹⁵ *Sillye Gábor*: A Hajdúkerület története i. m. 98–99.

*Az öregedő politikus
Rajzó Miklós (1865—1913) alkotása. Déri Múzeum*

IV. EPILOGUS

A Hajdúkerület megszűntekor, 1876-ban — mint már említettük — a belügy-minisztérium mind főkapitányi, mind pedig Debrecen város főispáni tisztéből felmentette, s nyugállományba helyezte. Ekkor ötvenkilenc éves, ereje teljében levő politikus volt, akit méltánytalan háttérbe állítása joggal keseríthetett el. Politikai ambícióiról azonban korántsem mondott le, hiszen továbbra is intézte az arányosítási ügyeket, ez azonban érthető módon nem elégítette ki. Nemsokára kísérletet tett arra, hogy visszatérjen az országos politika színterére! Természetesen ez a törekvése csak valamelyik politikai párt keretében volt lehetséges, s így nehéz döntés elé került. *Sillye Gábor* politikai nézeteit ugyanis azután, hogy a Hajdúkerület főkapitánya lett, nagyfokú óvatosság jellemezte, mint ahogyan törvényszerűen ilyennek is kellett lennie. Az archaikus vonásokat mutató főkapitányi tisztség ugyanis egyszerre egyesítette magában a vármegyéek főispáni és alispáni funkcióját, márpedig tudjuk, hogy a főispánt a kormány nevezte ki, az alispánt pedig választották. A Hajdúkerület főkapitányának tehát egyszerre kellett tekintettel lenni a mindenkori kormányzat kívánalmaira és választóinak politikai meggyőződésére. Mindez érthető módon nagyfokú óvatosságot igényelt, amely egyfajta középutas politika kialakítását vonta maga után. Jellemzőnek kell tartanunk, hogy a Hajdúkerület léte körüli küzdelmekben a böszörményi szabadelvűek a területi rendezés kapcsán szembekerültek a hivatalos kormányvonallal, s nemtetszésüknek úgy is hangot adtak, hogy *Deák Ferenc* 1876 januárjában bekövetkezett halálakor sem a város vezetői, sem pedig a Szabadelvű Kör nem juttatták kifejezésre részvétüket. Egyedül *Sillye Gábor* lakhelyén tűzték ki a gyászlobogót!⁹⁶

Ennek ellenére a főkapitány politikai álláspontja éppen ebben az időben lendült ki a 48-as párt irányába, pontosan azért, mert tőlük várt támogatást a Hajdúkerület megmentéséhez. Részint korábbi 1848/49-es tevékenységének nimbusza miatt, részint pedig az előbb említettek következtében alakult ki róla az a vélemény, hogy a közjogi ellenzék talaján áll. *Sillye Gábor* ennek ellenére a kormánypárthoz kötődő kapcsolatait sem adta fel.

A fentieket végiggondolva természetesnek kell tartanunk, hogy a Hajdúkerület volt főkapitánya a politikai élet terére ugyanazokkal az elvekkel próbált újra kiállni, amelyek sikeresnek bizonyultak aktív szereplése idején is. Erre a volt Hajdúkerület városainak politikai beállítottsága is kedvezőnek látszott. Böszörményben például a szabadelvűeknek valószínűen a többsége a Hajdúkerület kérdése miatt szembefordult *Tisza Kálmánnal*, s külön pártot alakítottak. Még 1877-ben is úgy látták, hogy a legfontosabb feladatnak az akkori Tisza-kormány meg-

⁹⁶ *Fehér András*: A város politikai élete. 1867–1944. Hajdúböszörmény története I. m. 199.

döntését kell tekinteniük. A független szabadelvűek egy része később a Mérsékelt Ellenzékhez csapódott.⁹⁷ *Sillye Gábor* 1878-ban az ekkor létrejött Egyesült Ellenzék nagy csoportosulásához csatlakozott, amelyet heterogén jellege folytán a kortársak „habarékpárt”-nak is neveztek. E tömörülés még a kormánypárthoz hasonló szervezeti kereteket sem tudott kiépíteni, s ezért tagságából mindenki megőrizte politikai nézeteit, s az új pártszövetség fokozatosan feltöltődött a kormánypártból valamilyen ok miatt kilépettekkel, s bukott politikai nagyságokkal.⁹⁸ A volt hajdúkerületi főkapitány számára e pártszövetség érthetően kedvező lehetőségeket kínált. Eleinte úgy tűnt, hogy az 1878-as országgyűlési választások alkalmával *Sillye Gábor* az Egyesült Ellenzék programjával Hajdúböszörményben próbál szerencsét. E párt fő helyi szervezője *Kovács Endre* polgármester volt, *Sillyét* képviselőjelöltként pedig *Sóvágó István* Hajdú megyei csendbiztos, *Lévai Márton* vidi birtokossági ügyvéd, *Bíró Ferenc* tanácsnok és *Fábián Antal* volt mezőbíró szándékozott fölléptetni.⁹⁹ Ismeretlen ok folytán azonban *Sillye* végül mégsem Böszörményben, hanem a nánási-dorogi kerületben lépett fel, természetesen ugyanennek a pártnak a színeiben. E döntésben valószínűen közrejátszott az, hogy Böszörményben a 48-as párt biztos esélyesnek látszott, illetve az, hogy a Mérsékelt Ellenzék eredeti jelöltje Nánáson, gróf *Dégenfeld Gusztáv* váratlanul visszalépett. *Sillye Gábor* hajdúnánási esélyeit növelni látszott az a tény, hogy e város a volt főkapitány számára a Hajdúkerület megszűnte körüli harcokban Böszörmény után a leghűségesebb támasznak számított.

A fejlemények azonban hamarosan bebizonyították, hogy a 48-as politikai program Nánáson is sokkal hatásosabbnak bizonyult. A választások előtt egyébként a nánási 48-asok egyezsége jutottak a jelölt kérdésében, *Liszkey Sándor* ugyanis visszalépett *Sós Gábor* javára.¹⁰⁰

Sillye Gábor választási kampánya a hirtelen döntés miatt gyakorlatilag elmaradt, első programbeszédét is akkor mondta Dorogon, amikor választóival már indult is Nánásra. Érthető módon óvakodott attól, hogy határozott politikai elképzelésekkel álljon elő, s választóit inkább életrajzának vázolásával akarta kedvező irányba befolyásolni. Kijelentette, hogy bár ő magát mérsékelt ellenzékinak vallja, mégis a kormányra fog szavazni, mert „nem az a kérdés, hogy Csemeghy vagy Szilágyi fogja-e a magyar polgár jogot készíteni, hanem az a fő, hogy jó legyen”. Feltűnő volt az is, hogy mellőzte a kiegyezés kárhoztatását, s nem foglalt állást Bosznia okkupációjának kérdésében sem. E programbeszéd már Dorogon sem érte el hatását, s zavart keltett a községi előljárók soraiban is, akik mellesleg *Sillyének* láthatatlanban ötszáz voksot ígértek. Ráadásul kellemetlen incidens is történt! A Nánásra utazók a piactéren gyülekeztek, ahol a cigány húzta, „a pálinka osztatott”, amikor az egyik zászlóvivő a következő felkiáltással dobta le a zászlót: „Nem, én nem szavazok lelkiismeretem meggyőződése ellenére hazám kárára”. A választáson végül *Sós Gábor* győzött hétszáz szavazattal *Sillye Gábor* ellenében, akire mindössze kétszázötven voksot adtak.¹⁰¹

E választási bukás tett pontot *Sillye Gábor* aktív politikai szereplésének vé-

⁹⁷ Uo. Említendő, hogy Hajdú megye th. bizottságában virilisi jogon helyet foglalt! HBmL 901/C. 1. Főisp. ir. 1/1876. H. A 48. helyen.

⁹⁸ Magyarország története (főszerk. *Kovács Endre*) 6/2. k. Bp. 1979. 1224–1225.

⁹⁹ Debreczen 1878. aug. 3. X. évf. 149. sz. 1.

¹⁰⁰ Uo. 1878. aug. 9. 153. sz. 1. és aug. 12. 155. sz. 1. p. Téves tehát *Fehér András* azon állítása, amely szerint *Sillye Gábor* Böszörményben ténylegesen fellépett, s ott bukott meg. *Fehér A.* i. m. 199.

¹⁰¹ Debreczen, 1878. aug. 12. X. évf. 155. sz. 1.

gére, annál is inkább, mert az 1881-ben a Mérsékelt Ellenzék nevet felvevő „habarékpárt” fokozatosan visszaszorult, jelentéktelenségbe süllyedt.¹⁰²

Élete hátralevő időszakában a magánéletben és a hajdúk történetének kutatásában keresett vigasztalást. Ideje és anyagi helyzete egyaránt lehetővé tette, hogy újfent nagyobb tért engedjen az ifjú korában is tapasztalt vendégeskedést, társasági életet kedvelő természetének. Mindez sok pénzbe került! Bár a kormánytól nem megvetendő összeget, ezer forint nyugdíjat kapott, a kortársak szerint a 130 holdas szép tanyásbirtoka a „*kéményen ment ki*”.¹⁰³

Hajdú vármegye — már csak tiszteletből is — a volt kerületi főkapitány részére a Hajdúkerület egykori székházában külön dolgozószobát biztosított, ahol kedvenc időtöltésének, a hajdútörténet kutatásának hódolhatott.¹⁰⁴ *Sillye Gábor* politikusként is történeti megalapozottságú társadalomszemlélettel rendelkezett, amely részint személyes adottsága volt, részint pedig szervesen következett az általa képviselt hajdúpárt politikai érvelési rendszeréből. Mint jól tudjuk, e párt fő ereje a történetiségében rejtett, s mindez egy olyan politikai ideológia kialakulásához vezetett, amely a históriumnak elsődleges szerepet biztosított. *Sillye Gábort* ma is szokás a Hajdúság első történetírójaként emlegetni, s ez igaz is olyan értelemben, hogy munkáiban igen becses tényanyagot tárt fel. Ennek célja azonban nem a valóságos történeti folyamatok bemutatása volt, hanem a hajdúpárt politikai ideológiájának a megalapozása. Így volt ez akkor is, ha ő maga esetleg az ellenkezőjét gondolta. Állításunk természetesen nem jelent értékítéletet, csupán annak hangsúlyozását, hogy históriai munkáinak célja más jellegű volt, mint a ma történeti munkáié. Messzemenően támaszkodott a Hajdúkerület korábbi emlékirataira, így az *Origo et Status*-ra és *Kovács Sámuel jelentésére*, követve azt a korábban is bevált módszert, amelyet a tények tendenciózus csoportosítása és összefüggésükből való kiragadása jelentett. Aktív politikai szereplése közben is rendszeresen felhasználta azt a történeti gyökerű politikai ideológiát, amelynek alapjait 1847-ben, a *Szózat a Hajdúkerület ügyében* c. munkájában fektetett le. 1861. február 25-én például, főkapitányi tisztségébe való beiktatásakor beszédében szinte szó szerint idézte fel az 1847-es munkájának a főkapitányok választásáról írott részét.¹⁰⁵ Ugyanez a politikai ideológia hatotta át az ún. *Sillye-jelentés* történelemszemléletét és a Hajdúkerület megszűnte körüli harcokban a hajdúvárosok hivatalos állásfoglalását is.

Természetesnek kell tartanunk, hogy a tulajdonképpeni történeti munkának szánt művében, az 1882-ben megjelent *Hajdúkerület történetében* nem tudott és nem is akart szakítani korábbi nézeteivel.¹⁰⁶ E munkában mintegy összefoglalta mindazt, amit korábban a hajdúvárosok történetéről kialakított, gyakran szó szerint véve át bizonyos megállapításokat saját korábbi munkáiból, de a már említett hajdúkerületi emlékiratokból is, ehhez igazítva saját tevékenységének az értékelését. Munkája ma már mint elsőrendű történeti forrás jöhet számításba.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy *Sillye Gábor* történelemszemlélete a hajdúpárt politikusának a nézeteit tükrözi! Érdemeit természetesen ez nem kiseb-

¹⁰² Magyarország története 6/2 i. m. 1225–1226.

¹⁰³ *Hajdúböszörmény*, 1942. nov. 7. LII. évf. 1. Visszaemlékezés a régi Böszörményre.

¹⁰⁴ A hajdúk utolsó kapitánya. *Debreczen*, 1894. jan. 20.

¹⁰⁵ HBmL IV. B. 752. a. 1. H.ker. jkv. 1861. febr. 25.

¹⁰⁶ Vö. idézett munkájával. Természetesen következett ebből az alapállásból, hogy Hajdú megye megszervezését úgy értékelte, hogy „ez által a hajdú nép kitöröltetett az élők sorából”. I. m. 112.

¹⁰⁷ HMTA 636/1.

bíti, hiszen tagadhatatlanul ő volt az első, aki a Hajdúkerület egyedi problémáira a modern történettudomány figyelmét felhívta.

Öregkorában nem sokat betegeskedett! 1886-ban szánta rá magát, hogy belépjen a nemrég alakult hajdúböszörményi temetkezési egyesületbe feleségével együtt. Belépési kérvényében említette, hogy „*még eddig hála Istennek egészségesek is vagyunk*”.¹⁰⁷ Családi élete kiegyensúlyozott volt. Halála alkalmával kiadott lelkipásztori bizonyítvány szerint „*a legszebb keresztyéni békességben éltek és híven szerető neje, immár bús özvegye a legnagyobb házastársi hűséggel és gyöngédséggel gondját viselte és ápolgatta*”.¹⁰⁸ 1894. január 17-én délután négy órakor hunyt el Hajdúböszörményben. Halálának hírére Debrecen városában is, Hajdú megyében is hivatalos gyászt rendeltek el, s mindkét törvényhatóság képviseltette magát a temetésen, ahol egyébként nagyszámú közönség jelent meg, nemcsak Hajdúböszörményből, hanem a szomszédos hajdúvárosokból is. A Bocskai téri templomban ravatalozták fel, ahol Szeremley József tartott felette gyászbeszédet. Utolsó útjára díszbe öltözött böszörményi és debreceni városi hajdúk kísérték.¹⁰⁹

Hajdúböszörmény város Tanácsa abból az alkalomból, hogy a város szülöttének, *Sillye Gábornak* a hamvait a lezárt temetőből díszsírhelyre helyezték át, 1977. október 15-én *Sillye Gábor* emlénapot rendezett. A szabadságharc kormánybiztosáról, a Hajdúkerület utolsó főkapitányáról a városi tanács ünnepi tanácsülésen emlékezett meg, majd a Hajdúsági Múzeumban megnyitották a tiszteletére rendezett kiállítást. Délután koszorúzták meg az emléket megőrkítő márványtáblát, illetve ünnepélyesen felavatták díszsírhelyét. Az ünnepségen a hajdúvárosok is képviseltették magukat.¹¹⁰

¹⁰⁸ Uo. 6365/10.

¹⁰⁹ *Debrecen*, 1894. jan. 20. Érdekes, hogy személye körül ekkor már legendák, valótlan állítások éltek, amelyek máig is hatnak. Vö. *Vasárnapi Újság*. 1894. 3. sz. 45. p. Talán legmakacsabb az az állítás, amely szerint az új Hajdú megye első főispánja lett volna. Ennek gyökere arra vezethető vissza, hogy 1876-tól Debrecennek és a megyének valóban közös főispánja volt.

¹¹⁰ Hajdú-bihari Napló, 1977. okt. 20. 5.

*Gábor Sillye — Regierungskommissar im Freiheitskampf
und letzter Hauptkapitän des Hajdu-Gebietes.
(1817—1894)*

Die Geschichte der Hajduság kennt nur wenige solche Gestalten wie die Persönlichkeit Gábor Sillyes, dessen Leben und Wirken mit der Geschichte der Hajdu-Städte und des Hajdu-Gebietes so en verflochten war. In einer der schönsten, wenn auch zugleich kritischsten Perioden der ungarischen Nation, in den Jahren 1848 und 1849, leitete und organisierte er den Selbstverteidigungskampf der Hajdu-Städte und später zur Zeit der zaristischen Intervention auch den Selbstverteidigungskampf Debrecens und des Komitats Szabolcs. Als letzter Hauptkapitän des Hajdu-Gebietes entfaltete er eine beträchtliche organisatorische Tätigkeit im Interesse der Modernisierung des Verwaltungswesens in den Hajdu-Städten. Und obwohl er nach dem Ausgleich von 1867, als die Modernisierung des ungarischen Verwaltungswesens einsetzte, alle seine Kräfte darauf verwendete, das Hajdu-Gebiet zu bewahren, erwies sich sein Kampf als aussichtslos. Dennoch hat er ganz ohne sein Wollen eine wichtige Rolle dabei gespielt, dass das Komitat Hajdu sich im Jahre 1876 so organisierte, wie dies geschah.

Er entstammte aus einer alteingesessenen Familie des Hajduadels. Die Schule besuchte er anfangs in seiner Geburtsstadt Hajduböszörmény, um sie dann später im Kollegium zu Debrecen zu vollenden. In seiner Jugend besuchte er Italien, was seiner Persönlichkeit einen europäischen Gesichtskreis verlieh. Sillye war ein wagemutiger junger Mann, der so schnell vor keinem Abenteuer zurückwich. Einmal verdingte er sich auch bei der Armee, doch ertrug er die damit verbundenen Verpflichtungen nicht allzu lange. Er hatte Verbindung zu Ödön Beöthy, einer der grossen Persönlichkeiten aus der ungarischen Reformzeit, da er zur gleichen Zeit in Nagyvárad tätig war, als Beöthy Vizegespan vom Komitat Bihar war. Im Jahre 1844 erwarb er in Pozsony das Diplom eines Rechtsanwaltes und war dann hier als Redaktionsmitglied der „*Hírnök*“ tätig. In Pozsony erblickten zwei bedeutende Arbeiten von ihm das Licht der Welt. Die eine, der *Aufruf für die Sache des Hajdu-Gebietes*, vertrat die Aufgabe, im Interesse des Hajdu-Gebietes, und hier in erster Linie im Interesse der sog. Hajdu-Partei, eine Meinung über die gerade aufende Arbeit der Landesversammlung auszusprechen. Begeistert trat er in Pozsony für die Sache der Revolution ein und spielte auch eine Rolle bei der Organisation der dortigen Nationalgarde. Im Frühjahr 1848 wurde er durch seine Partei, die sog. Hajdu-Partei, in das Amt des Offiziersanwalts in der Stadt Hajduböszörmény gewählt; später im Sommer 1848 wurde er dann zum Vertreter der Landesversammlung für die Stadt gewählt. Im September des Jahres 1848, in dem Zeitabschnitt als die ungarische Revolution sich zu einem Freiheitskampf umgestaltete, erhielt er vom Heersminister den regierungskommissarischen Auftrag, im Hajdu-Gebiet einen Freiwilligenfreitruup aufzustellen. Im weiteren ergab es sich so, dass Sillye die Aufgaben des Regierungskommissars von Hajduböszörmény versah und dem Landesverteidigungskomitee bzw. Lajos Kossuth direkt unterstellt war. Mit

Ausnahme eines kurzen Zeitabschnitts kam er seinem Auftrag als Regierungskommissar den gesamten Freiheitskampf (12. Mai 1849 bis 6. Juli 1849) über nach. Der Grund für diese Unterbrechung war, dass die Szemere-Regierung nach der Unabhängigkeits-erklärung (14. April) den Versuch machte, eine der stärksten Waffen der Linken, die Institution des Regierungskommissariats, zum Schweigen zu bringen. Aus dem Freitrupp der Freiwilligen, dem sog. Bocskai-Trupp entwickelten sich später das 17. (Bocskai-er) Husarenregiment und das 52. und das 53. Infanteriebataillon. Auf den Schultern von Gábor Sillye lasteten die Aufgaben, die Truppen anzumustern und dann mit Waffen und Ausrüstungen zu versorgen. Er machte auch den Vorschlag, einen Offiziersstab zu benennen. Ausserdem spielte er eine wichtige Rolle dabei, dass es zu den beiden in der Hajduság geplanten Volksaufständen kommen konnte (Januar und Juli 1849). Im Juli 1849 dehnte sich seine Beauftragung als Regierungskommissar ausser auf das Hajdu-Gebiet auch auf das Komitat Szabolcs und die Stadt Debrecen aus. Wie wohl bekannt, sahman sich in der Gegend jenseits der Theiss zu jener Zeit der zaristischen Intervention gegenübergestellt. Zu den vordringlichen Aufgaben gehörte es da, die Armee von Görgey mit Proviant zu versorgen. Zum Frühjahr 1849 nahmen seine politischen Ansichten eine radikale Richtung ein: er war Anhänger der Republik und des Thronsturzes des Habsburger Hauses; vom Rat der Stadt Hajduböszörmény liess er einen Beschluss zur Bejahung der Republik unterzeichnen, den er dann beim ungarischen Abgeordnetenhaus einreichte. Sillye gehörte zu den Gründungsmitgliedern der Radikalen Partei. Er war auch in Arad am 9. August auf der letzten ungarischen Landesversammlung dabei. Nachdem der Freiheitskampf seine Niederlage erlitten hatte, hielt Sillye sich einige Zeit in Bihar verborgen, wo man ihn im März 1850 gefangen nahm. Im Oktober 1851 wurde er zum Tode verurteilt. Dies Urteil wurde dann aber aus Gnade in eine zehnjährige Festungsstrafe umgewandelt. Bis zu seiner Freilassung im Jahre 1856 führte er ein Sklavendasein in den österreichischen Festungen.

In Pest bekam er eine Stelle in der Redaktion der *Gazdasági Lapok*, und nachdem die Willkürherrschaft gestürzt war, wählte man ihn zum Hauptkapitän des Hajdu-Gebietes im Jahre 1861. In dieser Eigenschaft entfaltete er grosse Kraufthanstrangungen zur Modernisierung des Verwaltungswesens der Hajdu-Städte, und ganz besonders zur Entwicklung von Hajduböszörmény. So sind mit seinem Namen die Erweiterung des Stammhauses im Hajdu-Gebiet und die Errichtung des auch heute noch imposanten und dem Ort ein städtisches Antlitz verleihenden Gymnasiumsgebäudes verbunden. In der Welt der Reformen, die sich nach dem Ausgleich von 1867 immer stärker entfaltete, wurde es von mal zu mal deutlicher, dass die Tage des Hajdu-Gebietes gezählt waren. Dennoch setzte Gábor Sillye alles daran, die Munizipallage des Hajdu-Gebietes zu retten. Er brachte Gegenvorschläge gegen die geplanten Reformen von, in denen er darauf anspielte, dass Böszörmény als Amtssitz beibehalten werden muss, indem das Hajdu-Gebiet vergrössert wird. Obwohl die Vorstellung von Gábor Sillye nie Wirklichkeit wurde, so spielte sein Vorschlag dennoch eine bemerkenswerte Rolle dabei, dass in der Hajduság das Komitat Hajdu mit Debrecen als Amtssitz gegründet wurde. Im Jahre 1875 wurde Sillye von der Regierung zum Obergespan der Stadt Debrecen benannt, worin heute schon ein Vorbote für die Verschmelzung von Debrecen und dem Hajdu-Gebiet — natürlich mit Debrecen als Zentrale — gesehen werden muss.

Als 1876 das Komitat Hajdu gebildet wurde, pensionierte man Sillye. Obgleich er noch einmal den Versuch veranstaltete, ins politische Leben zurückzukehren — mit einem gemässigten Programm —, hatte dabei keinen Erfolg. Den Rest seines Lebens verbrachte er mit der Erforschung der Geschichte der Hajducken und des Hajdu-Gebietes. So hat er es verdient, der erste Geschichtsschreiber der Hajducken genannt

zu werden, obgleich seine Geschichtsauffassung natürlich zahlreiche verwandte Züge mit dem Geist früherer Gedenkschriften aus dem Hajdu-Gebiet aufweist, und seine Arbeit von der Ideologie der Hajdu-Partei durchdrungen ist. Auf seiner Bestattung im Jahre 1894 waren Vertreter des gesamte Komitats und auch der Stadt Debrecen zugegen.

**Габор Шийе, уполномоченный правительства освободительной войны,
последний начальник полиции округа Хайду
1817—1894**

Мало таких фигур в истории области Хайдушэг, как его личность, ведь его жизнь и деятельность тесно увязалась с историей гайдуцких городов и округа Хайду. В один из самых красивых и критических периодов венгерского народа, в 1848/49 годах им было возглавлен и организован самооборонительный бой гайдуцких городов, а во время царской русской интервенции и города Дебрецен и области Саболч. Как последний начальник полиции округа Хайду он проявлял большую организационную деятельность в интересах усовершенствования государственного управления гайдуцкими городами. Хотя после компромисса 1867-го года, когда началась модернизация государственного управления Венгрии, он принял все меры в интересах спасания округа Хайду, его борьба оказалась безнадежной. Не смотря на это, и вне его воли важную роль играл в том, что Хайду в 1876-ом году так организовался, как получился.

Происходил он из коренной гайдуцкой дворянской семьи, учился в родном городе в Хайду-бэсэрмене, а потом в дебреценской коллегии. В молодости ездил и в Италию, что дало его индивидуальности европейский кругозор. Он был смелым, неостанавливающимся перед приключениями молодым человеком, один раз поступил в армию, хотя связанные с ней обязательства недолго взял на себя. Он имел связь и с Эдэном Бэти, с выдающейся личности эпохи реформ Венгрии, ибо он работал в городе Надьварад тогда, когда Бэти был первым выборным чиновником в комитате Бихар.

В 1844-ом году в Пожоне (Братислава) он получил адвокатский диплом и здесь же был сотрудником в редакции газеты «Хирнэк» (Вестник). В Пожоне вышли в свет две его значительные работы. Одна из них ставила целью составить мнение о продолжающихся как раз парламентских работах в интересах округа Хайду, а кроме этого в первую очередь в интересах так называемой гайдуцкой партии. В Подоне восторженно причаливал в делу революции и играл роль и в организации тамошней национальной гвардии. Его партия, так называемая гайдуцкая партия весной 1848-го года избрала на тогда образованный пост прокупора, а затем летом 1848-го года депутатом государственного собрания города.

В сентябре 1848-го года, в период преобразования венгерской революции в освободительную войну, от военного министра, как уполномоченный правительства он получил поручение создать добровольческий отряд в округе Хайду. В дальнейшем обстановка так складывалась, что он осполнил обязанности уполномоченного правительства округа Хайду и непосредственно возглавлялся Государственной Комиссией Обороны, то есть Лайошем Кошутом. Поручение уполномоченного правительства — кроме короткого периода (от 12 мая 1849 г. до 6 июля 1849 года) — исполнил. Причиной этого перерыва являлось то, что после заявления о независимости (14 апреля) правительство Семере делал попытку ликвидировать одно из самых значительных хоружий левого крыла — учреждение уполномоченного правительства. Из созданного им добровольческого отряда, так называемого отряда «Бочкаи» позже организовался 17-й гусарский полк («Бочкаи») и 52-й и 53-й пехотный батальон. На плечи Габора Шийе падали вербование рядового состава, обеспечение частей оружием и снаряжением, он делал предложение на присвоение звания офицерского состава. Большую роль играл в том, что

могли осуществиться два народных ополчения (январь и июль 1849 г.), организованные в области Хайдушэг. В июле 1849-го года поручение уполномоченного правительства распространилось на исполнение функций уполномоченного правительства кроме округа Хайду и в комитате Саболч и городе Дебрецен. Общеизвестно, что Затисский край в это время должен был смотреть в глаза царской русской интервенции. Важной задачей являлось в это время и решение продовольствия армии Гергэи. Его политические взгляды с весны 1849 г. стали значительно радикальными, был сторонником республики, свержения с престола дома Габсбургов, у совета города Хайдубэсэрмень добился принятия положительного решения о республике и представил его парламенту. Он был членом-основателем республиканской Радикальной Партии. Присутствовал на последнем заседании 9-го августа венгерского государственного собрания в городе Арад.

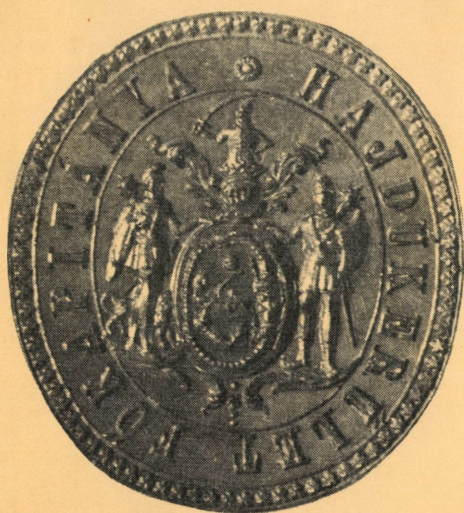
После падения освободительной войны некоторое время он скрывался в области Бихар и в марте 1850-го года здесь поймали. В октябре 1851-го года был приговорен к смертной казни, но по помилованию ее превратили в десятилетнее заключение в крепости. Находился он в заключении в австрийских крепостях и освободился в декабре 1856-го года. Получил место в редакции в песте газеты «*Газдашаги Ландк*» (Хозяйственная Газета), потом после падения самодержавия в 1861-ом году он был избран начальником полиции округа Хайду. В этой должности проявлял большие усилия в интересах усовершенствования государственного управления гайдуцких городов, а особенно много в интересах развития г. Хайдубэсэрмень. С его именем связаны расширение здания округа Хайду, создание импозантного здания гимназии, формирующего и сегодня вид города. Играл роль и в создании банка города и местного кирпичного завода.

После компромисса 1867-го года стало все яснее, что дни округа Хайду сочтены. Не смотря на это, Габор Шийе делал большие усилия в интересах того, чтобы спас позицию местного управления округа Хайду. Против планируемых реформ он представил на рассмотрение контрпредложения, имеющие целью то, чтобы округ Хайду был сохранен расширенно с главным городом Бэсэрмень. Хотя представления Габора Шийе не осуществились, его предложения все-таки имели большую роль в том, что в области Хайдушэг был организован комитат Хайду с главным городом Дебрецен.

Правительство в 1875-ом году назначило его на пост феишпана (губернатора) города Дебрецен, а в этом уже можно видеть первый признак слияния Дебрецена и округа Хайду, конечно с дебреценским центром.

В 1876-ом году, во время организации комитата Хайду он был переведен на пенсию и сотя один раз еще сделал попытку возвататься на арену политической жизни с умеренной программой, но без успеха. В оставшийся период жизни он занимался исследованием истории гайдуков и округа Хайдушэг. Не случайно заслужил название первого писателя гайдуков, если даже его исторический взгляд перекликается с духом прежних мемуаров области Хайдушэг и его работа проникается идеологией гайдуцкой партии.

На похоронах в 1894-ом году имели представителей весь комитат и город Дебрецен.

A Hajdúság történeti köztudata Sillye Gábort úgy tartja számon, mint az utolsó hajdúkerületi főkapitányt. Kétségtelen tény, hogy életútjának, pontosabban aktív politikai szereplésének hosszabb szakasza a kerületi főkapitányi korszakára esett. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy pályafutásának csúcspontját is ez jelentette volna, bár kétségtelen, hogy a korabeli és a későbbi közvélemény számára ez volt a látványosabb. Csúcspontnak azonban semmiképpen sem tekinthetjük. Már csak azért sem, mert ekkor egy olyan politikai-közigazgatási egység élére került, amelynek létét a történelmi fejlődés eleve megkérdőjelezte, s amelynek védelmében reménytelen küzdelembe bonyolódott. Így aztán minden jószándékú törekvése ellenére szélmalom harcot folytatott, amely számára a fokozatos politikai és társadalmi elszigetelődést eredményezte. Pályafutásának csúcspontját kétségtelenül az 1848/49-es tevékenységben kell megjelölnünk. Ekkor mint Hajdúböszörmény országgyűlési képviselőjét megbízták a Hajdúkerület kormánybiztosi teendőinek az ellátásával. E minőségben olyan energiával, aktivitással dolgozott és politikai nézetei oly radikálisak lettek, hogy a győztes ellenforradalom halálra ítélte, bár ezt kegyelemből tíz évi várfogságra változtatták.